

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÂLİM KAHRAMAN

YAHYA KEMAL
BEYATLI

ŞÛLE YAYINLARI
1998

Şûle Yayınları: 111
Bizim Klasiklerimiz Dizisi: 4

Dizi Editörü
Hüseyin Yorulmaz

Ofset Hazırlık
Çiftçi Kardeşler

Kapak
Ramazan Erkut

Baskı
Çevik Ofset

Cilt
İstanbul Mücellit

Şûle Yayınları
Piyerloti Cd. Dostlukyurdu Sk.
No: 1/3 Yeşil Apt. Çemberlitaş/İSTANBUL
Tel: (0212) 516 82 93 - 638 32 91 - 638 57 54
Faks: (0212) 516 23 36

ÂLİM KAHRAMAN, 1956 Kula (Manisa) doğumlu. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi (1978). Yahya Kemal ve Millî Mücadele konulu teziyle yüksek lisansını tamamladı (1992). 1993'ten beri Sakarya Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor.

Hikayeler yazıyor; deneme, eleştiri, türündeki çalışmalarını 1980'den bu yana değişik dergi ve gazetelerde yayınlamaya devam ediyor. Hikayelerini kitaplaştırmamış olan yazarın Modern Türk edebiyatında hikaye üzerine bütünlüklü bir çalışması var.

Yayınlanan Eserleri: *Bir Duyarlığın Çağdaş Biçimleri* (1985; TYB'nce eleştiri dalında "Yılın Yazarı" ödülü verildi), *Okumaya Giriş* (1988), *Çalışan Saat* (1989), *Toprağı İşleyen Kalem* (1997).

SUNUŞ

Bugün, tarihî ve kültürel zenginliğimizin temel taşları olan isimlerin ve bu isimlerin meydana getirdiği eserlerin günümüz kuşakları tarafından yeteri kadar tanındığını ve tanıtıldığını söylemek güçtür. Bu alanda derli-toplu kuşatıcı bir çalışma da mevcut değildir. Yayınevimiz, zengin bir geçmişin vârisleri bulunduğumuzun bilincinde olarak, bin yıllık tarihimiz boyunca yetişmiş, eser vermiş kalburüstü kültür, sanat ve edebiyat adamlarını günümüz kuşaklarına tanıtmayı bir görev kabul etmektedir. Bu amaçla 1998 yılından başlamak üzere Ahmed Yesevî'den Nureddin Topçu'ya, Yunus Emre'den Necip Fazıl'a kadar klasikleşmiş birçok ismin biyografisini Bizim Klasiklerimiz Dizisi adı altında peyderpey yayımlamayı hedefledik. İlkın sözkonusu biyografilerin on üçü yayımlanacak ve önümüzdeki yıllarda bu sayı artarak devam edecektir.

Bilindiği gibi klasik kelimesi bir anlamıyla devir sözkonusu olmadan en üstün yazarlar ve eserler için kullanılır. Biz de kelimenin bu anlamından yola çıkarak bin yıllık tarihimiz boyunca yetişmiş, geride iz bırakmış sanat ve

edebiyat adamlarımızın portrelerini ön plana çıkardık. Böylece Türk toplumunun kültürel dinamikleri diyebileceğimiz kişilerin yaşadıkları dönem, hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında günümüz okuyucularına özlü olarak bilgi vermeyi ve tanıtmayı amaçladık. Çünkü biliyoruz ki ancak kendi klasiklerimizin ve dünden tevarüs eden kültürel mirasın farkına vardığımız zaman bugün bulunduğumuz yeri tanımlayabiliriz. Bu aynı zamanda bizim için dünü bugüne, bugünü yarına ulaştıran ortak bir bağ da kabul edilebilir.

Bizim Klasiklerimiz, yaşadıkları devrin canlı birer aynası olmakla beraber, yüzyılların ötesinden gelerek günümüze kadar yaşamış ve binlerce emsâli arasında onları geride bırakıp varlığını devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda çağımıza da ışık tutan bu isimler, bugünün okuyucularına kendi dönemlerinin iklimlerinden zengin renkler taşıyacaklardır. Günümüzün kurak ve çorak ortamının varlığında, Bizim Klasiklerimiz'in genç nesiller tarafından yeterince tanınmamasının ve bilinmemesinin rolü büyüktür. Dolayısıyla sözkonusu ettiğimiz renklere ilk bakışta aşına olmayabilirler. Ama onlar bizim, onlar biziz.

Bizim Klasiklerimiz'de imzası bulunan yazarların hemen hepsi bugün üniversitelerde birer akademisyendir. Yayınımız halka yönelik popüler bir amaç güttüğü için, yazarlarımız akademik disiplin ve titizliği elden bırakmadan her ikisini mümkün olduğunca bir arada yürütmüştür.

Bizim Klasiklerimiz, millet olarak her zamankinden daha çok muhtaç olduğumuz birlik ve dirliğimizin oluşmasına ve mevcut kuraklığın giderilmesine bir nebze de olsa mutlaka katkıda bulunacaktır. Bu bakımdan, karanlığın aydınlanmasında bir çıra yaktığımız için kendimizi bahtiyar kabul ediyoruz.

Şûle Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÜSKÜPTE GEÇEN ÇOCUKLUK VE

İLK GENÇLİK YILLARI	11
Üç Şehir	11
Âile Çevresi	12
Okul	15
İlk Aşk	17
Selanik'e Göç Temelinden Sallanan Âile	19
Zafer Duyguları	20
Selanik'teki Ortam	22
Annenin Ölümü	24
Açılımlar	26
Rakofça'da Son Yaz	28
Alafrangalaşmamış Bir İnkılapçı: Râgıp Efendi	30
Yüzyılın Başında	30
Yayınlanan İlk Şiiri: Hâtıra	32
ÜSKÜPTEN İSTANBUL'A İSTANBUL'DAN PARİS'E	35
Üsküp'ten İstanbul'a	35
İstanbul'da Taşralı Bir Genç	36
Ahmet Âgah'tan Âgah Kemal'e	38
Paris'e Kaçışı Hazırlayan Şartlar	41
Paris'e Kaçış	44
"Yahya Kemal" Adının Ortaya Çıkışı	45
PARİS YILLARI	49
Sıkıntılarla Geçen İlk Aylar	49
Meaux Koleji'nde Bir Yıl	51
Dinsiz ve İhtilâlcî	54
Yola Çıkış	55
Bir Türk Destanı Yazma Girişimi	59
Suda Balık Gibi	60

Eski Şiirin Rüzgârıyla	64
1908: Yeniden	66
“Lale Devri” adlandırması	67
İsviçre ve Britanya Seyahatleri	69
Paris’ten İstanbul’a	73
YAHYA KEMAL İSTANBUL’DA	77
Çevre	77
Paris’ten Getirdiği Mısralar	81
Etkiler	83
“Bahr-i Sefid Havza-i Medeniyeti”	85
Kronolojik Seyir	88
Yazı Hayatı	91
1915 Yılı	93
Büyükada’daki Edebî Muhit ve Yeni Mecmua	95
Yayınlamaya başladığı Şiirler ve	
Bir Altın Saatin Hikayesi	95
Derin Bir Aşk	96
Ses	98
SONRAKİ YILLARIN KRONOLOJİSİ	101
KISALTMALAR VE KAYNAKLAR	103
ESERLERİNDEN SEÇMELER	
Açık Deniz	109
Kaybolan Şehir	111
Süleymaniye’de Bayram Sabahı	112
Ses	115
Kar Mûsikîleri	116
Eski Mûsikî	117
Sessiz Gemi	118
TOPKAPI SARAYI’NDA	119
EZAN VE KUR’AN	125
EZANSIZ SEMTLER	129
BİR RÜYADA GÖRDÜĞÜMÜZ EYÜB	133
SÂDE BİR GÖRÜŞ	139

**BATIYA DOĞRU GİDİP DOĞUYA VARAN
ŞAİR**

ÜSKÜP’TE GEÇEN ÇOCUKLUK VE İLK GENÇLİK YILLARI

ÜÇ ŞEHİR

Yahya Kemal, senelerinin dökümünü yaparken Üsküp’te geçen ilk on sekiz yılı bir dönem olarak göstermiştir. Bu ayrım, şairin hayatına bir bütün olarak baktığımız zaman bize de açıklayıcı görünüyor.

Üsküp Yahya Kemal’in kişiliğinin şekillenmesinde büyük oranda rolü bulunan şehirlerden ilkidir. Bir döneminden itibaren sürekli bir “muhâceret”e (göçe) dönüşecek olan hayatı boyunca gördüğü, uzun veya kısa yaşadığı şehirlerden üç tanesinin kişiliği üzerindeki etkileri oldukça belirgindir. Bu şehirler, Üsküp’le beraber, Paris ve İstanbul’dur. Onları Yahya Kemal açısından sembolleştirecek; Üsküp’e aile ocağı, Paris’e okul, İstanbul’a ise medeniyetimiz ve bütün vatan, diyebiliriz. Bu üç şehrin bu şekilde özetlenebilecek anlamları vardır.

Daha çok olumlu değerleri sembolize eden bu şehirlerden Üsküp, şair için en başta anne, çocukluğun mesut

yılları demektir; koynunda annenin yattığı topraklar.. Sonra, ömrü boyunca kendisini terk etmiyecek, kulaklarından eksilmiyecek olan ezan sesleri; müslümanlıktır. Yine sanatçı kişiliğinin ortaya çıkışında belirleyici bir rolü bulunan ilk aşkı Redîfe Hanım'dır Üsküp: Şiirin kıpırdanışı..

Hayatının bu döneminde, birer çıkma gibi duran iki mekan daha var: Selanik ve Rakofça.. Sembolleştirmeye devam edersek Selanik baba demektir şair için. Ailenin dağılışıdır. Rakofça ise yaz aylarıdır. Eğlence, hürliktür. Akıncı atalarını iç âleminde hissedişidir. Hulâsâ coşkudur.

ÂİLE ÇEVRESİ

Yahya Kemal, hatıralarında büyük babası (babasının babası) Nişli Yunus Re'fet Bey'in, 1877'de ailesiyle beraber Bursa'ya bir hicretinden söz eder. Sebebinin belirtmiyor ama bu tarih, Balkanlar'da büyük acıların ve göçlerin yaşanmasına sebep olan Osmanlı-Rus Harbi'nin (93 Harbi) başlangıç tarihidir. Şairin ifadelerinden 1865 doğumlu olduğunu çıkardığımız babası İbrahim Naci Bey'in, bu hicret esnasında henüz on iki yaşında bir çocuk olması gerekiyor. Yunus Re'fet Bey ailesi önce Bursa'ya oradan İstanbul'a gelirse de, buralarda kalmayıp son olarak Selanik'e geçer ve orada yerleşmeye karar verir. Daha çok müslüman ahalinin yerleşmiş olduğu Kule Kahveleri semtinde bir ev satın alırlar. O zamanlar burası ağaçlık, güzel bir semttir. 1897'de (27 Mayıs 1897) bu evde hayata gözlerini yumacak olan Yunus Re'fet Bey'in iki oğlu ve bir kızı vardır. Bunlardan şâirin amcası Ali Bey, Selanik'in köklü ve geniş bir ailesi olan Evrenoszâdeler'den Fâik Bey'in kızı Ayşe Hanım'la evlenecek, bu aileye iç güveysi girecektir. Halası Nâzıma Hanım ise şehrin seçkin simalarından olan müstantik (sorgu hâkimi) Nail Bey'le evlen-

miştir. Nail Bey, Selanik'e bağı Katerin'de çiftlikleri bulunan zengin bir adamdır.

Yine şairin "Ben doğduğum zaman babam on dokuz, annem on altı yaşında idi" (YKH, s.16) ifadesinden yola çıkarak 1868 doğumlu olduğunu anladığımız annesi Nakiye (Ümmü Gülsüm) Hanım, Leskofçalı Dilaver Bey'le İvranyalı Adile Hanım'ın üç kızının en büyüğüdür. Âdile Ayda, diğer iki kızın adlarını Servet ve Hasibe olarak tesbit ediyor. Servet ve Hasibe hanımlar Üsküp'te 1950'li yıllara kadar yaşamışlardır (YKFŞD, 106). İsmail Paşazâde Dilaver Bey, şair Leskofçalı Galip Bey'in kardeşidir. Ailesiyle Üsküp'e 1881 yılında İvranya'dan gelmiştir. Yahya Kemal, ailesinin Leskofça kolunu, büyük babası Dilaver Bey de dahil, hiç tanımadığını söylüyor. Dilaver Bey'in ölümü hakkında hatıralarda bilgi verilmiyor. Ancak Cahit Tanyol'un belirttiğine göre göçten birkaç sene sonra ölmüştür (TEYK, 134). Âdile Hanım'ın, Rakofça ve çevresinde, babası İvranyalı Hüseyin Paşa'dan miras kalmış çiftlikleri vardır. Aile İvranya'dan Üsküp'e gelip yerleştiği sırada en büyük kızları Nakiye on üç yaşındadır. Ailesi Selanik'te yerleşmiş olan İbrahim Naci Bey oradan Üsküp'e gelip bu dirayetli, toprak zengini kadının en büyük kızı Nakiye Hanım'la evlenir ve onun konağına yerleşir. Bu sırada damat on sekiz, gelin on beş yaşında olmalıdır. İbrahim Naci Bey, evlendikten sonra Üsküp adliyesinde görev alır. Bir süre bu konakta kaldıktan sonra, kayın pederi Dilaver Bey'in verdiği bin altınla (Dilaver Bey'in, kızı Nakiye evlendikten sonra da bir süre hayatta kaldığı anlaşılıyor) konağın selamlık yerinde, kendisine, o zaman için modern sayılabilecek bir ev yaptırır. Salonları, koltuk kanepeler, yemek masasıyla Avrupa usulüne uygun olarak döşenmiş, tavanları nakışlı bir evdir bu. Reşat Beyatlı'nın ifadesine göre evin tavanları Selanik'ten getirtilen bir İtalyan bo-

yacısı tarafından çeşitli resimlerle süslenmiştir (YKEM, I, 136). Bu eve yerleştiklerinde Yahya Kemal dört yaşındadır (1888).

Tekrar kronolojik akışa dönersek, geleceğin Yahya Kemal'i Ahmet Âgah, 2 Aralık 1884 Salı günü anneannesi Âdile Hanım'ın konağında dünyaya gelir. Henüz yeni evleri yapılmamıştır. Üsküp'e o gün nâdir görülen cinsten bir kar yağar. Genç baba, evdeki Kur'ân-ı Kerim nüshalarından birinin son sayfasına bu doğumu, tarihi ve saatiyle kaydeder. Bu köhne ciltli küçük mushaf anne Nakiye Hanım'ındır. Onu çocukluğundan itibaren yanından ayırmıştır. Ailenin nazarında evdeki diğer mushaflardan farklı, adeta yuvanın temel taşlarından biri gibidir. Kardeşi Reşat, 1886'da aynı evde dünyaya gelince onun da doğum tarihi aynı sayfaya yazılacaktır.

Önce aynı evde, sonra bitişik evlerde bir arada yaşayan aile fertleri arasında şairin annesi farklı bir kişilik olarak belirlemekte, onlara hiç benzememektedir. Titiz ve içli bir kadın olan Nakiye Hanım'ın titizlikte biraz aşırıya kaçan ruh portresi, Hatıralar'da araya sıkışmış bir kaç cümlede şu şekilde kendini belli eder:

Annem marazî bir derecede titiz ve temizdi. Beş vakit abdestinden başka hergün defalarca elini yüzünü yıkardı. Benim veya kardeşimin mektep veya sokak dönüşü kirliliklerimiz yüzünden içlenirdi, bizi yıkayıp temizleyinceye kadar rahat etmezdi. Hizmetçilerin temizliği bahsinde de saatlerce üzüldü dururdu (ÇGSEH, 4).

Yahya Kemal, anneannesi ve teyzelerinden olumlu sıfatlarla bahsetmez: Ona göre büyükanne Âdile Hanım huysuz ve kalpsiz; kızları, yani teyzeler son derece kıskanç ve menfaat peresttir. (Aileye iç güveysi giren bir diğer damat da Tevfik Bey'dir. Yahya Kemal, Rakofça'yı anlatırken bu zattan "ailemize o âlemi zehir etmiş olan iç güveyi Tev-

fık Bey” diye sözediyor.) Baba İbrahim Naci Bey ise sert ve kızdığında küfürbaz bir adamdır.

Müslümanlık bakımından da farklıdır Nakiye Hanım. Gerçi Yahya Kemal, genel olarak, hem anne hem de baba tarafının sofuluk taşımayan sağlam müslümanlar olduğunu belirtiyor ama, tanıdığı aile fertleri (babası, babasının babası, amcası, halası, anneannesi, teyzeleri) dinin Ramazan’ından, bayramından, kandilinden başka şartlarıyla pek meşgul değildir. Anne ise beş vakit namazını muntazam sayılacak şekilde kılar, ölülerine Yâsin okur, oğluna Peygamber ve Âhiret’ten söz eder. Annedeki bu hasletlerin kaynağı neresidir? Tanıdığımız aile fertleri onun bu durumunu açıklayıcı olmuyor. Belki de Hatıralar’da gölgede kalmış olan Dilaver Bey ögesine bağlamamız gerekiyor. Bütün aile fertlerinden az çok bezgin olduğunu hissettiğimiz Nakiye Hanım’ın, babası Dilaver Bey’e bağlılığına delil sayılabilecek bir ayrıntı da var: 29 yaşında veremden ölen bu genç kadın, hastalığının ilerlemiş safhalarında, o sırada bulundukları Selanik’ten Üsküp’e götürülmesini, orada ölmeyi ve İsa Bey Mezarlığı’nda yatan babasının yanına gömülmeyi istemiştir. (Bu vasiyeti yerine getirilecektir.)

OKUL

Beşinci yaşının (1889) Ahmet Âğah’ta iki önemli anısı vardır. Bunlardan birisi okul hayatına adım atması, diğeri ise kendisinden yaş olarak büyük olan Redîfe Hanım’la karşılaşmasıdır. Hayatının Üsküp döneminde hayalini beş, on iki ve on beş yaşlarında, üç defa işgal edecek olan bu parlak yıldız (Redîfe Hanım’a “Üsküp Venüsü” deniliyordu) her defasında onu derinden sarsacak, şair kişiliği üzerinde yeraltı sularını yüzeye çıkaran bir zelzele işlevi görecektir.

Büyüklerin ellerinin öpülmesi, mürekkep yalama, mektebe başlama alayı, “eti senin kemiği benim” denerek

çocuğun hocaya teslimi gibi geleneksel törenleri içinde taşıyan mahalle mektebine başlayış, şairin hafızasında bütün canlılığıyla yer etmiştir. Eski hayatın renkli sahnelerinden olan bu başlangıcı unutulmaz kılan şey, çocuğun evden, anneden ayrılıp o güne kadar hiç bilmediği bir âleme adım atmasından doğan psikolojik durum olsa gerek. Ancak bu mektepte geçen yıllar Ahmet Âgah için hiç de verimli olmamıştır. Duyarak, kulaktan öğrendiği Amme Cüzü dışında okumayı bile sökmemiştir. Baba benimsemiştiği bu eski usul eğitime, fırsat düştükçe küfredecektir. Bayramlarda, evlere tepsiyle baklava siparişi veren Gani Hoca ile sorduğunda alfabedeki harfleri tanıyamadığını gördüğü Ahmet Âgah ona bu fırsatı zaten vermektedir.

Ahmet Âgah yedi yaşını bitirdiği sıralarda, İbrahim Naci Bey, onu Üsküp vâlisi Müşir Ahmet Eyüp Paşa'nın yeni usulde eğitim vermek üzere açtırmış olduğu Mektebi Edeb'e göndermeye karar verir. Bu karar evde tedirginlik yaratır. Yahudi mahallesinde açılmış olan okulun müslüman ahali arasındaki imajı hiç de hoş değildir. Müdürlüğünü Selanik dönmelerinden Ali Galip Efendi'nin yaptığı okula şüpheyle bakılmaktadır.

İbrahim Naci Bey, kararını uygular, çocuğu götürüp Ali Galip Efendi'ye teslim eder. Belli ki ona, üç senedir mahalle mektebine devam ettiği halde çocuğun henüz harfleri bile öğrenemediğinden yakınmıştır. Ali Galip Efendi gelen yeni öğrenciyle o gün bizzat kendisi ilgilenir. Yeni usulde hazırlanmış bir alfabeden¹ çocuğa harfleri şaşılacak bir hızla bir günde öğretir. Ahmet Âgah, iki ay içinde de oku-

1. Şairin, "İstanbul'dan getirilmiş bir kıraat kitabımız vardı. İsmi Oku idi. Kitapta hurûfâtın her nev'i vardı. İrili ufaklı çeşitli harflerdi" şeklinde hakkında açıklama yaptığı bu kitap muhtemelen Ali Nazîma'nın ilk olarak 1307 (1890) yılında basılan aynı isimdeki kitabı olmalı (bk. M. Seyfettin Özege, Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, İstanbul 1975, C. III, s. 1347)

mayı sökmeye başlayacaktır. Baba gelişmelerden memnundur. Çocuk da ilk kaygılarının aksine okulu sevmiştir. Bu okul değişikliği onun için bir inkılâp olacak ve yıllar sonra bu durumu “Şark’tan Avrupa’ya geçiş” şeklinde tanımlayacaktır.

Yahya Kemal, Mekteb-i Edeb’e 1892’de başladığını belirtiyor. Dört yıl okuduğunu söylediği bu okuldan mezun oluş tarihi olarak ise 1895’i veriyor. Yine kendi ifadesine göre aynı yıl (1895) Üsküp İdadisi’ne verilmiştir. Mekteb-i Edeb’deki eğitim süresini dört yıl kabul edersek, başlangıç yılını 1892 değil, 1891 olarak almamız lazım. O zaman da üç yıl okuduğunu söylediği mahalle mektebindeki (“Yeni Mektep”) eğitime başlama yaşını beş değil dört olarak kabul etmemiz gerekir. Bu kabul, dört yaş dört ay dört günlükken okumaya başlama geleneğine de uygun düşecektir.

On bir yaşına kadar okuduğu ve mezuniyet belgesi de aldığı Mekteb-i Edeb yıllarında onun İstanbul’dan gelen Sabah ve İkdam gazeteleriyle bazı dergileri hırsla okuduğunu biliyoruz.

Üsküp İdadisi’ne kaydolduğu yıl, şairin “o sene bizim aile felaketlerimiz başladı” dediği yıldır (1895). Yani mutlu çocukluk döneminin sonu. Baba “kötü”leşmiştir. Bir ara Selanik’e gidip gelmelere başlayan İbrahim Naci Bey, sonunda aileyi temelinden sarsacak olan kararını açıklar: Selanik’e gidip yerleşeceklerdir.

İLK AŞK

İlk geçlik yıllarında ilgi duyduğu başka kızlar da olmasına rağmen Yahya Kemal ilk aşkı Redîfe Hanım’a ayrı bir yer ayırır. Onu ilk defa beş yaşındayken bir eğlence gecesi görür. Mahalle mektebine yeni başladığı dönemidir. O gece büyük annesi Âdile Hanım’la Vardar nehri boyunda

yaptıkları bir araba gezintisinde, arabada Redîfe de vardır. Kendisinden büyük olan bu kız, güzelliğiyle onu adeta çarpmış, sersemletmiştir. Bu ilk etki günlerce devam eden “ateş gibi bir üzüntü”ye dönüşür.

İkinci karşılaşmada ise on iki yaşındadır. Bu da Üsküp İdadisi’ne başladığı yıla rastlamaktadır. Bu sefer karşılaşmayı hazırlayan sebep geniş katılımlı ve neşeli bir sünnet düğünüdür. Yedi sene sonraki bu ikinci karşılaşma eski bir yaranın tekrar açılmasına sebep olur. Ahmet Âgah, bütün gece onun yanından ayrılamaz. İçindeki ateşi Redîfe Hanım da hisseder. Düğün bittiği zaman içine düştüğü hal, Yahya Kemal’in ifadesiyle, derin bir melâldir. Hep onu düşünmektedir. Bu sefer uyanan duygularını söze dönüştürmek ister ve henüz kitapların dünyasını tanımamış olan Ahmet Âgah, Üsküp türkülerinin kulağındaki ritmini kendisine örnek olarak hazır bulur. Böylece ilk şiirlerini karalamaya başlar.

Üçüncü ve son karşılaşma, bundan üç sene sonra olacaktır. Bir süre geçince tekrar unuttur gibi olduğu Redîfe Hanım’ı, bir cuma günü dergahtan çıkarken kadınların arasında görür. O sırada Redîfe Hanım, o dergahın şeyhi, eski kültürümüzün numûne bir şahsiyeti olan Sadedtin Efendi’yle evlidir. Bu seferki etki hepsinden derin olur; durumu ailesinin bile dikkatini çeker (annesi öleli iki yıl olmuştur). On beş yaşındaki Ahmet Âgah okulda dersleri, evde ve sokakta eğlencelerini bırakır. İztırabını tekrar şiirle söyleme isteğine düşer. Fakat artık kitapların dünyasına girmiş, bazı yeni ifade imkanlarının farkına varmıştır.

Şairin Redîfe Hanım’a duyduğu aşkta bir özellik var. Maddî olmaktan çok ruhî bir karakter taşımaktadır. Redîfe Hanım, maddî bir varlık ölmanın biraz ötesine geçmektedir sanki. Bunları söylerken, Yahya Kemal’in bu ilk

aşkını yazıya döktüğü sıralarda Redife Hanım'ın çoktan ölmüş ve araya uzun yıllar girmiş olduğunu gözden kaçırıyor değilim. Fakat bir bütün halinde şairin sanatçı kişiliği söz konusu olduğunda aradan geçen senelerin fazla önemi kalmıyor.

Yahya Kemal'in ilk aşkını anlattığı satırlar, nedense bana Dante ile Beatris arasındaki aşkın tasvirini hatırlattı:

Dante de Beatris'e, henüz dokuz yaşındayken, bir eğlencede tesadüf ederek âşık olur. İkinci karşılaşmaları aradan dokuz sene geçtikten sonradır. Bu defa etki daha büyük olur. Fakat yine Yahya Kemal'in Redife Hanım'a olan aşkında olduğu gibi Beatris de bir başkasıyla evlenmiştir. İki sene sonra, çok genç bir yaşta da ölecektir. Beatris'in ölümü, Dante'ye çok büyük bir darbe olmuştur. Küçük bir kıvılcımdan büyük bir ateş doğacağını söyleyen Dante'ye büyük eserlerini yazdıran, bu maddeden soyutlanmış aşk olacaktır.

Benzerliğe bakın ki, Redife Hanım da son karşılaşmanın üzerinden fazla bir zaman geçmeden, doğum yaparken ölür. O da Yahya Kemal'in içindeki yüce duyguları uyardıktan sonra bu dünyadan çekilmiş gibidir.

Bütün bunları anlatmamdaki sebep, Yahya Kemal'deki aşkın karakterini ortaya çıkarmaktır. Bu aşk, eski dünyanın derin ve yüce aşklarıyla aynı soydandır.

SELANİK'E GÖÇ VE TEMELİNDEN SALLANAN ÂİLE

Aslında farklı bir açıdan bakarsak, babanın Üsküp'ten ayrılıp Selanik'e yönelmesinin şahsî gerekçelerini görmemiz mümkün olur. Bir defa bütün ailesi ordadır İbrahim Naci Bey'in; babası, kardeşleri oraya yerleşmiştir. Kendisi ise Âdile Hanım gibi herşeye vaziyet etmeyi seven bir kayın validenin yanında iç güveyisi olarak yaşamakta-

dır. Bu durum dik başlı bir yapısı bulunan İbrahim Naci Bey'e ağır gelmiş olabilir.

Fakat hatıralarda babanın baktığı pencereden bakmaya, bakışını onun bakış açısına ayarlamaya yanaşmaz Yahya Kemal. Çünkü o da hem şahsî psikolojisi, hem de dünya görüşüyle anneden yanadır; bütün ruhuyla Üsküplü'dür. Sosyal ve tarihî gelişim boyutuyla ele alırsak, babanın, Üsküp'te bile Selanik'i inşa etmeye çalıştığını görürüz. Selanik, gelmekte olan yeni hayattır. Üsküp ise, tarihî kökler ve terkedilmeye başlanmış olan bir medeniyettir.

Baba Selanik'e yerleşip “medenî bir insan gibi” yaşamak istemektedir. Uygulamalarında kararlı, yenilikçi bir tarafı vardır. Fakat bu uygulamalar esnasında anneyi ve dolayısıyla çocukları incitcidir, yıkıcıdır. Annenin çeyizlik eşyalarını hamallarla tellallar çarşısına gönderip sattırır. Üsküplüler'in uğursuz saydıkları bu hareket aynı zamanda haysiyet kırıcıdır. Anneyi asıl yıkan ise yuvasının ebediyyen dağıldığını hissedişidir. Gerçekten de bundan sonra bir daha toparlanamazlar.

Anne yatağa düşer. Doktor gelip bakar, hastalığı verir.

ZAFER DUYGULARI

1897 yılı baharında bir Nisan günü, başlarında ailenin güvenilir adamı Ali Zâim olduğu halde anne, çocuklar ve bir de Arap halayık, Selanik trenine binerler. Baba işlerini düzenlemek için daha önceden gitmiştir. Bu tarih, Türk-Yunan Savaşı'nın (Teselya Harbi) başladığı tarihtir. “Gönülleriyle, ruhunun bütün fütuhatçı galeyanı ile Teselya'ya doğru” akan, “Teselya'dan gelen yürüyüş ve muzafferiyet haberleriyle gülümseyen bir Rumeli ortasından geçerek” gerçekleşen bu tren yolculuğu o sıralarda 13 ya-

şında olan Ahmet Âgah'ı bir hayli etkiler. Daha önce birkaç defa büyük babası Yunus Re'fet Bey'i ziyaret için Selanik'e seyahati olmuştur. Fakat bu son seyahat her bakımdan unutulmazdır. Selanik'e vardıktan sonra yolculuk izlenimlerini -o dönemde eğitimine ilgi gösteren- halasının kocası Nâil Bey'in isteği üzerine yazıya döker (END, 46). Ahmet Âgah'ın bu yazısının bugün elimizde olması bir sürpriz olurdu. O yazı yok, fakat aradan yirmi dört sene geçtikten sonra, yine Yunanlılar'la tutuşulan bir ölüm kalem savaşı (İstiklâl Savaşı) esnasında, o günlere dönerek izlenimlerini anlattığı bir yazısı var. Sonradan bir kitabına isim de olacak "Eğil Dağlar" başlıklı bu yazıda, tam bu tren yolculuğu ve Selanik günlerinin duyguları içinde buluruz onu:

*Eğil dağlar eğil üstünden aşam
Yeni talim çıkmış varam alışam*

Ah bu türkü! Yirmi dört yıl evvel hangi şehirden, hangi köyden, hangi kulübeden birden bire aksetti. (...) Yirmi dört sene evvel ilk çıktığı zaman vatanın bütün sokaklarında, Teselya'ya doğru redif taşıyan Anadolu ve Rumeli trenlerinde yalnız bu türkü işitiliyordu. (...) Bu türkü yeni Türk şiirinin ilk ve maatteessüf son güzel eseridir, çünkü ondan beri bu kadar şevkli, atılışlı ve canlı mısralar söylenemedi. Üst tabakanın edebiyatı ya bir nazîre gevelemesi, yahut da sıkıntı veren bir sinir iniltisi halinde iken alt tabakanın insanları köylüler: "Eğil dağlar eğil" tarzında ne kadar atılışlı bir hayalle kıyam ediyorlardı (EğD, 148-149).

Reşat Beyatlı, Selanik'te bir cuma günü, Beş Çınar bahçesinin önüne, babaları İbrahim Naci Bey'le beraber, o günlerin iki büyük kumandanı Gazi Osman Paşa ile Gazi Ethem Paşa'yı görmeye gittiklerini belirtiyor. Yahya Kemal aynı yazısında hayatının bu anına şöyle döner:

O baharın o güzel günlerinde Selanik bütün orduların tahaşşüd merkezi idi ve o zevk ü şevki her Türk

şehrinden fazla hissetti; Sultan Abdülhamid, Gaazi Osman Paşa'yı Plevne'den beri sarayına kapamış millete göstermezken Teselya Harbi'nde Selanik'e kadar gönderdi idi. Bütün Rumeli, yirmi senedir mütehassir olduğu Plevne kahramanını bir daha görmek için Selanik'e koştu. Gaazi Osman Paşa Selanik'in Beş Çınar bahçesinde bir kameriyeden mızık ve alkış fırtınası ortasında çalkalanan Rumeli halkını selamlamağa çıkarken o aralık gelen yâveri eline bir telgraf verdi. O gün Yenişehir düşmüş! Osman Paşa halkı yaşaran gözlerle selamlarken bu müjdeyi de verdi. Bütün milletin kalbi o anda orada lisanla tarif edilmez bir an yaşadı, göz yaşlarıyla karışık bir ses ve alkış fırtınası yükseldiği kadar yükseldikten, devam edebildiği kadar ettikten sonra Teselya'nın türküsü birdenbire alev gibi parladı:

Eğil dağlar eğil üstünden aşam (EğD, 150).

1897 harbinin üzerinde bıraktığı etkileri Yahya Kemal, Nihat Sami Banarlı'ya anlattığı bir hatırasında da dile getirmiştir. Şairliğinin bu dönemi hakkında bazı ipuçları veren bu hatıraya da kısaca değinelim: Şairi bu savaş sırasında en fazla duygulandıran bir durum da, Anadolu'dan gelen askerle Rumeli askerinin tam bir kardeşlikle kaynaşmasıdır. Şavaş ve zaferin coşkusuyla bu askerler için bazı şiirler söylemiştir. Bunlardan ezberinde kalan bir tanesi şöyledir:

*Seyf-i adli saldılar
Tırnovâ'ya daldılar
Turhalaa'yi aldılar
Şanlı Türk askerleri*

Bu şiir, kendi ifadesine göre aruzla yaptığı ilk denemelerindendir (YKH, 89).

SELANİK'TEKİ ORTAM

Aile, Evrenoszâdeler'in Yılan Mermeri'ndeki konağında, Ali Bey ailesinin yanında bir süre misafir kaldıktan

sonra, İbrahim Naci Bey'in Eski Saray'dan aşağı inen bir sokağın içinde tuttuğu denizi gören bir eve taşınır. İbrahim Naci Bey Selanik adliye müfettişliğinde bir memuriyet almıştır. Gündüz işinde, geceleri ise, Selanik'te içine girdiği bir çevrede, içki ve eğlence âlemlerinde istediği gibi, kendi anlayışına göre medenî bir hayat yaşamaktadır. Oğul da babasına benzer bir rahatlıkla, kendi istek ve arzularına dalmıştır. Bu sırada anne, evin önü sofalı bir odasında hasta yatmaktadır.

İbrahim Naci Bey'in Selanik'te içine girdiği ortam, şehirdeki bir seçkinler zümresinden oluşmaktadır. Şahsî sempatisi ve servetiyle bir mevki edinmiş olan eniştesi Nail Bey'in de aralarında olduğu bu insanlar berber dükkanlarında, Beş Çınar'da, Yalılar'da birbirini bulup beraber vakit geçirmektedirler. O zamanlar yakışıklı, genç ve ağzı laf yapar bir avukat olan Emanuel Karasu Efendi de bu grubun içindedir.

İbrahim Naci Bey'in yanında götürdüğü oğlu Ahmet Âgah, memlekette gizli bir cereyan olduğunun ilk defa bu beraberliklerde farkına varacaktır. Özellikle Beş Çınar bahçesine Gâzi Osman Paşa'yı görmeye gittikleri cuma günü, babası ve beraber bulundukları babasının arkadaşları (Selanik hükümet konağının bazı genç memurları, Nâil Bey ve Emenual Karasu) kapıldıkları zafer havasıyla biraz daha serbest konuşmakta, padişah aleyhinde sözler söylemektedirler. On üç yaşındaki oğul, kısa süreli olarak hemen bu cereyana kapılacaktır. Bu toplantıların birinde, adını anarak, Abdülhamid'e "alçak" deyince, orada bulunanların hepsi donar kalırlar. Ve hemen klasik söyleme dönerek Ahmet Âgah'a, "padişahı sevmenin Allah'ı ve peygamberi sevmek demek olduğundan" bahsetmeye başlarlar.

ANNENİN ÖLÜMÜ

Üsküp'ten ayrılırken baba, Selanik'te bulunan Jack Paşa gibi tanınmış doktorlara, verem olduğu anlaşılan anneyi tedavi ettireceğini de söylemiştir. Bu tedavinin başlatılıp başlatılmadığı, hatıralarda belirtilmiyor. Selanik'te annenin durumu günden güne kötüleşir. Kendi âlemlerine dalmış olan kocasının ve oğlunun bu umursamaz tavırları onu mânen desteksiz bırakmaktadır. Üsküp'e dönmek, orada, müslüman şehrinde -onun nazarında Selanik "Yahudi ve gavurlar karışık" bir yabancılar memleketidir- akrabası, tanıdıkları ve konu komşu arasında ölmek istemektedir. Nakiye Hanım iki çocuğuyla geriye Üsküp'e gönderilir. Baba İbrahim Naci Bey ve Selanik İdadisi'nde okuyacağı için Ahmet Âgah orada kalırlar.

İbrahim Naci Bey bir süre sonra Selanik muhitinden bıkar. Zaten Selanik'e gelişlerinden bir, bir buçuk ay kadar sonra, henüz elli yedi yaşında olan babası Yunus Refet Bey ölmüş (14 Mayıs 1313/27 Mayıs 1897), -Eski Saray Camisi mezarlığında toprağa vermişlerdir- durumu bir hayli kötüleşmiş olan karısını o halde Üsküp'e göndermiştir. Henüz okullar açılmadan oğlunu da alarak Üsküp'e döner. Annenin hastalığı iyice ağırlaşmıştır. Bu durumda annesinin başı ucundan ayrılmıyacağı düşünülecek olan Ahmet Âgah, tam aksine haşarılıklarını arttırmıştır, anneye yakın durmamaktadır. Yalnız arada bir annesinin öleceğini hatırlayarak bir köşeye çekilip kendi başına ağlamaktadır.

Anneye olan bu uzak tutum, Yahya Kemal'de sonradan bir vicdan azabına dönüşecektir. Belki de babasının gösterdiği kötü davranışların suçunu kendi üzerine yüklediğindendir ki, anne derin bir yara halini alacaktır iç dünyasında.

1897 Eylülünde anne Nakiye Hanım ölür. O gece, on üç yaşında olan oğul rüyasında annesinin öldüğünü ve bir

komşu kadının kucağında çenesinin bağlandığını görür. Bu korku içinde uyanır ve annesini o vaziyette görür. Rüya, hayatın gerçeği olarak devam etmektedir:

O anda ölmek, intihar etmek istiyordum. Bu müt-hiş yokluğa, bu derin acıya tahammül edemiyordum. Bir deliyi tutar gibi, sımsıkı tutuyorlardı (ÇGSEH, 8).

Gasil bittikten sonra, teneşirin üzerinde son defa olmak üzere, Ahmet Âgah’a annenin yüzünü gösterirler:

*Annemin na'sını gördümdü
Bakıyorken bana sabit ve donuk gözlerle
Acıdan çıldıracaktım
Aradan elli dokuz yıl geçti
Ah o sabit bakış el'an yaradır kalbimde
O yaşarken o semavi, o gülümser gözler
Ne kadar engin ufuklardı bana;
Teneşir tahtası üstündé o gün
Bakmaz olmuşlular artık bu bizim dünyaya
(Ufuklar, KGK, 95)*

Yahya Kemal anneyi bu “son görüş”ünü hatıralarında anlatırken kafalarda soru işareti bırakan bir ifade kullanıyor:

Yüzünü açtılar. Kendisini ruhsuz, gözleri açık ve gülümser bir halde gördüm; saçları etinden (?) ayrılmış gibiydi (ÇGSEH, 9).

Annenin saçları niçin etinden ayrılmış gibi olsun? Bunun cevabı, belki de, 1960’lı yılların başında Üsküp’e bir gezi yapan Âdile Ayda’ya orada anlatılan bir hikayede gizlidir. Buna göre bir gün Üsküp’teki evde İbrahim Naci Bey’in üst kat penceresinden dikkatsizce atıverdiği bir sigara izmariti o sırada bahçede oturmakta olan Nakiye Hanım’ın başına düşmüş ve ilk anda farketmediği için saçını tutuşturarak derisiyle beraber yakmıştır. Hatta sadece saçları değil, deri de yandığı için Nakiye Hanım uzun zaman saçsız kalmıştır (YKFŞD, 106-107).

Nakiye Hanım, bir cuma günü Gâzi İsâ Bey Camisi mezarlığında toprağa verilir. O sırada Ahmet Âgah'ın elinden tutan birisi vardır: Annesinin akrabalarından Humbaracı Yaşar Bey.. Aynı zamanda bu caminin mütevellilerinden olan Yaşar Bey, o gün cenazenin gömülmesinden sonra da acılı oğula sahip çıkacaktır. O ortamdan uzaklaştırmak için, kardeşiyle beraber Ahmet Âgah'ı, sahibi olduğu Butel Çiftliği'ne götürecektir. Yaşar Bey'in hanımı Eşref Hanım, Nakiye Hanım'ın çok samimi dostu ve arkadaşısıdır.

AÇILIMLAR

Bir süre sonra, İbrahim Naci Bey'in Üsküp adliyesindeki işine, Ahmet Âgah'ın da Üsküp İdadisi'ndeki eğitimine geri döndüğü anlaşıyor. Ancak, çocuk annesinin ölümünün tesirini bir türlü üzerinden atamaz. Dindarlaşmış, annenin âlemine girmiştir. Hemen her akşam İsâ Bey Camisi'nde, caminin mezarlığında yatan annesinin ruhuna Yâsin okumaktadır.

İbrahim Naci Bey, karısının ölümünden bir yıl sonra (1898), Selanik'te Mevlevî Şeyhi olan Eşref Bey'in yeğeni Mihrimah Hanım'la evlenir. Eski evini bir paşaya kiraya verip, Âdile Hanım'ın muhitinden çekilir. Muhacir mahallesinde, Vardar nehrinin karşı kıyısında bir ev tutar. Üç çocuğundan en küçüğü Rukiye'yi Âdile Hanım yanına almıştır.

Karşıyaka'daki kira evine taşınmak, Üsküp'ün klasik müslüman semtinden ayrılmak Ahmet Âgah'a Üsküp sevgisini daha iyi hissettirecektir. Teyzelerinden yaşça büyük olanıyla beraber oturan büyük annesi Âdile Hanım'ı -kardeşi Rukiye de onların yanındadır- ziyarete gittiği vakitler, kirada olan kendi evlerinin yanından bir yabancı sıfatıyla geçmek, ona çok dokunmaktadır. Bunun

için 1899'da bu evin kiradan kurtulup ailenin tekrar oraya taşınması kendisi için büyük bir mutluluk kaynağı olur. Üst kattaki, hem meydana hem de karaağaçlara bakan yazlık oda ona tahsis edilir. Odayı, kendi istediği gibi, özenerek düzenler.

Senelerin bilançosunda, 1899 ile ilgili olarak, kendi evlerine taşınmalarının yanında belirtilen bir başka durum da şudur: "Benim Rifâi Dergahı'na devamım." Bu dergahın Üsküp kadılığı yapmış olan Tezkiretü's-suarâ sahibi Âşık Çelebi'nin türbesi altında bulunduğunu belirten Reşat Beyatlı, ağabeyinin muhitlerindeki tekke ve dergahlara, annesinin ölümünden hemen sonra gidip gelmeye başladığını belirtmektedir.

Rifâi Dergahı'nın post-nişini, Redife Hanım'la evlenmiş olan Sâdettin Efendi'dir. Ahmet Âgah bu dergaha düzenli olarak devam etmeye başlamış, cuma günleri yapılan toplantılarda, arakiyeli başlığıyla zikirlele katılmış, ilahiler söylemiştir. O sene bir cuma günü, zikirden sonra, dergahın kadınlar kısmından çıkmakta olan Redife Hanım'ı sonuncu defa görecektir. Aşkın bu yeni safhasında aruzla yazdığı şiirleri -o bahar şiire eğilimi fazlalaşmıştır-, aynı zamanda kendisinden Farsça dersleri aldığı Saadettin Efendi'ye gösterecek, düzelttirecek, böylece ondan aruz dersi de almış olacaktır.

O sıralar devam ettiği bir başka dergah da Vardar nehri kenarındaki Sâdi Tekkesi'dir. Üsküp'ün karşı yakasındaki bu tekkeyle, yeni yapılan semâhanesine -Mevlevî tekkesi olduğu anlaşılıyor- bir tarih düşürecek kadar ilgilidir. Bu amaçla, eski harflerin rakam değerleriyle ilgili olan ebced hesabını öğrenir. Tekkenin şeyhi Kadri Efendi, Arapça ve Farsça dersleri aldığı bir başka kişidir. Yine o yıllarda İshak Bey Camii Medresesi'ne de aynı mahiyette dersler almak için gitmiştir.

Bu dönemde kendisini okumaya vermiş olan Ahmet Âgah'a imkan sağlayan kaynaklardan biri, babasının evdeki kitaplığıdır. Reşat Beyatlı, evin selamlık kısmında bulunan bu kitaplığın zenginliğinden söz eder. Yahya Kemal, o dönemde şiir hevesleri üzerinde önemli etkileri olduğunu belirttiği Muallim Naci'nin Şerâre'sini bu kitaplar arasında bulduğunu belirtir. Bütün hevesiyle sarıldığı Şerâre'deki gazelleri yüksek sesle okumakta, bazılarını tahmis etmektedir (anlam ve ahenkçe bütünleşecek şekilde üçer mısra ekleyerek her beyti beşlemektedir). Şerâre'den sonra aynı şairin Ateşpâre, İbnül Gâzân ve Fûrûzân isimli kitaplarını edinir. Okuduğu bir başka eser de Recâizâde Ekrem Bey'in üç Zemzeme'sidir. Bu iki rakip edebiyatçıdan daha çok Nâci tarafına eğilimlidir. Onların Tâlim-i Edebiyat ve Istılahât-ı Edebiye'lerini edinmiş, orada, her bahiste değişik şair ve yazardan verilen örnek parçaları okumuş, kitapları bir antoloji gibi kullanarak mukayese fikrini edinmeye, edebiyat zevkini geliştirmeye başlamıştır. Rûhî'nin Dîvân'ı, Ziya Paşa'nın Eş'âr-ı Ziya adlı bir baskısından şiirleri, Terkib-i Bend ve Terci-i Bend'i, Abdülhak Hâmid'in Makber'i, Mehmet Celal'in bir şiir kitabı bu dönemde okuduğu diğer eserlerdir.

RAKOFÇA'DA SON YAZ

Rakofça, Âdile Hanım ailesinin yazlarını geçirdikleri çiftliklerinden birinin adı. Şairin bu mekanla ilgili, en küçük yaşlarına uzanan hatıraları vardır. Hatta bir seferinde lalasıyla çiftliğe giderken at trenden ürkmüş, üç buçuk yaşında olan Ahmet Âgah arabadan düşerek berelenmiş ve bir hayli sıkıntılı günler geçirmiştir (TEYK, 135). 1899 yılı yazında Âdile Hanım torununu, her yaz olduğu gibi Rakofça'ya götürür. Yahya Kemal, Rakofça'ya son seyahatini, hatıralarının bir yerinde 16, bir başka yerinde de 15 yaşındayken yaptığını belirtiyor. Muhtemelen, bahsedi-

len son seyahat 1899 yazında yapılan bu seyahattir. Adile Hanım'a babası Hüseyin Paşa'dan kalmış olan Rakofça köyündeki bu çiftlikler, aile için bir nevi yazlık işlevi görmektedir.

Mevsim sonuna doğru, köylülerin Kırçı dedikleri meşalelerle aydınlatılmış bir meydanda yaptıkları gece eğlencesini, Âdile Hanım ailesi, meydanın bir köşesindeki çardağın üzerinden seyrederek. Önce davetlilerle beraber yemeklerin yendiği bu eğlenceler çok zevkli ve neşeli geçmektedir.

Ahmet Âgah bu çiftlikte çiftlik kâtibi Zeynullah Efendi'den atalarının menkıbelerini, çiftlik kahyası Ali Zâim'den Tuna, Budin, Estergon gibi serhat şehirlerinin türkülerini dinlemiştir.

1899 yazında duyguları büsbütün coşmuştur. Bir süreden beri şiirlerini kaydetmeye başladığı defter o yaz tamamen dolar. Kırçı eğlenceleri bitmiş, Üsküp'e dönme zamanı gelmiştir. Yaz bitişleri hazindir. Aile, Üsküp trenine binmek üzere, öküz arabalarıyla Boyanofça istasyonuna gelir:

*Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
Her lahzâ bir alev gibi hasretti duyduğum
Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havasını
Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultusu...*

(KGK, 14)

Yahya Kemal, 15-16 yaşlarındayken son bir yaz geçirdiği Rafço'yu, aradan 27-28 sene geçtikten sonra, tren penceresinden, uzaktan uzağa bir defa daha görebilecektir.

ALAFRANGALAŞMAMIŞ BİR İNKILAPÇI: RÂGİP EFENDİ

Yahya Kemal, hatıralarında, Üsküp İdadisi'nde geçen yılları içinde tanıdığı, Vilayet merkezinin polis kısmında görevli Ragıp Efendi adında, inkılapçı bir gencin portresini çizer. Râgıp Efendi, Nâmık Kemal hayranı, Abdülhamid aleyhtarı, çok okuyan fakat alafrangalaşmamış bir kişiliğe sahiptir. Ahmet Âgah onu, Üsküp adliyesinde icra memuru olan babasını ziyaretleri sırasında tanımıştır. Yenilikçiliğinin ufkunda Nâmık Kemal bulunan bu gencin tavsiyesiyle, yarı yasak bir durumda olan Nâmık Kemal'in kitaplarını yeni bir gözle okur. Sahip olduğu millet şuuru, gözü tokluğu, mevki ve yükselmeye önem vermeyişi yanında alınganlığı ve aşırı derecede izzet-i nefesine düşkünlüğü ile de Namık Kemal'in bir kopyası olan bu adamdan Jön Türk hareketinin tarihî seyrini, "Türkiye'deki liberal cereyanların safhalarını" sağlıklı bir şekilde öğrenecektir. Aralarındaki dostluk ilerleyince, Râgıp Efendi, Abdülhamid idaresine karşı herkesi heyecanla isyana davet eden Hareket isimli, elle çoğaltılmış yasak bir kitabı da okuması için kendisine verecektir.

YÜZYILIN BAŞINDA

Yüz yılın başında, Ahmet Âgah'ı, Selanik İdadisi'nde (Lise) yatılı öğrenci olarak buluruz. Selanik'e gönderilmesinin sebebini aile içindeki geçimsizlik olarak gösteriyor. Geçimsizliğin mahiyeti belli değil. Belli olan, Selanik'e gönderilmesinden bir süre önce Redîfe Hanım'ın doğum yaparken ölmüş olması.

Selanik İdadisi'nde tam olarak ne kadar kaldığını bilmiyoruz. Kendi ifadesi "1900'de Selanik İdadisi'ne leylî olarak tahsil etmek için Selanik'e gittim; o senenin kışında hastalanarak döndüm." "O senenin kışı"ndan 1900 yılı-

nın Ocak-Şubat ve Mart aylarını anlamamız gerekirse bu okulda fazla uzun kalmadığı anlaşılır. Eğer aynı yılın Kasım-Aralık ayları kastediliyorsa Selanik İdâdisi'nde iki döneme yakın eğitim görmüştür.

Selanik İdadisi'ndeki hocalarının bir kısmı, sonradan şiddetli politik kimlikleriyle ortaya çıkacak olan kişilerdir: Matematik hocası, İzmir'de asılacak olan Şükrü Bey, edebiyat hocası, İttihat ve Terakki'nin genel sekreteri olacak olan Mithat Şükrü Bey'dir. Bir diğer hocası da Meşrutiyet'in ilanında Arnavut çetebaşısı olarak kendinden söz ettiren Bayram Fehmi'dir. Bu hocaların derslerinden bir zevk alamaz. Aslında o, daha medenî bir şehir olmasına rağmen Selanik'e de alışamamıştır. Camileri, şadırvanları, ruhânî havasıyla köhne Üsküp'ü özlemektedir. Bu özlemle Selanik'te kitapların dünyasına ve şiire daha fazla dalar. Şiir yazdığı, talebe arasında yayılmıştır. Fakat henüz Abdülhak Hâmid, Recâi-zâde Mahmut Ekrem ve özellikle de Muallim Nâci'nin şiir zevki içinde yüzmektedir. O zamanlar kullandığı ve öğrenci arkadaşlarının da bildiği Esrar mahlası, onun içinde bulunduğu rindâne şiirle, Üsküp'teyken hemhal olduğu tekke kültürünün havasını yansıtan dikkate değer bir ayrıntıdır.

Cuma günleri arkadaşlarıyla çay içmeye gittikleri bir kahvede Servet-i Fünûn dergilerini görüp okuyacak, fakat o sıralarda en hararetli dönemini yaşayan Edebiyât-ı Cedîde'yi kavrayamayacak; yazılarını okuduğu Tevfik Fikret ve Cenap Şehâbettin gibi yeni imzalardan zevk almayacaktır. O sırada mahiyetlerini bilmeden okuduğu "İlyas" isimli bir çeviri şiirle, "Morg Sokağı Cinayeti" isimli bir çeviri hikaye onu sarar, üzerinde derin etkiler uyandırır. Bir Rum'un eseri zannettiği İlyas, Homeros'un meşhur İlyada'sının kötü bir çevirisidir. Diğer ise, dünya hikayeciliğinin seçkin isimlerinden E. Allen Poe'nun eseridir.

Selanik'i özetleyen iki kelime hasret ve hastalıktır. Hastalanarak geldiği Üsküp'te iyileştikten sonra da kalacak, Selanik'e dönmeyip tekrar Üsküp İdadisi'ne devamla başlayacaktır. Ama artık hayatın ve eğitimin ritmi bozulmuştur. Hayatında kaybolan ahengi, şiirde yakalamanın gayreti içine girmiş gibidir. Vezinlerin bir çoğunu kullanmaya alışmıştır. Kafiyeleli günden güne açemilikten kurtulmaktadır.

O sıralar Üsküp'te bir isyan çıkar. Halk Vali Hâfız Mehmet Paşa'yı istememektedir. Çarşıdaki dükkanlar kapanmıştır. Ahali İdris Hoca'nın önderliğinde, tepedeki Sultan Murat Camii'nin önünde toplanmıştır. İsyancıların heybetli bir görünümü vardır. Bu manzara, şehre hakim olan atmosfer Ahmet Âgah üzerinde bir hayli etkili olur. İçinde isyanın elebaşlarının isimlerinin de geçtiği tasvirî bir manzume söyler. Bu şiir, Üsküp halkı arasında da yayılır. Böylece şiiri, kendinden ve dar arkadaş çevresinden halkın içine -herhangi bir yayın organında yayımlanmadan- çıkmış olur.

YAYINLANAN İLK ŞİİRİ: HÂTIRA

Bir süre sonra, belki bu şiirin gördüğü ilgiden de güç alarak, İstanbul'da yayımlanan bir dergiye şiir göndermeye başlar. Böylece "Hâtıra" başlıklı şiiri, Musavver Terakki² dergisinin 27 Eylül 1317 (10 Ekim 1901) tarihli nüshasında (nr. 31), "Üsküp'ten A. Âgah" imzasıyla yayınlanır. Bu, şairin yayınlanan ilk şiiridir. Derginin o sayısı eline geçip de kendi şiirini basılmış halde görünce kuvvetli bir heyecan hisseder, adeta gözleri kamaşmıştır:

2. Yahya Kemal hatıralarında bu derginin adını Terakki olarak hatırlıyor (ÇGSEH, 98).

*Hâtır-güzârın olsun eyâ yâr-i dil-fikâr
İmrâr ettiğimiz o ezmân-ı pür-mesâr
Yâd et o demleri güzâr ettikçe nev-bahâr
Kalsın bu hâtıra sana bir şanlı yâdigâr
Dildâden ölse de sana hâtır-nişân olur*

*Hâtırlıyor musun o leyâl-i meserreti
Urduka meh izârına tâb-ı letâfeti
Mehtâb nurla derdi o rûy-i melâhati
Hâtırladıkça dil o zaman-ı saâdeti
Yâdeyledikçe dîdelerim hun-feşân olur*

*Sahrâda bir gece idi Balkanlar'a karîb
Tahrîr ederdi nâle-yi sevdâyı 'andelîb
Feyzinle şâd olmuş idi ömr-i bî-nasîb
Feryâd, bu hasretle bugün pür-keder, garîb
Kalbim muhabbetinle senin nâle-hân olur*

Bugüne kadar Yahya Kemal'le ilgili çalışmalarda yer almadığını gördüğümüz bu şiirin dikkati çeken özelliklerden birisi, Yahya Kemal'in gerçek adıyla yayınladığı çok az sayıdaki şiirden biri olmasıdır. Kendi gerçek adıyla şiir yayınlamış olması da Yahya Kemal'in bugüne kadar yazılan biyografilerinde eksik kalmış bir bilgidir. Bir başka özelliği de Yahya Kemal'in Üsküp'te geçen yılları içinde yayınladığı tek şiir olmasıdır. Türk şiiri adına bir de garip tecelli var: Yüz yılın ilk çeyreğinde Türk şiirine damgasını vuracak olan iki önemli şair, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal, kaderin cilvesi olarak Musavver Terakki dergisinin arka arkaya yayınlanan iki sayısında şiirleriyle görünürler. Birbirlerinden habersiz, daha ilk gençlik dönemlerinde, bu dergide yolları kesişmiştir³.

-
3. Musavver Terakki dergisinde, A. Âgah'ın Hâtıra şiirinin hemen arkasından Ahmet Haşim'in Mâi Gözler şiiri yayınlanacaktır (nr. 32, 4 Teşrin-i evvel 1317/ 17 Ekim 1901). Bu şiir gerçi Ahmet Hâşim'in yayınlanan ilk şiiri değildir. Fakat ilk şiirlerinden biridir. Ahmet Hâşim de ilk şiirini o senenin 7 Mart'ında Mecmuâ-i Edebiye'de yayınlamıştır (nr. 19).

Ahmet Âgah'ın Paris'e firârına kadar dergilerde şiirleri yayınlanmaya devam edecektir. Fakat o artık hayatının yeni bir safhasına adım attığı İstanbul'dadır.

ÜSKÜP'TEN İSTANBUL'A, İSTANBUL'DAN PÂRİS'E

ÜSKÜP'TEN İSTANBUL'A

Yahya Kemal'in hayatındaki bazı önemli seyahatlerin Nisan ayına rastladığı görülüyor. Bunlardan birisi de 1902 yılındaki İstanbul yolculuğudur.

Üvey annesi ve babasıyla aralarındaki geçimsizlik şiddetlenince evden ayrılan Ahmet Âgah, akrabalarından Humbaracı Yaşar Bey'in Serava kenarındaki konağına gider. Yaşar Bey'in hanımı Eşref Hanım, annesi Nakiye Hanım'ın en iyi arkadaşı olduğu gibi, oğulları Emin ve Ekrem de Ahmet Âgah'ın arkadaşıdır. Üsküb'ün en eski hânedanlarından birinin reisi olan Yaşar Bey ise, "tam manasıyla Osmanlı, müslüman" "Okuması ve yazması az olmakla beraber tarihe ve tasavvufa meraklı" "edîb bir kimse"dir. Bu aklı başında adam, artık bir delikanlı olan Ahmet Âgah'ın hayatı ve eğitiminin düzene girmesini sağlamak üzere harekete geçer. Önce, onun bu amaçla İstanbul'a gönderilmesi için bir proje yapar. Sonra babası ve büyükannesi Âdile Hanım'la görüşür. Onları bu konuda ikna

eder ve yardımlarını sağlar. Ahmet Âgah'a üst baş alınır, yol tezkeresi hazırlatılır. Delikanlı, ellerini öptüğü babası ve Âdile Hanım'dan yol harçlığını da alınca yeni bir hayata merhaba demek üzere 1902 yılının Nisan'ında Selanik trenine bindirilir. Bir gece Selanik'te kalıp ertesi günü İstanbul'a gidecektir.

Selanik'e varınca istasyonda amcası Ali Bey'i görecek, fakat evine gitmiyecektir. Geceyi Selanik Otelinde geçirip, ertesi sabah erkenden İstanbul trenine biner. Bu trenle ilk ve son defa olmak üzere Rumeli'yi boydan boya geçer.

İSTANBUL'DA TAŞRALI BİR GENÇ

Ahmet Âgah, bir sabah Selanik'ten bindiği trenle, yine bir sabah vakti İstanbul'a Sirkeci garına gelir. İstanbul'u ilk defa görmektedir. O günkü uygulama gereği bu şehre, gümrükten girer gibi, yeni bir ülkeye ayak basar gibi yol tezkeresini kontrol ettirerek girecektir. Polislerin kontroller sırasındaki tavrı o gün orada bir şeyi hissetmesini sağlar; o "dışarı"dan gelmiş biridir, bir taşralıdır. Hatıralarda bu durum şöyle ifade ediliyor:

... Sirkeci istasyonuna çıktım. Daha inerken Sultan Abdülhamid usûl-i idâresinin taşralılara karşı muâmelesini hissettim. Yol tezkerelerini muayene eden komiser ve polisler dürüst ve hoyrattılar. Taşralılara ecnebi muâmelesi ediyorlardı. Her taşralı da İstanbul'a giderken bunu hissediyordu (ÇGSEH, 67).

Münevver Ayaşlı hatıralarının Yahya Kemal'le ilgili bölümünde bu konunun üzerinde duruyor ve bu taşralılık duygusunun ömrü boyunca Yahya Kemal'i terketmediğini, örnekler vererek ispat etmeye çalışıyor. Hatta onun Paris'e firârını da bu sosyo-psikolojik olguyla açıklamak istiyor (İGD, 62-67). Ayaşlı'nın bu izahı, vak'aları yorumlarken sa-

dece bir sebebe aşırı derecede yüklenmiş olmanın sakıncalarını taşıyorsa da, bakışımıza bu boyutu kazandırması bakımından bir değer ifade etmektedir.

Ahmet Âgah, o gün bir arabaya binip doğruca Fazlıpaşa'ya, büyük annesi Âdile Hanım'ın teyzesi olan Afife Hanımefendi'nin konağına gider. Elini öpmek için huzura çıkarılır. Bu yaşlı ve seçkin kadın, Priştineli Mâlik Paşa'nın kızıdır. Yani, Priştineli Abdurrahman Paşa ile Âdile Hanım'ın annesi Nûriye Hanım'ın kardeşi..

Bu ziyaretin daha Üsküp'teyken planlandığı anlaşılıyor. Afife Hanım'ın kocası Besim Ömer Paşa, o sırada Sinop'ta sürgündedir. Âfife Hanım, bir gün sonra, bu genç akrabasını -eğitim işlerini yoluna koyması için- bir uşakla, kardeşi Abdurrahman Paşa'nın oğlu Ali Dâniş Bey'in Nişantaşı'ndaki konağına gönderir. Ahmet Âgah, terbiye ve ahlakça temiz olmakla beraber, harîs ve bencil bulduğu bu adamın o gün kendisine karşı takındığı tavrıdan pek memnun kalmaz. O sıralar Şûrâ-yı Devlet'in sözü geçer reislerinden olan Ali Dâniş Bey, taşradan yeni gelmiş bu uzak akraba çocuğuna, biraz da ters ve kaba bir şekilde bir hayli nasihat verir. Sonra yanına kendi kâtibini (sekreterini) de katarak Galatasaray Sultânisi müdürü Abdurrahman Şeref Bey'e gönderir.

Aslında çocuk, İstanbul'a, eğitime dâhil olmak için uygun bir zamanda gönderilmemiştir. Neredeyse sene sonu gelecektir. Müdür, gelecek eğitim yılı başında gelmesini, o zaman kaydını yapabileceğini belirtir. Bu kabul edilemeyeşi hayatının bir dönüm noktası olarak gören Yahya Kemal, hatıralarında bundan ötürü neredeyse Abdurrahman Şeref Bey'e minnettarlığını ifade edecektir.

Ahmet Âgah'ın Fazlıpaşa'daki konakta bir geceden fazla misafir kalıp kalmadığı belli değil. O senenin sonbaharına kadar, eniştesi (teyzesinin kocası) Tevfik Bey'le bir-

likte, Sirkeci’de, Soğuk Çeşme’ye giden tramvay caddesi üzerinde bir pansiyonda kalırlar.

İstanbul’a gelişinden kısa bir süre sonra Musavver Terakki’de şiirlerinin yayınlanmaya devam ettiğini görürüz. 8 Mayıs, 15 Mayıs ve 10 Temmuz tarihlerinde bu dergide birer şiiri daha yayınlanır. Bu şiirlerin de “A. Âgah” ve “Üsküp’ten A. Âgah” imzasıyla çıkmış olmalarına bakarak, onları henüz Üsküp’ten ayrılmadan önce dergiye gönderdiği sonucunu çıkarabiliriz.

AHMET ÂGAH’TAN ÂGAH KEMAL’E

Ahmet Âgah’ın İstanbul’a geldikten sonra da şiir ve edebiyatla ilgisinin kesintiye uğramadan devam ettiği anlaşılıyor. Hatta Üsküp’ten tanıdığı bazı arkadaşlarıyla edebiyat ve şiir etrafında konuşmak, yazdıklarını onlara okumak için biraraya geldikleri anlaşılıyor (BCYK, 37).

Ahmet Âgah, bu ilk İstanbul döneminde, Üsküp’ten şiirlerini gönderdiği Musavver Terakki dışında, Mâlumât ve İrtikâ dergileriyle irtibata geçmiştir. O sıralar Malumât’ta, “icmâl-i edebî”leri hazırlayan Mehmet Âsaf (Konsolidci Âsaf), onun, şiirlerini dergiye bizzat gelerek bıraktığını, kendisiyle tanışıp arkadaş olduklarını belirtiyor (BCYK, 41). Öyle zannediyorum ki bu tanışma, şairin 17 Nisan 1903’te İrtikâ’da yayınlanan bir şiirine koyduğu ithafa da açıklık kazandırmaktadır: Söz konusu şiir “Mehmet Âsaf’a” ithafıyla çıkmıştır. Mehmet Âsaf bu şiirlerin Servet gazetesinin baş yazarı Nazif Surûri Bey’in dikkatini çektiğini, onun “bu çocuk ilerde büyük bir şair olacak” dediğini de ifade ediyor.

24 Temmuz’da Malumât’ta, 1 Eylül’de İrtikâ’da olmak üzere, 1902 yılında Ahmet Âgah’ın iki şiirinin yayınlandığını biliyoruz. Bunlar’dan İrtikâ’da yayınlanan ve

*Olsun bugün sürûr ile pirâyeye kâinât
Dolsun bugün hubûr-ı saâdetle şeş cihât
Zirâ bugünde verdi o şâh-ı melek-sıfat
Rûh-î fûtûh-i saltanata tâze bir hayat
Yâ Râbbi haşre dek yaşıyın pâdişâhımız*

dizeleriyle başlayan şiir, devrin padişahı için tahta geçişinin (cülûs) yıl dönümü vesilesiyle kaleme alınmış, uzun bir övgü ve dua şiiridir. Şiirde, II. Abdülhamid'in hizmetleri arasında eğitime verdiği önem ve o sıralar yapımı devam eden Hicaz Demiryolu da anılmaktadır.

Bu iki şiirde dikkati çeken bir durum da, şairin yeni bir imza kullanmaya başlamış olmasıdır. Belli ki şair, Ahmet Âgâh'ı Üsküp'te bırakmıştır. İstanbul'da kendine yeni bir isim, bir nevi yeni kimlik belirlemiştir. Artık o Âgâh Kemal'dir. Âgah, doğduğunda kendisine verilen isimdir. Öyle anlaşıyor ki, ailesinin kendisine verdiği Ahmet Âgah isminin daha çok Âgah'ı ile tanınıyor, çağrılıyordu. O bu isme Kemal'i eklemişti. Kemal, tesâdüfî olarak seçilmiş bir isim değildir. Bu isim o dönemde, aydın zümre arasında mevcut olan bir hassasiyeti karşılıyordu ve doğrudan doğruya Namık Kemal'in karizmatik kimliğine göndermede bulunuyordu. Ondaki bu etkinin kaynağını, Üsküp dönemine ait bazı motiflere ve özellikle de kişiliğiyle kendisini etkilediğini bildiğimiz Râgıp Efendi'ye kadar götürmek mümkün. Fakat şâir için yeni bir duruma işaret ettiğine de şüphe yok. İsmine dahil ettiği Kemal ile devrin padişahına yazdığı methiye beraberce ele alındığı zaman Yahya Kemal'in o sıralar hangi duygular arasında gidip geldiği, iç dünyasında nasıl bir ikilemin uçlarını taşıdığı daha iyi görülecektir.

İrtikâ'da yayınlanan şiire koyduğu imzada, şairin babasıyla ilgili bir ayrıntı da var: "Üsküp Belediye Reisi İbrahim Naci Beyzâde Âgah Kemal." Bu ayrıntı bize, bir ara

belediye başkanlığı yaptığı bilinen İbrahim Naci Bey'in hangi tarihte bu görevde bulunduğu konusunda bir ipucu vermiş oluyor. Reşat Beyatlı da Yahya Kemal Üsküp'ten ayrılırken babasının belediye başkanı olduğunu belirtir.

İstanbul'a geldikten sonra, onun edebî zevkinde de bazı gelişmeler kendini hissettirecektir. Gözleri biraz etrafa açıldıktan hemen sonra eline Tefik Fikret'in Rübâb-ı Şikeste'si geçecek ve Selanik'te bulunduğu sıralarda hazırlanmadığı bu "yeni" şiir, bu sefer kendisini kuvvetle saracaktır. Tesir o kadar kuvvetlidir ki, Muallim Naci, Abdülhak Hâmid ve Recâizâde Ekrem gözünde bir anda geçmişe ait isimler haline geleceklerdir. Tefik Fikret'in şiiri, aynı zamanda, onun Cenap Şahabettin ve diğer yeni şairleri kavramasında rehber görevi üstlenecektir. Bu edebiyat hareketiyle meşguliyet onu, kendi ifadesiyle söylersek bir kelime Fransızca bilmeden alafrangalaştıracaktır.

1902 yılı sonbaharında Âgah Kemal'in niçin gidip Galatasaray Sultânisi'ne veya başka bir liseye kaydını yaptırmadığı pek açık değil. Anlaşıldığı kadarıyla kendisini serbest hayatın akışına bırakmıştır. Akrabaları da yeteri kadar üzerinde durmamış olmalı bu konunun.

Âgah Kemal, o senenin sonbaharında, bir gün eşyalarını alıp Boğaziçi vapuruna binerek kışı geçireceği Sarıyer'deki bir akraba evine doğru yolların. Sarıyer deresinin kenarında, o zamanki köyün bittiği yerde bulunan bu köşkte Ali Dâniş Bey'in en küçük kardeşi İbrahim Bey oturmaktadır. İbrahim Bey işret ve mûsıkî düşkünü bir adamdır. Devrin mûsıkî üstatlarından Kânûnî Ârif Bey'in⁴ de hazır bulunduğu bu gecelerde Âgah Kemal saz âlemini, söze karışmalarına nadiren izin verilen, bir köşedeki genç-

4. Yahya Kemal hakkındaki bazı çalışmalarda bu kişi meşhur Hacı Ârif Bey'le (1831-1885) karıştırılmaktadır.

ler grubu içinde izlemektedir. Böylece mûsikî zevki gelişmekte, sohbetten istifade etmektedir. Şair olduğu öğrenilmiş olmalı ki, Ârif Bey kendisinden Kalender'e dair bir güfte ister. O da bu isteği şu parçayla yerine getirir:

*'Bu hayâtın elem ü derdini tâ key çekelim
Ah gel bâri Kalender'de biraz mey çekelim
Hâ vü hûy-i feleğin rağmına hey hey çekelim
Âh gel bâri Kalender'de biraz mey çekelim*

PARİS'E KAÇIŞI HAZIRLAYAN ŞARTLAR

Yahya Kemal, kendisini Paris “firâr”ına hazırlayan ortamı hatıralarında anlatmıştır. Anlatılanlar tahlili bir gözle incelediğinde bu kaçışın birbiriyle bağlantılı edebî, sosyal, siyasî, psikolojik ve pratik bazı sebeplere dayandığı görülecektir. Edebiyattaki etki, İstanbul'a geldikten sonra dünyasına girdiği Edebiyât-ı Cedîde ekolünden gelmektedir. Tevfik Fikret, Halit Ziya gibi şair ve yazarların eserlerinden yansıyan havayla, Fransızca'dan tercüme edilmiş romanlarda okuyup tanıdığı bir âlemin kuvvetle özlemini çekmeye başlar:

Bilhassa Paris hayalimin fevkinde bir yıldız gibi parlıyordu. Manakyan'ın tiyatrosunda La Dame aux Camelias'ı görmüştüm. Romanını okumuş ve ağlamıştım. Bu aşk serencâmının kahramanı Armand Duval ve o hazin Marguerite Gautier aşklarının geçtiği o bulvarlarla, o tiyatro localarıyla, o Bougival sayfiyesiyle, visâlleriyle ve ayrılıklarıyla gözümde tütüyordu. (ÇGSEH, 74-75).

Edebiyattan gelen etki konusunda Tanpınar da “Kendisi bu kaçışta Ahmed Şuayb'ın ‘Hayat ve Kitaplar’ının verdiği heyecanın bir payı olduğunu birkaç defa bana söylemişti (YK, 60)” demektedir.

İçinde yaşadığı sosyal ortam, II. Abdülhamid'in kurmuş olduğu hafiyelik sisteminin baskısı altındadır. Bu ha-

va bireysel psikolojiye ürküntü olarak yansımaktadır. Âgah Kemal’de buna, daha ilk geldiği gün hissettiği yabancı görülme, dışlanmış olma duygusu da eklenmektedir. Münevver Ayaşlı’nın bu konudaki yorumuna daha önce değinmiştik. Burada, bu sosyo-psikolojik olguya gönderme kabul edilebilecek bir ayrıntıya işaret edelim: Süheyl Ünver’e anlattığına göre, İstanbul’a ilk geldiğinde şairin konuşmasındaki yöresel özelliklerle çocuklar alay etmişlerdir (YKD, 89).

Kendisinde ortaya çıkmaya başlayan muhalefet duygusu, pratikte de bir şahsın telkinleriyle tam bir bilinç haline gelmeye, siyasî bir çehre kazanmaya başlar. Bu şahıs, o kışı geçirdiği Sarıyer’deki köşkün sürekli simalarından Serezli Şekip Bey’dır. Şekip Bey, kişiliğiyle biraz Râgıp Efendi’yi hatırlatmaktadır. Siyasî fikirlerinden dolayı bir ara Paris’e kamış, dönüşünde ise ordudan uzaklaştırılmış biridir. Onu Râgıp Efendi’den ayıran taraf, kozmopolitliği-dir. Ragıp Efendi’de kendini hissettiren yerliliğe karşılık Şekip Bey tamamen Avrupalılaşmış bir kafa yapısına sahiptir. Müslümanlığa, Osmanlılığa, hatta Türklüğe velhasıl bütün yerli değerlere düşmandır. Etrafında topladığı aile gençlerine bu fikirlerini aşılamağa da oldukça başarılıdır. Onlara tavsiyesi, bir yolunu bulup Paris’e kaçmaları ve orada yaşamalarıdır.

Âgah Kemal bu adamın fikir ve telkinlerinden bir hayli etkilenir. Asya ahlakından nefret etmeye başlar. Doğulu göreneklere sahip bir toplumun “sokakta, tramvayda, köprüde, her yerde” gençleri didikleleyen bakışı altında yaşamak kendisini bir cendere gibi sıkmakta ve isyan ettirmektedir. “Memleketi zindan, Avrupa’yı nurlu bir âlem” gibi görmeye başlamıştır.

Kışı Sarıyer’deki akraba evinde geçirdikten sonra kendi başına hareket etmeye başlar ve önce Hidayet’in Ba-

ğı'na giden yol üzerinde küçük bir ev kiralar, daha sonra ise Kadıköyü'nde bir Alman pansiyonuna geçer.

1903 yılının Nisan ve Mayıs ayları içinde, Âgah Kemal'in Edebiyât-ı Cedîde şairleri tarzında yazdığı yeni şiirlerini, İrtika dergisinde ardarda yayınladığını görüyoruz. Bu şiirlerden bir iki tanesi Malumat dergisinde de çıkar:

Elvâh-ı Şuhûr

MART

-Mehmet Âsaf'a-

*Bâzan güneşli, bâzı râtib sisli bir hava
Solgun bulutların mevecâtıyla cilve-rîz
Âfâk lâciverd, bütün gök, bütün deniz
Bir zıll-ı mübki'-î asabîyetle rû-nümâ*

*Pejmürde hâl ağaçların üstünde rüzgâr
Bâzan laûf, bâzı gırîv-bâr, muhtazır
Bir refref-i bârid ile ağsânı titretir
Meyl-i hazâret eyleyen ölgün vüreykalar*

*Âzürde bir tahassüs ile ra'sedâr olur
Az sonra dağları şegaf-engiz-i şî'r eden
Sünbül, menekşe müjde-resân-ı bahâr olur.*

"Kuşlar zavallı yavrucağızlar" bu levhadan,
Dilşâd olur ve kırlara doğru şikeste-per
Bir zevk-i zümrîdîn ile perrân olur gider .*

(İrtika, 4 Nisan 1319; Mâlûmât, 5 Nisan 1319; BŞ, 77)

* Tefvik Fikret'in "Mart" manzûmesinden.

PARİS'E KAÇIŞ

İstanbul'daki bu avare taşra genci, kendi ifadesiyle, bir Paris sevdasına tutulmuş, tek kelime Fransızca bilmediği halde yalnız başına Paris'e kaçmaya karar vermiştir. Bunun için Selanik'e vizeli bir pasaportla, dostu Şekip Bey'in, derdini anlatabilmesi için gemi kaptanına hitaben Fransızca olarak yazdığı bir mektubu cebine koyar. Bütün varını yoğunu içine sığdırdığı bavulu bir hamalın sırtına yükleyip Galata Gümrüğü'ndeki Messagerie Maritime kumpanyasının Memphis vapuruna doğru yollar. 1903 Temmuzunun son günleridir. Gemiye binmeden önce iki noktada pasaport kontrolünden geçer. Büyük bir korku ve heyecan içindedir. Fakat o günlerde, Selanik'e giden birçok talebenin bulunması, bu yaşta bir gencin tek başına seyahat ediyor olmasını dikkat çekici görünmekten bir parça kurtarmaktadır. Güverteye çıktıktan sonra rahat bir nefes alır. Artık "hür Fransa" bayrağının gölgesi altındadır.

Güvertede tanıştıkları ve çat pat Türkçe bilen Etienne Flagé adındaki Fransız genci vasıtasıyla mektubunu gemi kaptanına ulaştırır. Kaptan, yaşının küçüklüğünden dolayı (on sekiz yaşındadır) ailesinin talebi olursa teslim etmeye mecbur kalacağını söylemiştir. Fakat Âgah Kemal bütün gemileri yakmıştır artık; vapurdan çıkarılma tehlikesi halinde denize atlayarak intihar etmeyi bile düşünmektedir. Gelişmelerden haberdar olan gemi yolcularına kararlılığını göstermek için vapurdaki dönme gençleri ve diğer Türkler'i hayrette bırakacak bir davranışta bulunur: Bir müslüman gencinin şapka giymesinin en müthiş bir manzara olduğu o senelerde Etienne Flagé'nin bir şapkasını giyip yolcular arasında dolaşmaya başlar.

Selanik limanında gemiye gelen bazı sivil memurlar, sanki eksik kalmış bir işlemin tamamlanması içinmiş gibi,

yumuşak bir dille, onu gemi dışına çağırırlar. Onlara karşı da şok edici bir tavır sergiler: “Efendi! Ben Avrupa’ya firar ediyorum, orada Sultan Abdülhamid aleyhinde yazı yazacağım, bu vapurdan inmem, indirmek elinizde ise indiriniz!” der. Bu sözlerin bu kadar açık söylenmesi hafiye-lerin bile yüzünü sarartacak, bütün hesapları bozacak bir korkunçluğa sahiptir. Onu bırakıp giderler. Gemi kaptanı da bu gencin teslimi yolundaki başvuruyu, suçluluğuyla ilgili bir mahkeme kararı getirilmesini isteyerek geri çevirince gemiden alınma tehlikesini atlatmış olur. Ertesi gün öğleye doğru gemi Selanik limanından hareket eder.

Yolculuğun bundan sonraki bölümü zevkli geçmeye başlar. Uğradıkları liman şehirlerinden birinde -ünlü tarihçi Nâimâ’nın mezarının orada bulunduğunu çok sonra öğreneceği- Osmanlılar’ın Balla Badra (Balya Badra) dedikleri Patras’ta, Marsilya’ya varmayı beklemeden, büyük bir hevesle, pahalı ve kötü bir hasır şapka satın alır.

Bu yolculuk esnasında Âgah Kemal’in kafası bir taraftan da şiirle meşguldür. Marsilya’ya kadar Akdeniz’de geçen yolculuğunu bazı mısralarla ifadelendirmeye başlar. Söylediği bu mısralarda, hürriyet duyguları ve onun uğrunda vatandan ayrılışın inleyişleri dile getirilmektedir (MM, 26).

Marsilya’da gemiden indikten sonra bir gece orada bir otelde kalır. Yabancı bir diyarda geçirdiği bu ilk gece, üzerinde unutulmaz, acı etkiler bırakır. Orada eğlenmeden bir marşandizle hemen Paris’e geçer.

“YAHYA KEMAL” ADININ ORTAYA ÇIKIŞI

Paris dönemi için ayrı bir bölüm açmadan önce bir meseleye açıklık kazandırmaya çalışalım. Reşat Beyatlı, ağabeyinin Yahya Kemal adını, “İstanbul’dan Paris’e giderken İstibdat korkusuyla hüviyetini kaybettirmek için”

aldığını belirtiyor (END, 47). Yahya Kemal ise, yıllar sonra bu konuda kendisine sorulan bir soruya cevap verirken böyle bir konuya hiç girmeden, sanki bu ismi alışık anlık bir kararın sonucuymuş gibi şu açıklamayı yapmaktadır: “Vaktiyle bir gazetede yazılar yazıyordum. Birgün baş makale yazmam icap etti. Yahya Kemal diye imza attım.. Bunun üzerine ismim Yahya Kemal olup çıktı” (YKS, 38). Bu sözler Yahya Kemal ismini yazılarında kullanmaya başladığı çok sonraki bir döneme işaret etmektedir.

Reşat Beyatlı’nın sözlerini sahilileştirecek ikinci bir kaynağımız olmadığından, şairin daha Paris’e giderken böyle bir isim değışikliğı yapıp yapmadığını kesinleştiremiyoruz. Paris’teyken Yahya Kemal adını kullanmaya başladığı anlamını taşıyan bazı izler mevcuttur. A. Şinasi Hisar, Paris’te beraber oldukları dönemi anlatırken, Vachette kahvehanesindeki bir garsonun, Jean Moréas için olduğu gibi, bir gün, şair olduğunu öğrendiğı Yahya Kemal şerefine de, Fransızca olarak şu iki dizeyi söylediğini belirtmektedir:

*Le poéte Yahya Kemal
Est un formidable animal*

(YKV, 163-164)

Görüleceğı üzere bu dizelerde şairin adı Yahya Kemal olarak geçmektedir. Hisar’ın, aradan uzun yıllar geçtikten ve artık Yahya Kemal adının tamamen yerleşmiş olduğu bir dönemde kaleme aldığı bu yazıda, bir düzeltme yapmayı doğal görerek Âgah Kemal yerine Yahya Kemal yazıp yazmadığını bilemiyoruz. Şairin bu yıllardaki yazışmalarına baktığımızda ise, karşımıza çıkan durum şudur: Babasına Paris’ten yazdığı kartlarda Âgah Kemal veya sadece Kemal adı geçmektedir. Metinleri yayınlanan bu döneme ait kartlardan iki tanesinin (Mâhir Bey’e yazılan 20 Şubat 1904 tarihli ve A. Şinasi Hisar’a yazıldığı tahmin edilen 23

Ağustos 1910 tarihli kartların) birer yüzlerinde yazılı olduğu görülen “Yahya Kemal” kaydından (YKEM, III, 181,183) ise tam emin olamadık. Bu kayıt kartın orijinaline mi ait, yoksa kart sahibince sonradan eklenmiş açıklayıcı bir not mu? Kartları bizzat görerek tahkik etme imkânımız olmadı.

Bu belirsizliğe ramen hayatının yeni bir safhasını başlatan Paris döneminden itibaren kendisinden Yahya Kemal olarak bahsetmeyi uygun buluyoruz.

PARİS YILLARI

SIKINTILARLA GEÇEN İLK AYLAR

Yahya Kemal, Marsilya’da bir otel odasında geçirdiği perişan geceden sonra trenle Paris’e geçmişti. Netlik kazandırılmamasına rağmen, yazdıklarından, Paris’e vardktan kısa bir süre sonra, kendileriyle bir ideali paylaştığını kabul ettiği Jön Türkler’le tanıştığı anlaşıyor. Fakat henüz çok genç bir yaştadır ve elinde fazla parası yoktur. Diğer Genç Türkler o kadar olmamakla beraber, reisleri durumundaki Ahmet Rıza Bey, Paris’te sefalete düşmüş Türkler’e karşı oldukça merhametsiz davranmakta ve böylelerinden uzak durmaktadır⁵. Birden bire kendisini sefa-

-
5. Yahya Kemal, kendisinden bir süre sonra, 1903 kışında perişan ve parasız bir şekilde Paris’e gelecek olan Şekip Bey’in durumunu ve Ahmet Rıza Bey’in ona olan tavrını şöyle anlatıyor:
“1903 kışında Şekip İstanbul’dan gelmişti. Beş parasız, üstü başı perişan, başında kalıbını ve rengini kaybetmiş bir kasket, tıraşı gecikmiş, adetâ gözleri fersiz, aç kalmak korkusuyla telaşlı ve mükedderdi. Ona birkaç gün barınacak bir oda arıyorduk. (...) Ahmet Rıza Bey ifratla hasis, parasız kimselerden müteneffir, hele kendisinden bir yardım isteyeceğini vehmettiği firârlere düşman olan bir adamdı. (...) Şekip’e de öyle müthiş davrandı ve onun bütün hayatında vatandan ve milliyetinden ayrılmasına ve Fransız olmasına sebep oldu” (SEP, 128-129).

letin eşiğinde bulan genç adamın yapacağı tek şey, güçlü-
ğüne rağmen ailesiyle haberleşmenin bir yolunu bulmak
ve onları eğitim amacıyla Paris'e geldiğine inandırarak
yardımlarını sağlamaktır. Bunun gerçekleşmesi ise nere-
deyse iki ayını alacaktır:

“Üsküp'te bulunan babamla muhâbere etmeğe mu-
vaffak olmuş ve Paris'te tahsil etmek üzere her ay yüz
frank gelebilmesini temin etmişim. Açık denizde boğul-
mak (tehlikesini geçiren) bir insan birçok yüzdükten
sonra kırık bir sandal parçasına yapıştığı zaman nasıl
dünyaya yeniden gelirse, ve nasıl bir saadet duyarsa
ben de, babamdan her ay Paris'e gelebilecek bu yüz
frankı bulunca, birdenbire öyle dirilmiş ve öyle mes'ud
olmuştum. (ÇGSEH, 196).

Eylül 1903'te ailesinden ilk mektupla beraber ilk yüz
frangı aldıktan sonra Rue des Ecole'de, 32 numaradaki
bir talebe otelinde küçük bir oda kiralar.⁶ Banyo yapar,
traş olur, yeni çamaşırlarını giyer. Kendine bir çeki düzen
verdikten sonra hür bir insan olarak binlerce gencin ara-
sına karışacağı Quartier Latin'deki D'arcure kahvesine
gider, bir kanepeye oturup bir sütlü kahve söyler. Türk
var mı diye etrafına bakınmaktadır. Fakat o yıllarda Pa-
ris'te yaşayan Türkler şu iki kategoriden birine girmek-
tedir: Hükümetten yana olanlar ve hükümetin düşmanı
olanlar.. Kafasında taşıdığı düşünce ve duygular onu her-
şeyi konuşan hür bir insan gibi yaşamaya doğru çekiyor-
sa da bunun tehlikeli bir yol olduğu bellidir: Babasına söz
verdiği gibi Paris'te sadece eğitimiyle meşgul olmadığı
takdirde yüz franklık gelirinin tehlikeye girmesi ve sefa-
lete düşmesi kaçınılmazdır:

6. Taha Toros. Yahya Kemal'den 36 yıl sonra Paris'e giden Cahit Sıtkı
Tarancı'nın da aynı odada kaldığını belirterek, “bir rastlantı mıdır,
yoksa şairce bir özlem mi bilemiyoruz” der (TEARP, 199'da 2 numar-
alı dipnot)

Hakikat böyle iken yine genç kafamdaki fikir atılışlarına mukavemet edemiyordum. Firarımın acıklı sergüzeşti kafamı uslandırmamıştı. Bütün varlığımla siyasî hayata atılmak heveslerimi yenemiyordum (ÇGSEH, 198).

MEAX KOLEJİ'NDE BİR YIL

Yahya Kemal, 1903 Eylülünün başında, Ahmet Rıza Bey'in Monge Meydanı 4 numaradaki apartmanında yapılan haftalık toplantıda Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Nâzım ve Hüseyin Sîret gibi Genç Türkler'i tanır. O gün akşam Lüksemburg Bahçesi'nde tek başına dolaşırken Abdullah Cevdet'le tekrar karşılaşır. Yanında sarışın, iri yarı bir genç vardır. Kazan Türklerinden olan bu gencin Paris'e hukuk tahsili için gelmiş olan Sadrettin Maksudof Efendi (Sadri Maksudî Arsal) olduğunu öğrenir. Gezmeye üçü beraber devam ederler. Şiir çalışmaları da bulunan Abdullah Cevdet, İstanbul'dan yeni gelmiş olan Yahya Kemal'e merakla Tevfik Fikret, Halit Ziya ve Cenab Şahabettin'in göstermiş oldukları edebî başarı hakkında sorular sorar.

Yahya Kemal, Paris'te sıkıntıyla geçen ilk ayları içinde bir iki manzume söylemiştir. Abdullah Cevdet ile beraber, yine o sıralarda tanıştıkları Jön Türkler'den Sami Paşazâde Sezâi Bey, Hüseyin Sîret ve Abdülhalim Memduh gibi yazar ve şairler, Yahya Kemal'i önce fazla ciddiye almazlarsa da (MM, 26) tanıdıkça onun şiirdeki kabiliyetini takdir etmiş, ilgi göstermişlerdir. Özellikle Abdülhalim Memduh, o sıralarda Paris'te ölen Damat Mahmud Paşa için, Edebiyât-ı Cedîde dilinin akışı içinde yazdığı bir mezar kitabesini pek kuvvetli bulur. Bu tarz şiire o sıralar değer verilmekte olduğundan genç şair gözlerinde birden bire büyür (MM, 26). Hayd Park başlıklı şiirinin tashihinde bu genç şairden yardım ister. Fırsat düştükçe de, bu şiir üzerinde Yahya Kemal'in yaptığı başarılı bazı tashihleri

hayranlıkla dile getirmiştir. Fakat genç şaire, Paris'te izlemesi gereken yol konusunda, o sıralar en faydalı uyarıyı yapan kişi Abdullah Cevdet olmuştur. Daha Luksemburg Bahçesi'deki karşılaşmalarında bir kelime Fransızca bilmemesinin önemli bir eksiklik olduğunu belirterek ondan, Quartier Latin'de vakit geçirmeyip en kısa zamanda bu dili öğrenmesini ister. Bunun için ise bir koleje girmesi gerektiğini söyler. Bu tavsiyeyi yerinde bulan Yahya Kemal, Paris'e üç saat mesafede bulunan Collège de Meaux'ya yatılı öğrenci olarak kaydını yaptırır (Aralık 1903). Babasına gönderdiği kartpostalların elde bulunan en eski tarihlerinde, bu okula yapılacak masrafların karşılanması konusu önemli bir yer tutar (YKBSB, 40-41; DYYYKB, 160).

Meaux Koleji, Bossuet gibi bir şahsiyetin burada piskoposluk yapmasıyla tanınmıştır. Bossuet, Türkiye'de Telamak adlı eğitici romanıyla tanınan Fénelon'la girdiği kalem mücadeleleriyle ün yapmıştır. O sıralarda, üslubunun sert ve gagalayıcı olmasından dolayı kendisine Aigle de Meaux (Meaux Kartalı) denilmektedir.

Bu kolejde okuduğu süre içinde tatillerde Paris'e geldiği anlaşılan⁷ Yahya Kemal bunun dışında bütün senesini hummalı bir çalışmayla geçirmiştir. Hemen her gece tiyatroya gitmek, şiir okuma toplantılarını kaçırmamak, büyük şairlerin hayatını okumak kendisini Fransızca'nın olduğu kadar yeni bir kültür dünyasının da içine sokmaktadır. Türkçe'den Fransızca'ya geçmesinin değiştirici etkisini, hatıralarında, "bir küreden başka bir küreye geçmek" olarak ifade eder. Bir yıl sonra Kolej'den Paris'e tamamen döndüğü zaman, İstanbul'dan beri hayran olduğu Edebi-

7. "Huzûr-ı Pederîye - 6 (Ocak) 1904

Peder-i âl-i kadrim efendim hazretleri!

Senebaşı yortusu münasebetiyle mektep tatil olduğundan beş-altı gün Paris'te kalmağa mecbur oldum. Ancak bugün mektebe aydet ettim (DYYYKB, 161).

yât-ı Cedîde şiiri ona “Fransızca’nın gölgesi, ihtirassız, zevksiz, köksüz, acemice” görünecektir. İçinde yeni bir şiirin arayışı başlamıştır, fakat bu şiiri bir türlü keşfedememektedir. Böylece yazmaktan kesilir. Artık o, kendi yolunun başında, ortaya koyacağı şiirin bir acemisi gibi durmaktadır.

Yahya Kemal’in babasına Meaux Koleji döneminde gönderdiği elde bulunan kartlar (DYYYKB, 157-183) ve mektuplarda dikkat çeken birkaç noktaya da değinelim. İbrahim Naci Bey, o sıralarda Selanik’te yayımlanan (sonradan Yeni Asır adıyla İzmir’de yayımına devam edecek olan) Asır gazetesini oğluna devamlı göndermekte, ondan, bunları biriktirip bir koleksiyon yapmasını istemektedir. Bazı kartlarda Yahya Kemal araya padişahı yüceltici cümleleri özellikle sıkıştırmakta, belki de bu yolla Paris’teki varlığını hükümet nezdinde meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Paris’in havasının kendisine yaramadığından bahsetmekte, içecek doğru dürüst su bulunmadığından şikayet ederek İstanbul’un sularına özlemini dile getirmektedir. Yahya Kemal’in zaman zaman sıhhati bozulmaktadır. Romatizmaya tutulmuştur. Bir ara, yirmilik dişi çıkarken hayli rahatsızlanmış, Paris Dişçilik Okulu’nda bir operasyon geçirmiştir. Ekim’de Science Politique’e girme niyetindedir. Hava değişimi için yaz ayları içinde İsviçre’ye gitmeyi tasarlamaktadır. (Bu seyahatin o sene gerçekleşmediği anlaşılıyor.) Yine kartlardaki ifadelerden anlaşıldığına göre Nisan 1904’te Üsküp’te ardarda yer sarsıntıları olmuştur. 9 Mayıs 1904 tarihli karttaki şu ifade de ilgi çekicidir: “Memuriyet-i sâbika-yi pederî kimin uhdesine tevdi buyruldu?” Babasına sorduğu bu sualdeki “memuriyet-i sâbika” muhtemelen İbrahim Naci Bey’in belediye başkanlığı görevidir. Bu durumda, İbrahim Naci Bey’in belediye başkanlığı görevini o tarihlerde tamamladığı düşünülebilir.

DİNSİZ VE İHTİLÂLCİ

1904 yılı Eylülünde Yahya Kemal'i okul meselesiyle meşgul görürüz. Babasına gönderdiği 13 Eylül 1904 tarihli kartta (DYYYK, 165-166), "Mektep hususunda her bir mes'ûliyet bana aittir, zerre kadar tereddütte kalmamanızı rica ederim. Muvaffakiyette pek ümit-vârım" sözleriyle Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde (Ecole libre des sciences politiques) başlayacağı eğitim konusunda güvence vererek onları rahatlatmaya çalışmaktadır. 19 Eylül'de gönderdiği kartta da yine aynı konu gündemdedir: "Mektep programının lâzım gelen maddelerini bi't-tercüme takdim ederim. Mektubumda arz ettiğim dört kısım tahsilden en ciddi ve müstakbelde en nâfi (olanını) intihâb ettim." Bu dört (veya beş) kısım arasından tercih ettiği bölüm Dış Siyaset'tir.

1904 yılında fakülteye kaydını yaptırmış, Quartier Latin'e yerleşmiş, kısmen şair ve sanatkarlar, kısmen de Jön Türkler'in muhitinde yaşamaktadır. O sene Fransa'da fikrî cereyanlar en şiddetli bir dönemini yaşamaktadır. Sosyalist akım sert bir rüzgar gibi esmektedir. Kilise ve din düşmanlığı had safhadadır. Daha İstanbul'dan çıkarırken dine karşı kafasında başlamış olan reaksiyon Paris'teki bu hava içinde daha da kuvvetlenmiş, bir anarşist, bir ihtilalci olmuştur:

Mitinglere ve nümâyişlere karışıyordum. Sokaklarda "International"i dinlerken kalbim geniş bir insanlık sevgisiyle doluyordu ve gözlerim yaşıyordu. Jaures, Pressencé, Vaillant, Alman anarşist Sébastien Faure ve Malato'nun nutuklarını hararetle dinliyordum. Dinsizlik ve ihtilalcilik heveslerim arta arta anarşist Jen Grave'ın Temps Nouveaux gazetesinin ateşli bir kararı ve müfrit bir tilmizi oluverdim (ÇGSEH, 102).

Bir taraftan da şiirdeki arayışları devam etmektedir. Etkisi altında kaldığı düşüncelerle, yeni tarzda bazı mısralar "kekeleme"ktedir. Abdullah Cevdet bunları görünce

beğenir. Hemen her akşam tiyatroya gitmekte ve bir taraftan da kitap okumaktadır. Tiyatro onu, içine girdiği toplumun yaşama biçimi hakkında eğittiği için ayrı bir önem taşımaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun alışkanlık haline getirdiği bazı davranışlarında Fransız tiyatrosunun etkisini olduğuna “Jestlerinde Fransız tiyatrosunun, Fransız şansoniyelerinin tesiri vardı” diyerek işaret eder (YK, 8). Bu dönemdeki düşüncelerine uygun düşen Victor Hugo’ya ilgi duyacak, onun şiirini anlayarak romantizme kolay bir kapıdan girmiş olacaktır.

YOLA ÇIKIŞ

1905 yılında Yahya Kemal’in dinsizlik ve ihtilalcilik ateşi yavaş yavaş söner. 28 Mayıs 1905 tarihli kartında “mütemadiyen çalışıyorum” demektedir babasına. O yaz babanın yönlendirmesiyle sülük, kenevir, tütün, kereste gibi değişik malların ihracat bağlantılarıyla meşgul olmaya başlar ve bu yolla eline toplu bir para geçer. Hava değişimi ve İngilizce öğrenmek amacıyla, Ağustos ve Eylül aylarını kapsayacak programlı bir Londra seyahati düşünürse de bunu o sene gerçekleştiremez (DYKYKB, 167-168). Elindeki parayla Paris’te önce kendine bir apartman daireşi döşer (YKH, 137), sonra Paris’in eğlence merkezlerine dadanır. O kış bu çevrede istek ve arzularına göre yaşar.

Meaux Koleji dönemi sonunda bir merhaleye ulaştığını gördüğümüz Yahya Kemal’in, değişik rüzgarların şiddetiyle oradan oraya savrulduğu günlerde bile, özünde, dışarıdan gelen rüzgarların ulaşamadığı bir noktada sanatçı kişilik kendini gerçekleştirme uğraşını sürdürmüş; yeni Türkçe’yle kendi duygularımızın ifadesi, hâlis ve samimi bir şiir nasıl olabilirdi arayışı devam etmiştir. O sıralarda Abdullah Cevdet ve Abdülhalim Memduh’la giriştikleri “Türkçe mısra söyleme yarışı” bu bağlamda oldukça an-

lamlıdır. Abdullah Cevdet'in *İsterim ölmek derağuş eyleyip bir makber!* dizesini Abdülhalim Memduh *Bir kabri derağuş ederek isterim ölmek* şekline sokacak, Yahya Kemal ise *Bir kabri ben kucaklayarak ölmek isterim* şeklinde söyleyecektir (YKEM, III, 282).

Devam ettiği okulda, o zaman Fransa'nın en büyük tarihçileri kabul edilen Albert Sorel, Albert Vandale ve Emile Bourgoix ile uluslararası hukuk hocaları Louis Renault gibi hocalar ders vermektedir. O bunların içinde Albert Sorel'e bağlanır. Sorel, kendinden önceki Michelet, Fustel de Coulanges ve onun seçkin talebesi Camille Julian gibi "tarih ortasında Fransızlığı arama usulleri"ni anlatmaktadır. Özellikle Fustel de Coulanges'in metodu Yahya Kemal'in dikkatini çekmiş, birgün bu yazarın "Fransız milletini, bin yılda Fransa'nın toprağı yarattı" cümlesine rastlayınca kafasında bir şimşek çakmıştır. Arayışları bir istikamet kazanmış, kendi yolunu bulmuştur. Bu yol şudur: Coulanges'in, Fransa'nın var oluş sürecini ortaya koymada kullandığı metodu Türk vatanına uygulamak; tarih ortasında Türklüğü aramak.. Bunun için Türkler'in Anadolu'ya girdikleri 1071 tarihi gözüne bir başlangıç gibi görünür ve kendi tarihimize yönelir. Tarih okumaları ilerledikçe Anadolu, Rumeli ve İstanbul Türklüğünü başka bir zevkle duymaya başlar.

İlk defa tarih kapısından gördüğü bu yeni ufukla Türk şiirine bakınca o senelerde bütün Türk gençlerinin kapıldığı Edebiyat-ı Cedide şiirinin "bizim ırkımıza, zevkimize, asıl lehçemize yabancı ve aynı zamanda cılız" olduğunu iyice farkedecek "Cenap Şahabedin ve Tevfik Fikret'ten sonra yeni ve başka bir çıkışı şahsî gösteriş gibi değil, kendimizden çıkarmak" isteyecektir. Yahya Kemal o senelerdeki bu sıtma ihtirasına Şefik Hüsnü ve 1905 yılı sonunda Paris'e gelen Abdülhak Şinasi Hisar'ı şahit olarak göstermektedir (ED, 257, 262). Hisar şu sözlerle onu teyit etmiş oluyor:

Yahya Kemal, o zamanlarda, Tevfik Fikret'in sesi-
ni Türk mısraına kuvvetle aşlamış olduğunu ve kendi
yazdığı mısralardan o sesin, Fikret'in sesinin çıkmama-
sına itina ettiğini söylerdi. Bu yüzden o vakit gençler ta-
rafından hemen umumiyetle kabul edilmiş mısradan ay-
rı bir mısra aramaya koyulmuştu (YKV, 162).

1905 yılı Yahya Kemal'in şiirde kendi söyleyişini ya-
kaladığı yıldır. İlk defa olmak üzere damgasını taşıyan bir
şiir söylemeye muvaffak olmuştur. "Bu şiir kadim Yunan
şairlerinin Fransızca'ya Leconte de Lisle tarafından tercü-
melerini okuyarak" almış olduğu "tesirlerle yazılan ve o
zamanın şiir Türkçesi'ne göre yeni zevkte sayılabilecek
bir küçük inanzume"dir.

Fransız dili ve şiiri yoluyla tanıyıp cazibesine kapıldı-
ğı eski Yunan ve Latin şiirinin Yahya Kemal üzerinde bı-
raktığı etki iki aşamalıdır. Bunlardan ilki özellikle Yunan
sanatındaki "beyaz ve çıplak güzellik"i Türk dili içinde
arama şeklinde kendini belli eder. Fransızca'da söylenmiş
örnekleri gördükten sonra Yahya Kemal bu sanatın yük-
sek sadeliğini Türk dili içinden bulup çıkarmaya yönel-
miştir. Bu amaçla Fransız şairlerin denemiş oldukları Yu-
nan zevkindeki şiirlerini okur, daha iyi benimsemek için
de onları ezberler. Böylece bir Fransız şairin mesela Thé-
ocrite'in bir idylle'i veya églogue'unu Fransızca bir mısra
haline nasıl getirdiğini anlamaya çalışır.

Ancak fikir dünyasındaki uzanışlar, özellikle bir döne-
minde, bu kadarıyla da yetinmiyecek "Türk zevkini asır-
larca almış olduğumuz Arap ve Acem tesirlerinden uzak-
laştırarak doğrudan doğruya Latin ve Yunan edebî terbiye-
sine bağlamak ve nihayet bütün Avrupa milletlerinde oldu-
ğu gibi bizde de sırf Yunan ve Latinlerden gelen edebî mî-
ras çerçevesinde bir şiir vücuda getirmek hulyası"nı izleye-
cektir (YKH, 95). Paris dönüşü de bir süre kafasını meşgul
edecek olan düşüncelerindeki bu yönelişe uygun olarak şa-

irin bazı nesir ve şiir örnekleri ortaya koyduğunu görüyoruz. Fakat özellikle Millî Mücadele tecrübesinden sonra bu fikri tamamen terketme yoluna gidecektir.

BİR TÜRK DESTANI YAZMA GİRİŞİMİ

Yahya Kemal, 1905 yazında gerçekleştiremediği Londra seyahatine nihayet 1906 yazında çıkabilecek Regents Park'a (Regents Park) yakın bir sokakta, bir İngiliz ailesinin yanında iki buçuk ay pansiyoner olarak kalacaktır. Bu süreyi gezerek ve okuyarak geçirir. Bir iki defa, o sıralar Londra'da bulunan Abdülhak Hâmid'i ziyarete gider. Daha önce Paris'te tanıştığı ve iki kez görüştüğü (YKS, 41) Hâmit kendisini Londra'da çok iyi karşılırsa da şiire olan ilgisine kayıtsız kalır. Yahya Kemal de ona şiir tarafıyla açılmaya gerek görmez. Bu döneminde Gustave Flaubert'in Salammbô'sunu ve Paul Verlaine'in şiirlerini okumuştur. Defelerca okuduğu Verlaine'in şiirine kendini tamamiyle vermiş, hayat hikayesini yakından incelediği bu şairin Londra'da gezdiği, bulunduğu yerleri dolaşmış, yaşadığı gurbet ve yoksulluk hallerini derinden hissetmek istemiştir.

Londra günlerinde Yahya Kemal "Verlaine'i bu kadar derin okurken" bir taraftan da "ondan bambaşka, ona tamamiyle zıt bir vâdide" dolaşmaktadır. Londra'da kendi şiir macerası bakımından önemli bir denemeyi gerçekleştirmiş, bir Türk destanı yazmaya girişmiştir. Ömrünün sonuna kadar düşüncesi devam eden, yıllarca şairi peşinden koşturan bu destandan bugün elde

*Canavarlar kaçıyor muş gibi gür bir doludan
Bir sâlib ordusu, bozgun, kaçıyor Niğbolu'dan*

....

*Şehsüvârânı kılıç koymamak azmiyle kına
Doludizgin koşuyorlardı akından akına*

....

*Akdeniz ufkunu bir mavi duman gölgeliyor
Elli kalyonlu Donanma-yı Humâyun geliyor*

...

*Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!*

gibi mısralar kalmıştır. Aslında bu destan açısından bakılınca eski ve yeni tarzda yazdığı birçok şiiri (Alparslan'ın Rûhuna Gazel, İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel, Gedik Ahmet Paşa'nın Rûhuna Gazel, Selimnâme, Akıncılar v.b.) bu destanın birer parçası gibi görmek de mümkündür (YKBSB, 1-13).

1906 yılı yazında Londra'da başlayan bu çalışmanın Yahya Kemal bakımından önemi yazmaya uğraşırken kendine göre bir şiir lisanı bulması, özlediği Türkçe söyleyiş sırlarının kendine açılmaya başlamasıdır. Yeni bir dilin kapılarını aralayan bu mısraların Yahya Kemal'e, güven duygusu verdiği anlaşılıyor. 1906 sonbaharında Londra'dan sonra yaptığı Belçika seyahati –Ostende, Brüksel, Liège, Spa şehirlerine uğrar– esnasında Brüksel'de Hüseyin Sîret ve Kemal Mithat'ı bulur. Onlara yeni yazdığı mısraları Abdülhak Hâmid'in yeni bir eseri olduğunu söyleyerek okur. Hüseyin Sîret bu mısralara hayran olur. Yahya Kemal Paris'e morali bir hayli yüksek olarak döner.

Ostende'de üç sene aradan sonra tekrar gördüğü denizin uyandırdığı coşku, Liège'de gezdiği silah sergisi, Spa'da içtiği maden sularının “insan âsâbında peyda ettiği çevik bir hiss-i cevelân..” Londra sonrası seyahatinden dikkat çeken ayrıntılar. Babasına yazdığı 30 Ekim 1906 tarihli mektuptan, İbrahim Naci Bey'in bir Paris seyahati düşündüğünü, bunun için oğlunun fikrini sorduğunu öğreniyoruz. Yahya Kemal, kışa rastlayacağı için yarı ticaret yarı ziyaret amacını taşıyan bu seyahati,

1907 Mart veya Temmuz'una ertelemesinin daha uygun olacağını söyler. Kartlarda dikkat çeken bir ayrıntı da 26 Aralık 1906 tarihliesinde gündeme getirilen askerliği ile ilgili satırlardır:

303 kur'asını aramakta oldukları, bu bابتaki mü-talaa-yı mahsûsa-yı pederânelerinize muntazırım. Zira nüfûsumun adem-i tenzîli nâçâr muvazzafiyete boyun eğecektir. Bedel-i nakdî için hanım anam teminât-ı ka-viyye veriyor. Lakin diğeri cihetten tahsilden mahrum kalınacaktır.

SUDA BALIK GİBİ

Gönderdiği kartlarla gezdiği şehirleri, tarihî binaları, meşhur aktör, aktivist ve politikacıları babasına tanıtmaya çalışan Yahya Kemal şâirlerden de zaman zaman Victor Hugo, Alfred de Musse, Lecont de L'isle ve Paul Verlaine'in kartpostallarını göndermiştir. Onun Paul Verlaine hakkın-da babasına yazdığı şu sözler dikkat çekicidir: "Bütün Fransız şuarâsının âzâ-yı umumiyesiyle şuarâ prensi yani sultânü's-şuarâ ilan olunan şair. Şairler içinde nev-i şahsı-na münhasır en büyük şâir."

1907 yılı kış ve bahar ayları içinde bir takım ticarî meşguliyetlerinin devam ettiği anlaşılıyor. Hatta yazışmalarından nisanda Vardar nehrinin taşması sebebiyle tren köprüsünün yıkıldığı, bunun ise trenle gelen malların sevkîyatını etkilediği anlaşılıyor. Nihayet mayıs ayında, sene sonu imtihanları dolayısıyla olsa gerek, Yahya Kemal derslerine dönmektedir.

Maddî kazanç bakımından pek parlak geçmediği anlaşılan bu yıl içinde okumalarını bir hayli ilerlettiğini görüyoruz. İki de arkadaş edinmiştir: Bunlardan Hâlit Râşit, Trablusgarp'ta sürgünde olan bir adliye memurunun, İstamos ise Mora'dan Cezayir'in Bone şehrine göç-

müş Yunanlı bir tüccarın oğludur. İstamos'un bilgisi, Hâlit Râşit'in Fransızca'sı Yahya Kemal'den üstündür. Buna karşılık Yahya Kemal'in de şiirdeki gücü onlardan yüksektir.

Büyük bir tiyatro tutkunudurlar. Yahya Kemal bu döneminde okumalarına belli bir disiplin kazandırmıştır. Başlıca şair ve nesir üstadlarını tam olarak kavrayabilmek için külliyât (toplu eser) okuma merakına tutulur. Bu tutkusunu arkadaşısı Hâlit'e de aşılar.

Tanıştığı üçüncü arkadaş Guy de Rober de Costal'dir. Stéphane Mallarme yolunun izleyicilerinden olan bu genç decadent bir şair, samimi bir komünisttir. Onun vasıtasıyla yeni neslin şairlerini tanır, bu gençlerin çıkardığı Chimère adlı dergiye tercümeyle dayalı bir yazı verir.

1907 yılında şair Fransız şiir, fikir ve zevk dünyası içinde balğın suda yaşadığı gibi yaşamaktadır. Safha safha şiir dünyalarına girdiği Fransız şairlerini belirtirken Victor Hugo'dan sonra Théophile Gautier ve De Banville'i saymakta, uzun müddet egleseceği Paule Verlaine'den önce ise Baudlaire'i okuduğunu, onun şiirinin ve hayatının ayrıntılarına girdiğini belirtiyor.

Şiirinin oluşumu açıklanırken atlanmaması gereken isimlerden biri de Le Conte de L'isle'dir. Fransız şiirindeki nev-Yunânî tecrübeyi izleme ve kavramasında önemli bir rolü bulunan bu şairin, babasına gönderdiği kartpostalı üzerine yazdığı şu satırlar bu bakımdan önem taşımaktadır: "Le Conte de L'isle. En sevdiğim şair. 1818'de Afrika-i Cenûbi'de bir adada tevellüd, 1890'da vefat etti. O kadar yeni bir deha-i şiir idi ki , Fransızlar dehasını yirmi sene takdir edemediler (...)" (23 Şubat 1906).

Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal'in Paris yıllarını anlatırken Quartier Latin semti için "zaten bütün Qu-

artier de açık, hür ve dershaneleri serbest olan bir üniversiteye benzerdi” diyor (YKV, 160). Yahya Kemal’in bu açık ve hür üniversitedeki eğitimi gayet başarılı bir şekilde devam etmesine rağmen, kayıtlı bulunduğu Siyasal Bilgiler Okulu’nda bir hayli zorlandığı anlaşıyor. 8 Ekim 1907’de babasına yazdığı bir mektuptan, üç sene muvaffakiyetsizlikten sonra, bölüm değiştirmek, kabiliyetlerine daha uygun gördüğü Edebiyat Fakültesi’ne geçmek istediğini öğreniyoruz. Paris masraflarını babası karşıladığı için mektubunda onu ikna etmeye çalışmakta, konunun geniş bir tahlilini yapmaktadır (MM, 72-76).

Yahya Kemal’in yaşadığı zevk aşamalarına bakıldığı zaman Türk ve Fransız şiiri karşısındaki durumunun benzerlik gösterdiği görülecektir. Türk şiirinde nasıl Naci, Hamit, Recaizade gibi duraklardan geçtikten sonra kendi döneminin şiirine (Tevfik Fikret ve arkadaşlarına) geldiyse Fransız şiirinde de Hugo, Guatier, De Banville, Bodlaire ve Verlaine duraklarından geçerek ilerlemiştir. Bu geçişler birer hazmediş, kendine malediş anlamı da taşımaktadır. Şiirin kendisinden önceki zevk merhalelerini, kronolojik sıralamaya uygun şekilde tek tek aşarak bir çeşit doyuma ulaşmakta, sanki muhayyilesini çağıyla aynı düzeye getirmektedir. Burası şairin zevkte bağımsızlığa ulaştığı, kendini gerçekleştirmeye hazır olduğu sıfır noktası gibidir. Bundan sonradır ki zaman ve mekan kayıtlarının üstüne çıkabilmekte, zevk tabakaları içinde serbestçe gezinmeyi haketmekte, kendi seçimini yapabilmekte, kendisi olmaktadır. Fransız şiirinin hemen hemen bütün safhalarını yokladıktan sonra ona, Türk şiirinde gerçekleştirmek istediği fonksiyon bakımından en uygun gelen isim, kronoloji ve zevk olarak o gün için çok geride kalmış görünen bir şair olur:

Gerçi Hugo’yu iyi anlıyordum, gerçi Gautier’yi ve
De Banvielle’i iyi anlıyordum, gerçi Baudelaire ve Verla-

ine'i sıtmalı bir ibtila ile seviyordum, gerçi şahsî şairliğin en son numuneleri olan Maeterlinck, Verhaeren gibi gibi şairleri yakından biliyordum, lakin zevkim, bütün bu şairlere nisbetle çok geri sayılan José Maria de Heredia'nın şiiri üzerinde durmuştu.

Heredia bir yaratıcı değildi, çok gecikmiş klasik bir sanatkardı. İlhamdan ve ihtirastan uzak, yalnız zevk kudretiyle, hakkında çok kullanılmış bir tarifi tekrar edeyim, bir kuyumcu kudretiyle işlediği yüz yirmi kadar sonnet ile bir iki uzunca manzume sahibiydi. Heredia'nın derli toplu eserine bağlanmak hayatımın en esaslı bir talihi olduğunu itiraf ederim. Avrupa'nın klasikleri ve romantikleri ne vücuda getirmişse onda sıkı bir imbikten geçirilmiş haldeydi. Latin ve Yunan şairlerinin değerini ondan öğrendim. Heredia'nın her sonnet'si üzerinde bir iki ay kalıyordum. Bir soneden diğer soneye geçiş benimçün yeni bir heyecan oluyordu. Şiirin asıl madenine elimle dokunduğumu hissediyordum. Edebî modaya göre José Maria de Heredia köhnemişti. 1907'de Quartier Latin'de Heredia'yı hala seven bir genç çok geri kalmış görünürdü (ÇGSEH, 107-108).

Ahmet Hamdi Tanpınar, Heredia adı yanına aynı ekolden, daha önce söz konusu ettiğimiz Le Conte de L'isle'yi de ilave eder ve şairin arayış devri olarak adlandırdığı bu yıllarda ilk tamamladığı manzumelerden Adonis'in (Biblos Kadınları) Heredia'dan, Sicilya Kızları'nın ise Le Conte de L'isle kanalından geldiğini söyler. Bunlara Nazar'ı da ekler (YK, 63-64).

Yahya Kemal, edebî modalara önem vermeden içindeki samimi eğilimle Heredia'nın şiiri üzerinde çalışmasının isabetine hayatı boyunca inanmıştır. Heredia'nın şiirinden giderek Eski Yunan ve Latin şiirinin ruhuna nüfûz eder. Bu çalışma onu adeta Türkçe'de aradığının çok yakınına bir yere getirir. Türkçe'de gerçekleştirmeyi özlediği şey, eski Yunan ve Latin şiirindeki "beyaz lisan" gibi bir şeydir. Asıl Türkçe gözüne Sophokles'in Yunanca'sı ve Tacite'in

Latince'si gibi saf görünür. Beyaz lisandan "beyaz Türkçe" kavramına ulaşır.

O sıralarda Vachette kahvesindeki köşesinde sık sık görüştüğü, sohbet halkasına katıldığı, geçmişte Symbolisme'in isim babalığını yapmış olan Jean Morés da sembolizmden uzaklaşarak XVII. asır sonu şiirinde karar kılmış, yanında Mallermé'nin adı bile anılmaz olmuştur. Kendine bir çeşit üstad kabul ettiği Jean Morés'nin klasığe dönüşü Yahya Kemal'i etkileyen durumlardan biri olmuş, bu şiirleri dinlerken bize ait olanı anlamıştır.

ESKİ ŞİİRİN RÜZGÂRIYLA

Paris yıllarında Yahya Kemal'in denemeye başladığı bir başka tarz da eski şiirimizin diliyle, bu dili yeniden biçimlendirerek gazeller söylemektir. Sonradan Eski Şiirin Rüzgarıyla adı altında bir kitap halinde toplanan bu şiirlerin doğuşunu da şöyle açıklar:

Yine o sıralarda bir Fransız edebiyat mecmuasında Mallermé'nin şu fikrini okumuştum:

Mallermé, "Fransız gençleri şiir sanatını öğrenmek istiyorlarsa Paul Verlaine'in Fêtes Galantes'ını ezberlesinler" diyordu.

Fêtes Galantes (Âşıkâne Ziyafetler) Paul Verlaine'in küçük şiir mecmuasıdır. Bu şiirlerinde Verlaine, XVIII. asır Versailles'ının ve Versay parkında XIV ve XV. Louis tarafından yaptırılmış büyük Trianon ve küçük Trianon şatolarının güzelliklerini, eski hayatını, zarâfetini, asâletini, velhasıl o atmosfer içindeki aşk hayatını, genç âşıkların genç hanımlarla sevimlilerini terennüm ediyordu (YKH, 98).

Yahya Kemal, Fransız şiirindeki bu hareketin resim sanatından doğduğunu belirtir. Ressam Watteau'nun resimde yaptığını Verlaine şiirde yapmıştır. (Bir konuşma-

sında da “Verlaine bu şiirin ilhamını Goncourt’ların bir kitabından almıştır” diyor.) Mallerme’nin gösterdiği yolu izleyen Yahya Kemal, Verlaine’in Fêtes Galantes kitabını bulup okur. Bu şiirlerin en mühim özelliklerinden biri XVIII. asır Fransızcasıyla, hatta XVIII. asırda sarayda konuşulan asil dille, bir çeşit teşrifât diliyle söylenmiş olmasıdır. Yapılan iş o kadar hoşuna gider ki, kitaptaki şiirlerin bir çoğunu ezberler. Kendisi de eski hayatımızın bazı safhalarını, İstanbul’un fethi sabahından Leskofçalı Galip Bey’e kadar geçen asırların zevk ve haz hususiyetlerini, o devirlerin şiir diliyle terennüm etmek isteğine düşer. Böylece işe koyulur, fakat uygulamanın dışarıdan görüldüğü kadar kolay olmadığını anlar. Eski şiirimize “vukuf ve ünsiyet” gerekmektedir (YKFŞD, 37). Bunun için Paris’teki Doğu Dilleri Okulu’na koşar. Kader kendisine Türk şiirini ve onun klasiklerini öğrenme fırsatını Fransa’da vermiştir:

... Şark Dilleri Mektebi (Ecole des Langues Orientales) Paris’te Şark dillerini tedris eden mektebdir. Burada Arapça, Farsça ve diğer Şark dilleri okutulur. Fransız Şarkiyatçılar burada yetişir. Burada Arapça’mı, Farsça’mı ilerletmeğe çalıştım. Dîvan şiirimizi okuyup anlamının yollarını araştırdım. O yıllarda âdetâ ihtirasla çalışıyordum (YKH, 98-99).

A. Hamdi Tanpınar, Paris’te eski şiir zevki bakımından anlaştıkları Ali Kemal adını şairin sık sık andığını söyleyerek, bu yönelişte Ali Kemal motifinin de unutulmaması gerektiğine dikkat çekmek ister (YK, 61).

Yahya Kemal’in kendi ifadesine göre bu tarzda yazdığı ilk şiir, Sene 1140’tır:

*Nev-bahâr-ı vuslatın bassın deyû ilk âyına
Bûseden pâbûş giydirdim o nermin pâyına
Kasr-ı Sa’dâbâd gülzâr-i humâyûnsâyına
Eyledim mehtâbı hem dâvet düğün âlâyına*

Şiirin başlığındaki Hierî 1140 tarihinden de anlaşılacağı gibi bu tecrübe kendisini ilk elde Osmanlı tarihinin Milâdî 1727 yılına, şiirde Nedim damgasının bulunduğu bir döneme götürmüştür. Şair bu şiirinden sonra aynı tarzdaki Mahurdan Gazel ve Bir Sâkiye şiirlerini söyleyecektir.

1908: YENİDEN

Takip ettiğimiz kronolojik akış yönünden 1908 yılına bakarsak o sene Yahya Kemal'in eğitimi konusunda büyük bir bozgun yaşadığı görülmektedir. Siyasal Bilgiler Okulu'nun haziran sınavlarında, büyük gayret gösterdiğini söylemesine rağmen, başarılı olamamıştır. Paris'teki hayatına, gördüğü eğitim ve bir diploma alıp almaması açısından bakan ailesi ve özellikle de babasına bu durumu açıklaması oldukça zordur. Nihayet 14 Temmuz 1908'de kalemi eline alabilir:

Sevgili beybabacığım. On günden beri kimbilir ne kadar meraklarda kaldınız? Lakin ben de müthiş bir yeis ve ızdırap hayatı yaşadım. Ayın dördüne kadar yazdığım gibi, diplomayı hala ümit ediyordum. Mektepten yine sukût ettiğimi haber verdikleri zaman neye uğradığımı şaşırdım. Bu on gün öyle müthiş bir yeis ve teessür içinde geçti ki, tariften cidden âcizim. Müteaddit defalar kalemi aldım, sukûtumdan size haber vermeye kendimde cüret bulamadım. Müteaddit gazete haşiyeleriniz, bilhassa mufassal ve taahhütlü mektubunuzu aldığım gün ise büsbütün tessürden bayılır derecelere düştüm (...)

Hiçbir babanın göstermediği yüksek bir fedakarlıkla beni beş sene Paris'te yaşattınız. Bu son sukûtumdan sonra bu fevkalade fedakarlığın devamını istirhamdan katıyyen çekinirim. Ailemizin başına daha yük olmayı istemem (...) (Sanat Dünyamız, nr. 40, s. 39-40)

Yazdıklarının devamında Yahya Kemal, bundan sonrası için düşündüklerini de açıklar ve önündeki iki seçenektен söz eder: Bunlardan biri, başarısızlık ayıbını örtmek için Sorbon Edebiyat Fakültesi'ne geçerek Siyasal'dan alınamıyan diplomayı oradan almak. Bunun için kendisine on sekiz aylık bir süre veriyor ve babasından yardımının devamını istiyor. Diğer iсе, Mısır veya Afganistan'a giderek mevcut tahsiliyle bir iş bularak istikbalini temin etmektir.

Yahya Kemal'in imtihanlarda başarısızlığа uğradığı bu tarih, ülkede yaşanacak olan büyük değişikliklerin hemen öncesine rastlıyor. Meşrutiyet'in ikinci defa ilanı 23 Temmuz 1908'de olur. Bunun üzerine Paris'teki birçok Türk akın akın yurda döner. Bu safhada akla gelen soru, Yahya Kemal'in niçin dönmediğidir.

Ailesi eğitimini sürdürmesine sıcak bakmış olmalı. Fakat belki bundan da önemlisi, Paris'e hükümet tarafından yeni öğrenciler gönderilirken Yahya Kemal'in de, şahsî dostluğu bulunan Doktor Nazım kanalıyla, bu ödenekli öğrenciler arasına alınmış olmasıdır (YK, 61). Böylece para bakımından babasına bağılı kalmaktan büyük ölçüde kurtulmuş oluyordu.

1908'den itibaren Sorbon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencisi olan Yahya Kemal'i, 1909 yılında babası Paris'te ziyarete gelmiştir. Kendi ifadesine göre o yıl maddî bakımdan biraz refaha da kavuşmuştur.

"LALE DEVRİ" ADLANDIRMASI

1909 yılının dikkate değer olaylarından biri de, tarihî incelemeler yapmak üzere, bir heyetle Paris'e gelmiş olan Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi Ahmet Refik'le görüşmeleridir. O sırada "Tarih ortasında Türklüğü arama"

programının bir parçası olarak Osmanlı tarihi araştırmalarını derinleştirmiş olan Yahya Kemal, özellikle Nedim dönemi üzerinde yoğunlaşmıştır. “Nedim devrini, bu devrin şiire mevzu olmuş hareketlerini, mimarisini, halk dilinden ve tabii İstanbul’da konuşulan Türkçe’den çok kelime ve tabir almış lisanını, hasılı Türkçe’nin ve Türk medeniyetinin bu asırda yaptığı güzel fakat tali’siz hamleyi şedîd bir hayranlıkla” incelemektedir. “Bu sırada Sadebad âlemlerinde icad edilen lale sefasını ve lale motifinin gerek şiirde, gerek nakışta ve mimaride göze çarpan güzelliğini tetkikten” geçirmektedir. Bu çalışması esnasında zihninde “bütün bu tarih devrine Lale Devri adını koymak, o devri birkaç bakımdan hülâsa edecek bir hareket gibi parla”mıştır. Hatta Sorbon’a Lale Devri isimli bir tez vermeyi planlamaktadır. Bu o zamana kadar düşünülmemiş, orijinal bir adlandırmadır. Ahmet Refik’in gelişi bu döneme rastlar:

Bu sırada Paris’e istihkam zabiti üniformasıyla tarihçi Ahmet Refik geldi. Kendisine bir konuşmamız esnasında bu tasavvurumu anlattım. Fakat ben tasavvurumu tatbiki fırsat bulamadım. Ahmet Refik ise pek beğendiği bu tabiri kullanarak Lale Devri isimli oldukça sevimli ve güzel bir kitap yazdı (YKEM, III, 265).

Ahmet Refik önce İkdâm’da tefrika ettiği bu kitabı 1912’de yayınlayacaktır.

Bu konuyla ilgili olarak dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de, Yahya Kemal’in yazdığını bildiğimiz ilk gazelerde dönemin önce bir tarih olarak (Sene 1140) yer alması, daha sonra ise doğrudan doğruya “Lâle Devri” ifadesinin şiir içinde geçmesidir. 1908’de söylediğini belirttiği Bir Sâki şiiri şu beyitle başlar:

*O muğbeceyle tanıştımdı Lâle Devri’nde
Fütâdegânına son bir piyâle devrinde*

İSVİÇRE VE BRİTANYA SEYAHATLERİ

Yahya Kemal'in Paris'te geçen son yılları içinde 1910 yılında İsviçre'ye, 1911'de de Britanya'ya olmak üzere de-
ğinilmesi gereken iki seyahati olmuştur.

✦ Bunlardan İsviçre'ye yaptığı seyahatin ayrıntılarını Milli Mücadele şartları içinde yazdığı bir yazıda buluyoruz (Esir Jeminüs ve Altör Şehri, Dergah, 20 Haziran 1921, nr. 5).

Bu yazısından öğrendiğimize göre, yoğun olarak José Maria de Hérédia'yı okuduğu dönemlerde bir ara bu şairin Trophées'leri yegane kitabı olmuştur. Quartier Latin sokaklarını gezerken cebinde, yatağına girerken elinde, uyandığı zaman yanbaşımda hep bu kitap vardır. İşte bütün kainatının Trophées'ler olduğu yıllarda bu kitaptaki "İlahî Dağlara" başlıklı şiiri okuya okuya ezberlemiştir. Yahya Kemal'i bir hayli etkileyen bu şiirin Pyrénées dağlarıyla ilgili bir hikayesi vardır:

Hérédia, bir yazını Pyrénées dağlarında geçirirken birgün bir başına en yüksek tepelerde gezinir, birden bire yere dikilmiş küçük bir sütun görür, üstünde de Latince bir kitabe. Muhayyilesiyle eski Roma'da yaşayan bir şairi zevkinden mest etmek için bundan daha ne güzel tesadüf tasavvur olunur? Kitabeyi okur, anlar ki Esir Jeminüs hürriyetine kavuştuğuna şükran nişanesi olmak üzere ilahî dağlara ithaf etmiş! (...) Esir Jeminüs Roma'nın en güzel günlerinde esirken, zaman zaman vaki olduğu gibi, bir fırsatını bulmuş, kaçmış, ormanlarda saklanmış, ovalarda gece yol almış, âkıbet Pyrénées dağlarına varmış, en yüksek tepelere çıktıktan sonra sevincinden bir kartal kanatlarını açar gibi kollarını açmış; göğsünün bütün nefesiyle: "hürüm!" diye bağır-
mış, artık oralardan inmemiş, hürriyetini kendine bağışlayan dağlara da, şükran nişanesi olarak, şair Hérédia'nın tesadüfen gördüğü, o küçük sütunu dikmiş!

Şair, Esir Jeminüs'ün hikayesinden doğmuş bu şiiri, "şairlerin en sert" olan "hürriyet şiiri"ni, delişmen gençlik

arkadaşlarına yüksek sesle okuduğu günlerde, hürriyetin İsviçre'deki iki makamını görmeye kendi kendine yemin etmiştir. Bu seyahat bir bakıma kendine verilmiş o sözün aradan beş altı sene geçtikten sonra yerine getirilişidir. Bahsi geçen, hürriyetin iki makamından biri "Léman Gölü'nde, Alpler'in eteğinde, Savoie düklerinin Chillon Kalesi'nin alt katında, kahraman Bonivard'ın mahpus yattığı zindan"dır. Diğeri de "Canton Gölü'nde "Tell"ın doğduğu, yaşadığı, İsviçre Cumhuriyeti'ni kurduğu küçük "Altor" şehri"dir. Yahya Kemal 1910 yılı yazında yaptığı İsviçre seyahatinde bu mekanları ziyaretini aynı yazısında şöyle anlatır:

.. Yola çıktığım zaman önce yol üstünde Chillon Kalesi'ne gittim, Bonivard'ın zindanına indim, bir sütunda, kahramanın serencamını yazan Bayron'ın çizdiği satırları okudum, zindanın demir parmaklığından iki adım aşağıda gölün durgun ve yeşil sularını seyrettim, hürriyetin bu boğuk şiirini tattım. Sonra Alpler'in silsilesi üzerinden Dört Kanton Gölü'ne geçtim. Gözlerim başka hiçbir şeyi görmüyordu; yalnız "Tell"ın havasını teneffüs ediyordum. İlk işim de Altor'a hareket etmek oldu.

Lucerne şehrinin iskelesinde, bizim Boğaziçi vapurlarından daha küçük bir vapur, Dört Kanton Gölü'nün, dağ eteği küçük şehirleriyle beraber "Altor" şehrine de uğruyor. O gün vapurda, benim gibi "Tell" mâbedini tavâfa giden yolculardan başka yolcu yokmuş, bunu Altor'a hep birlikte çıktığımız zaman anladım. Vapurda alçak ve derin bir sepet koltukta etrafı seyr ede ede; hâlis süt, taze tereyağı ve balla ucuz ve iyi bir kahvaltı ettim; vapur bir müddet dağ eteği gitti, gitti, sonra bir körfeze saptı; yalçın dağların ortasında kuytu bir körfez, kıyılarında dev-vâri, kaya sütunları dikili duruyor; sabahtı, güneşin ışığı yeni vuruyordu; güneşin bu körfeze yaldız halinde serpildiğini görünce şaşıtm; o zamana kadar bu yaldız serpintisini, dağlarda sabah manzaraları tasvir etmiş bazı ressamların resimlerinde

görmüş, lâkin sun'î bir resim oyunu zannetmiştim; meğerse sâhiymiş, kayalar ıslık serpintisinden pırıl pırıl görünüyorlardı; bu kudretten dikili duran yalçın sütunların birinde iri harflerle bir isim gördüm: Schiller. İsmin altında da doğduğu ve öldüğü tarih var. "Tell" in körfezinde Schiller'e bundan daha güzel bir âbide diki-
lemezdi. Vapur körfeze yavaş yavaş giriyordu; hep Tell'in havası içindeydik; o kadar ki Schiller'in meşhur dramı yahut da Rossini'nin meşhur operası oynanırken seyirciler bu kadar Tell'in havasına mahpus kalamaz; bu körfezin dağına taşına Tell'in ruhu işlenmiş; yabani badem kokan bu yalçın ve temiz tabiatte Tell'in peşine takılan Altor köylüleriyle, balıkçılarının şarkıları tın-
netsiz bir ses halinde çağhyordu. Nihayet vapur tâ Tell mâbedinin basamaklarına yanaştı; hep birden çıktık. Tell mâbedi dağ eteğinde boydan boya demir parmak-
lıklı, son derece basit bir makamdı. Parmaklıklardan bakıyorduk. İç duvarı boydan boya üç sahneli bir duvar resmi kaplamış. Bu resim Tell'in efsaneli hayatından üç safhayı gösteriyor ki biri de çocuğunun başındaki elma-
ya ok attığı meşhur safhaydı. Ressam, Tell'i gür saçlı ve sakallı, boylu boslu, dizlerine kadar gömlekli, çarıklı köylü bir ilah gibi, dînî câzibesi olan ulvî bir mahluk kı-
lığında tasvir etmiş; bakmağa doyamadık; zâten bastı-
ğımız yerin de kudsiyeti vardı, çünkü mâbedin yeri, Gu-
illaume Tell'in vâli ve maiyetiyle dolu olan gemiyi, meş-
hur fırtınada, biraz yanaştırıp kendi çıktıktan sonra ayağıyla ittiği ve dalgalara bıraktığı yerd. Tell'in mâbe-
dinden uzun bir zaman ayrılamadık.

Sonra mâbedin arkasında küçük, iki tarafı ağaçlı bir yoldan Altor şehrine girdik. Altor'a kavuşmuştum ve tam tahayyül ettiğim gibiydi: Küçük bir meydan, cephe-
sinde bir kilise, tâ karşısında Guillaume Tell'in heykeli; bu heykelde Tell dağlardan şarkı söyliyerek iner vâzi-
yette, mağrur başı yüksekte, omuzunda ok ve yay, sağ elini de yanı sıra, dağlardan inen çocuğunun omuzuna dayamış. Meydan, meydan değil Guillaume Tell sahnesi halinde; zaten meşhur nişan sahnesi bu meydanda geç-
miş. Altor'un küçük satıcıları ağaçtan ve alçıdan Altor

yâdigârı binbir çeşit ufak tefek eşya satıyorlar, hepsinin üzerinde Guillaume Tell'in çocuğunun resmi var; bu şehir yedi asırdan beri bu adamın efsânesi içinde yaşamış ve yaşıyor! Altör'dan çıktığım zaman ruhum bir çağlayan yatağı gibi yıkanmıştı (EğD, 9-14).

1910 yılı Ağustosunda yaptığı bu seyahat esnasında Yahya Kemal babasına kartlar göndermiş. Bunlardan 22 Ağustos 1910 tarihli olanı Rigi-Kaltbad'tandır. Karta yazdığı satırlar, duygularının sıcağı sıcağına ifadesi olması bakımından bu yazılanları tamamlayıcı mahiyettedir:

Sevgili beybabacığım,

Bu akşam İsviçre'nin bütün güzelliğinin taht-gâhı -Dört Kanton Gölü- kenarında 1600 m. irtifada Rigi Dağı'nın Kaltbad tepesinde yatıyorum. Etrafımı saran tabiatı insan rüya halinde bile göremez. Yattığım oteli arkaya işaret ettim. Bu kartı yazarken mandıralara avdet eden koyun sürülerinin çingiraklarını işitiyorum..

Yahya Kemal 1911'deki Biritanya seyahatinde ise ilk defa okyanusu görmüştür. Okyanusla bu ilk karşılaşmasının sanat hayatı bakımından önemli bir sonucu olmuştur: En seçkin şiirleri arasında bulunan Açık Deniz'in bazı dizeler halinde içinde doğuşu Biritanya sahilinde, oradaki med cezir akşamlarında olmuştur. Ancak on beş sene sonra, 1925'te tamamlayabileceği (Yayını: Tavus, nr.1, 1 Nisan 1341/ 1925) bu şiiri için şair, en uzun sürede tamamladığı ve otobiyografik bir özellik taşıdığı açıklamasını yapıyor. Şiirin

*Gittim o son diyar ki serhaddidir yerin
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin*

.....

Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi

gibi bazı mısralarını bu seyahatte söylemişir (ED, 263).

PARİS'TEN İSTANBUL'A

Yahya Kemal'i, 1912 Nisanında yine önemli bir yolculuğa hazırlanırken buluyoruz. Quartier Latin'deki son gecesinde şair, Paris'ten ayrılışın aynı zamanda gençlikten ayrılış olacağını düşünmektedir. O sırada 28 yaşındadır. Devam ettiği iki fakülteden de diploma alamadan, uzatılmış ve keyfince yaşanmış bir öğrencilik hayatından sonra yurda dönmektedir. Zaman içinde bir parçası haline dönüştüğü Paris'ten ayrılacaktır. Bu ayrılış tırnağın etten ayrılışı kadar zor gelmektedir kendisine. Arkadaşları, beraber olduğu insanlar, kahve garsonları bile onun gözleri önünden kaybolup gideceğine inanmamaktadır. O gece Ali Kemal başta olmak üzere arkadaşlarıyla Vachette'e toplanıp oradan arabalara bindiklerinde kahve personeli de yaya kaldırımı üzerine dizilmiş, hüznü gözlerle kendisini uğurlamaktadır.

Lion garında Ali Kemal teselli edici sözler söylemeye çalışır. Tren gardan "koptuğu"nda bu kopuşu Yahya Kemal damarlarında da hissedecektir. Dokuz senesini geçirdiği Paris'ten ayrılmak bu kadar acı vericidir onun için. İstanbul'a gelesiye kadar kendini avutamaz:

1903-1912

*Eski Paris'te bir ömür geçti;
Jaurès'in gür sadâsı devrinde
Tuncu canlandıran ilahtı Rodin;
Verlaine absent'i Baudelaire afyonuna
Karışan bir sihirli hazdı şiir*

(...)

*Yaşamış olmıyan bilir mi bunu?
Eski Paris'te bir ömür geçti.
İdeal rüzgarıyla hür geçti.*

*Başka yıldızda bir hayat imiş o.
Yaşamak zevki her saatte esen,
Daima nurlu bir geceydi zaman,
Dinleyen söyliyene kadar ârif,
Seyreden oynayan kadar hassas.
"Chat-Noir" neş'esiyle "Lune Rousse"da,
O devir, Gölgeler tiyatrosu'nun
Kararan perdesinde bitti gibi
Başka yıldızda bir hayatmış o.
His ve haz yüklü kainât imiş o.
(...)*

*Paris'te genç iken koyu Baudelaire-perest idim.
Balkon'la, Yolculuk'la, Güzellik'le mest idim.*

*Sinmişti şiiri ruhuma ulvî kader gibi;
Absent'e damla damla sızan şeker gibi.*

*Hulyâsının yarattığı iklim o başka yer!
Gür defnelerle çevrili, afyonlu bahçeler.*

*Her zevki bir haram olan efsunlu cennetin
Koynunda vardı lezzeti bin türlü nimetin.*

*Bir gün vedâ edip o diyârın hayatına,
Döndüm bütün bütün vatan kâinâtına.*

*Lakin o bahçede geçen devreden beri
Kalbimde solmamıştır o şi'rîn çiçekleri,*

Bindiği tren sabah Marsilya'ya varır. Dokuz sene önce Fransa'ya geldiği yerden İstanbul'a gitmek üzere Média vapuruna biner. Altı gün süren bir yolculuktan sonra Çanakkale Boğazı önlerine gelirler. Şiirde de söylediği gibi âdeta yıldızlar âlemindeki bir hayattan yeryüzüne, vatanın kendi gerçeğine geri dönmüştür. Trablusgarp'ın İtalyanlar'ca istilası sebebiyle Boğazlar kapalıdır. İtalya, Osmanlı'nın Afrika'daki son topraklarından başka, Rodos'u ve etrafındaki on iki adayı işgal etmiş, Beyrut'u bombalamış, boğazları geçmek istemiştir. Média bir müddet bek-

ledikten sonra öncü bir teknenin klavuzluğunda mayınlanmış suları geçer ve limana yanaşır. Kontroller yapılır, yeni yolculara kapılar açılır:

Kal'a-i Sultaniyye'den girecek yolculara merdiven açıldı. Hacı, hoca, hamal, köylü, şehirli, telaşlı bir halk, benim on seneden beri görmediğim vatandaşlarım, sırtlarında heybeleri, katlanmış yatak ve yorganları, ellerinde nevale sepetleriyle vapura girdi. Rum kamarot, bir amiral gibi kasketini giymiş, bu giren Türkler'e lüzumlu lüzumsuz hakaretlerle, bağırarak haşlıyor onlara ambarlarda ve güvertede yerlerini gösteriyordu. Bu giren Türkler bu ecnebi tahkiri karşısında sessiz ve mutû'diler (ÇGSEH, 124).

Gidişini hatırlarsak, bu dönüş hayatın rövanşı alışığıbidir. Vatana dönerken müslümanlaşmış, kendi vatandaşları için duyarlı bir ruh hali içine girmiştir. Gördüğü hayat tabloları onu düşüncelere sevk etmiştir. Enteresandır, firar ederken, o gün için bir ataklık göstererek, ilk fırsatta başına bir şapka giyen adamın, bu sefer İstanbul'a iner inmez ilk yaptığı iş, başına bir fes almak olur.

Güzel bir bahar sabahı gemi; yanmış, bir iskelet halinde kalmış olan Çırağan Sarayı önünde demirler. Gemi-den inince bir araba tutup arkadaşı Şefik Esad'ın Divanyolu'ndaki evine doğru hareket eder. Rıhtım'dan, Köprü'den, Bahçekapısı'ndan, Bâbıâli Caddesi'nden bir rüyada gibi geçmektedir. Paris'teki yüksek binalara alışmış olan gözüne iki taraftaki binalar arabadan daha alçak; gelip geçen halkın giysileri soluk, vücutları bücür, halleri zibidi gibi görünmektedir.

Şefik Esad'ı evde bulamayınca önce Ömer Efendi Lokantası'nda karnını doyurur. Etrafta kendisini tanıyan kimse yoktur. Lokanta'dan çıkarken karşılaştıkları bir tanıdığı ise, Paris'ten dönmüş olmasını hayretle karşılar. Aynı hayreti arkadaşları da gösterecektir. Çünkü onların gözündeki Yahya Kemal Paris'e mâl olmuş bir kişidir.

YAHYA KEMAL İSTANBUL'DA

ÇEVRE

Yahya Kemal Paris'ten geldiği gün arkadaşı Şefik Esat'ı, Gümülcineli İsmail'le ortak kullandıkları Yeni Postahane karşısındaki avukatlık yazıhanesinde bulacak, orada, İstanbul'a geldikten sonra ilk olarak Refik Halit'le karşılaşp tanışacaktır. Hemen kaynaşacaklar, Refik Halit ertesi gün için onları Kozyatağı'ndaki köşklerine davet edecektir. Şefik Esat'la beraber Fazıl Ahmet'in de bulunduğu bu davet gecesi neşeli geçecek, fakat konuştuğça Yahya Kemal'le aralarında beliren yaklaşım ve edebî zevk farklılığı Refik Halit'in gözünden kaçmıyacak, kısa sürede doğmuş olan sıcaklık bir anda soğukluğa dönüşecek ve birbirlerinden çabuk uzaklaşacaklardır.

Yahya Kemal Paris'ten döndükten sonra Şefik Esat'ın Divanyolu'ndaki evi ile Kıbrıslılar'ın Kandilli'deki yalısında kalır. Şair bu evlerde iyi kabul görmekte, şeref misafiri gibi ağırlandırmakta ve el üstünde tutulmaktadır. Yakup Kadri'nin ifadesine göre, birinden öbürüne gittiği vakit yerinin boşluğu doldurulamamakta, sanki o evden paha bi-

çilmez bir sanat eseri kalkmış, bir ışık sönmüş gibi olmaktadır. O bu dost evlerinin şenliğidir (GEH, 164).

Yahya Kemal'i İstanbul'un o günkü kültür ve edebiyat dünyasına sunan, önde gelen simalarla tanıştıran da yine Şefik Esat ve Kıbrıslı Şevket beyler olacaktır. Refik Halit'le tanışmalarına yukarıda değinmiştik. İlk elde buna Ziya Gökalp, Yakup Kadri, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik ve Süleyman Nazif gibi fikir ve edebiyat dünyasının önde gelen isimleri eklenir.

Ziya Gökalp'i henüz dostlarıyla görüşmeden -belki de İstanbul'a ayak bastığı o ilk gün, Şefik Esat'ı görmeye giderken- Babıâli Caddesi'nde, Paris'ten arkadaşı olan Doktor Nazım'ın yanında görüp tanıyacaktır. Doktor Nazım "Sana Paris'ten gelmiş eski bir Türkçü takdim edeyim" diyerek Yahya Kemal'i Ziya Gökalp'e tanıtır. Yahya Kemal Ziya Gökalp adını daha Paris'teyken, oraya 1908 Meşrutiyetinden sonra Selanik'ten gelmiş genç bir doktor olan Ali Âgah'tan duymuştur. O gün Ziya Gökalp'le bir müddet beraber yürüyerek konuşurlar. Türklüğe bakışlarındaki farklılığa, Yahya Kemal'in 1071 başlangıçlı yorumunun kendisine tatsız gelmesine rağmen Gökalp ayrılırlarken samimi bir dille sık sık görüşmelerini ister. Bu ilk karşılaşmada insan olarak birbirlerinden hoşlanmışlardır.

Yakup Kadri ile tanışmalarına da Kıbrıslı Şevket vesile olur. Yakup Kadri, henüz adını bile duymadığı Yahya Kemal'le yine o sene (1912) Beyoğlu'nda Bon Marché pasajında karşılaşacaktır. Kıbrıslı Şevket Yahya Kemal'i ona "Öp elini, büyük edebiyat üstadımızın" sözleriyle tanıtır. Biraz da şaka gibi söylenen bu sözlerden tam bir anlam çıkaramamış olan Yakup Kadri, birkaç gün sonra, aynı adamı, bu sefer Şefik Esat'tan dinleyecektir. Şefik Esat şairin Quartier Latin'de geçirdiği bohem hayatına ait bazı anekdotlar aktaracak, Jean Moréas'ın ahabası olduğunu söyle-

yecek ve ekleyecektir: “Bilmezsin, ne geniş bir edebî kültürü, ne derin bir tarihî bilgisi vardır ve konuşması ne kadar enteresandır”. O gece Şefik Esat’ın evindeki toplantıda Yahya Kemal’i dinleyen Yakup Kadri ilk anda bu adamın Paris’ten değil de uzak bir Osmanlı vilayetinden gelmiş olabileceğini düşünecektir. Dilinde hafif bir Rumeli şivesi bulunan şair, uzun süre İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf dedikodularından bahseder. Yakup Kadri’deki ilk izlenim bu adamın edebiyat zevkinin Muallim Naci döneminde olabileceğidir. Gecenin ilerki saatlerinde söz Paris’e ve Quartier Latin günlerine gelir ve bir monolog halinde sürer gider. Yahya Kemal gerçekten hoş sohbettir, fakat bunlar da onun edebiyat üstadlığı konusunda Yakup Kadri’yi tatmin etmez. Ta ki başka bir akşam şairin Hugo, Baudelaire, Verlaine, Heredia ve bunlar arasında bizim eski ve yeni şairlerimizin bazı şiirlerini ezbere okumasına kadar! Yahya Kemal okurken dinleyenlere bu şiirlerin anlamlarını da duyurmakta, derin bir şiir ikliminin kapılarını açmaktadır. Yakup Kadri o geceden sonra Yahya Kemal’in gerçek bir edebiyat üstadı olduğunu kabul edecek, edebiyat hayatının o güne kadarki Şehabettin Süleyman, Refik Halit, Ahmet Haşim duraklarından sonra Yahya Kemal safhasına ulaşacaktır.

Tevfik Fikret’le tanışmaları da, gelişinden birkaç ay sonra, 1912 yazında Şefik Esat’ın aracılığıyla olur. Aşyan’a ziyaretine gittikleri Tevfik Fikret’e karşı Yahya Kemal’in kritik bir pozisyonu vardır. On seneden beri şiirine âşinâ olduğu, kafasını Şark aleminden çıkardığını söylediği Tevfik Fikret’in şiir dili ve zevkine karşı yeni kuşaktan en ciddi eleştiriye getiren kişi olarak da yine kendini görmektedir. O, Türk şiirini Edebiyât-ı Cedîde vadisinden kurtararak yeni bir mecraya oturtmak istemektedir. Gerçi şiir anlayışını henüz yeterince ifadelendirmiş değildir ama, sahip olduğu potansiyelden, izliyeceği yoldan emin

dir. Buna rağmen Tevfik Fikret'e karşı, ilk yol göstericisi olduğunu unutmıyarak, hürmet tavrını elden bırakmaz. Aralarında şahsî his sıcaklığına dayanan bir dostluk doğar. Ona şiirdeki amaçlarından söz açmaz. Tevfik Fikret Yahya Kemal'in şiirde yeni bir denemeye giriştiğini Rıza Tevfik'ten duymuş, bu arada bazı mısralarını da gelip gidenlerden dinlemiştir. Onlara, "Bu şiir bizim söylemek istediğimiz, lakin vücuda getiremediğimiz şiirdir" demiştir. Fikret, ilk defa olarak, yeni kuşaktan bir şairin şiirini beğenmektedir. Bu fikrini Doktor Adnan (Adıvar), Ruşen Eşref gibi Âşîyan'a uğrayanlara da tekrar eder. Fikret'in gösterdiği bu teveccüh, Yahya Kemal'in edebiyat ve mârif câmiasınca benimsenmesine vesile olur (SEP, 9-10).

Bir mektubunda Yahya Kemal'le tanışmalarına da değinmiş olan Rıza Tevfik, bu tanışmanın o sıralarda Kandilli'deki Kıbrıslı Mehmet Paşa Yalısı'nda Şevket Bey vasıtasıyla olduğunu yazmaktadır (ET, 270).

Yahya Kemal'in 1912'de İstanbul'a döndükten sonra tanıştığı şahsiyetlerden biri de büyük mûsikî üstadlarından Tanburî Cemil Bey'dir. Tanışmaları, ikisinin de yakın dostu olan Mektûbî Şevket ve oğlu Sabih beylerin evinde gerçekleşir: Zayıf, soluk renkli, gösterişsiz fakat garip bir adam. Tanburu bırakmış kemeçeyi almıştır. "Yine yol vermedi Ecem dağları.." Arkasından bir taksim.. "Yine de kaynadı coştı dağların taşı.." Bir taksim daha ve arkasından "Nazlı nazlı sekip gider güzel ceylan.." 1902'de İstanbul'a ilk geldiğinde Sarıyer'deki köşkte Kânûnî Ârif Bey'i dinlerken aldığı ilk mûsikî zevkinden sonra Tanbûrî Cemil Yahya Kemal için ikinci bir merhale ve gerçek bir açılım olacak; şair, hayatının son yıllarını yaşayan (ö. 1916) bu büyük mûsikî üstadı sayesinde İtrî'yi, Hafız Post'u, Seyyit Nuh'u, Zaharya'yı, Tanbûrî İshak'ı, Sadullah Ağa'yı, İsmail Dede'yi, Şakir Ağa'yı tanıyıp benimseyecektir. Hayranlığa dönüşen bu benimseyişte Tanbûrî Cemil'in çalışının ro-

l  büyüktür. (YKS, 30). Mesut Cemil'in Yahya Kemal'den naklen bildirdiğine göre, Tanbûrî Cemil, Paris'ten yeni dönen, Fransız kültürü hayranı bu snop gencin gözleri önüne altından bir kapı açmış, onun o kapıdan memleketine girmesini sağlamıştır.

PARİS'TEN GETİRDİĞİ MISRALAR

Yahya Kemal'in kendi tarzını yakaladığını söylediği 1905'ten İstanbul'a döndüğü 1912 yılına kadarki dönemine bir yek n çizgisi çekersek karşımıza nasıl bir şiir birikimi çıkar? "şair Kemal" olarak İstanbul'a dönen ve henüz bir şiiri veya yazısı yayımlanmadığı halde, etrafında bir bağlılar halkası oluşmaya başlayan bu adamın şiir adına ortaya koyduğu verimler çok sınırlı olup okuduğu bazı mısralar ve birkaç şiirden ibarettir.

Asıl kimliğini verecek şiirlerinin ya henüz hiç doğmamış ya da sadece birkaç mısrasını söylemiş olduğu sanatının bu ilk safhasındaki mevcutlarını gözden geçirelim.

1905 yılında, Lecont de Lisle'nin eski Yunan şairlerinden yaptığı çevirileri okuyarak söylediğini belirttiği yeni tarzdaki ilk manzumesinin adını hatıralarında açıklamıyor şair. Mehmet Kaplan'a yaptığı açıklamaya göre, bu yıllarda söylediği şiirleri içinde en eski tarihli, herhangi bir yayın organında yayınlamadığı -Kendi Gök Kubbemiz'e de girmemiş olan- Biblos veya Biblos Kadınları adıyla bilinen şiiridir (1905; Bş, 29; A. Hamdi Tanpınar bu şiirden Adonis olarak söz eder YK, 64). Yahya Kemal bu şiirden bahsederken Heredia'nın da Les Femmes de Byblos isimli bir şiirinin olduğunu söyler. Paris'te söylediği bir başka şiir de Sicilya Kızları'dır. Aynı grup içinde anılması gereken üçüncü şiiri de Mehlika Sultan'dır (1908'de yazmaya başlıyor). Yahya Kemal, en eski şiirlerinden olan bu manzume ile Belçikalı şair Maurice Maeterlinck'in masal dünyasına

girer. Kendisinin de ifade ettiği gibi bu şiir Maeterlinck'in Serres Chaudes'unun tesiri altında yazılmıştır. Şair 1906 yazında Londra'da iki ay kaldıktan sonra sonbahara doğru yaptığı bir haftalık Belçika seyahatinde, bu ülkeyi, eski medeniyetle yeni medeniyeti iyi anlaştırmış bir memleket olarak sevmiştir (YKS, 41). Bu seriden söz konusu edeceğimiz bir başka şiir de, 1912'de Paris'ten döndükten sonra yazmaya başladığı Nazar'dır (Leyla adıyla da bilinmektedir). Bu şiir Cenap Şahabettin'in bir sözünden sonra iddia üzerine yazılmıştır. Cenap'ın söylediği şudur: "Esrarengiz şiiri Türkçe kelimelerle söylemek mümkün değildir. Farsça kelimeler kullanmalısınız ki şiir esrarengiz havaya bürünsün". Bunun üzerine, öyleyse Maeterlinck'in Serres Chaudes'undaki her kelime hem Fransızca, hem esrarengiz nasıl oluyor, diye düşünen Yahya Kemal 1912'de başladığı Nazar'ı 1916'da bitirir (yayınlanışı: Yeni Mecmua, nr.41, 25 Nisan 1918).

Kıbrıslı Şevket'in hanımı Mevhîbe Celâlettin -bu hanım II. Abdülhamit'in kızkardeşi Cemile Sultan'ın torunudur- hem bu şiir, hem de Yahya Kemal'in Kanlıca'daki Kıbrıslılar Yalısı'nda geçen günleri hakkında, hatıralarında şunları yazıyor:

..Kıbrıslı yalısında rahat ve mesut bir hayat sürüp gidiyordu. Hemen her akşam Şevket'in arkadaşları yalıda toplanıyor, gülüp eğleniyorduk. Şevket'in en samimi ve sevgili arkadaşları Yakup Kadri, Yahya Kemal, Prens Mustafa ve Halil Gökso daima arkamızdaydı. Bu toplantılarda siyasetten ve politikadan söz açılmıyordu. En büyük zevkimiz, Yahya Kemal'in güzel şiirlerini dinlemek, mehtaba karşı ona şiir söyletmekti. Yahya Kemal meşhur "Leyla"sını yalıda yazmıştı (GZOK, 194)

Paris'te eski tarzda yazdığı ilk şiirinin Sene 1140 olduğuna değinmiştik. Yahya Kemal bundan sonra da Mahurdan Gazel ve Bir Sâki'yi söyliyecektir. Paris'ten döner-

ken beraberinde getirdiği bu birkaç gazel de İstanbul'da ilgiyle karşılanmış, birçok şiir sever tarafından ezberlenmiş, dillerde dolaşmaya başlamıştır. Bu gazelleri ezberleyenler arasında Abdurrahman Şeref Bey, Atâ Bey, Padişah'ın ser yâveri Salih Paşa ve Cemil Molla gibi tarih kültürüne sahip yaşlı başlı kişilerin bulunduğu Yahya Kemal tarafından ifade ediliyor (YKS, 32-33).

ETKİLER

Yahya Kemal Paris'ten zengin bir edebiyat birikimiyle dönmüştür. 1912-1914 yılları içinde her türlü edebiyat toplantısının seçkin misafiri olan şair Türk Ocağı salonlarında, dost konaklarında ve çeşitli mekanlarda bol bol konuşarak sahip olduğu birikimi ve yeni şiir anlayışını etrafındakilerle paylaşmaktadır. Abdülhak Şinasi Hisar bir yazısında onu Türk Ocağı içinde edebiyat bahislerini konuşur, sevdiği Fransız şairlerin bazı şiirlerini veya kendi yeni mısralarını okurken bize göstermekte ve etrafını etkilemesine “muhi günün meşhur Tanin gazetesinin tesirine muadil telakki ediliyordu” diyerek işaret etmektedir (YKV, 167, 169-170). Halit Fahri ise hatıralarında, Yahya Kemal'in Beşiktaş Serencebey Yokuşu'ndaki evlerine misafir geldiği akşamlar sohbetin gece yarısını iki üç saat geçesiye kadar devam ettiğini anlatır. Şiir okuyuşundaki etkileyiciliğe de “Heredia'nın, Antoine et Cléopatra sonesinin son mısralarını, o son üçlüğü okurken, tarih mi titrerdi Hakkı ile biz mi titrerdik? Üstad bir eli göğsüne doğru eğik, gözleri meçhul bir noktaya dikili, o mücevher gibi mısraları öyle tatlı fısıldardı ki..” sözleriyle değinmektedir (EG, 290).

Faruk Nafiz onu ilkin mısraları yoluyla tanıdığını anlatmakta; Birinci Dünya Savaşı'ndan önce gazetelerden birinin haftalık edebî ilavesinde açılan “edebiyatımız-

da en beğendiğiniz beş mısra” konulu yarışmada en fazla dikkat çekenlerin Halit Fahri, Tahsin Nahid gibi tanınmış şairlerin, adı duyulmamış bir şairden seçtikleri mısralar olduğunu ifade ederek, üstad elinden çıktığı belli olan bu mısralardan Türk şiirinin taze bir zevkin arafesinde olduğu hissini aldığını söylemektedir. Bir hafta sonra arkadaşı Hakkı Süha, bu mısraların sahibi olan Yahya Kemal’in Avrupa’dan yeni dönmüş kıymetli bir şair olduğu, yayınlamaya yanaşmadığı şiirlerini arkadaşlarına mısra mısra okuduğu bilgisini getirir. Bu sıralarda Yahya Kemal’i ziyaret eden Faruk Nafiz bu ilk karşılaşmayı şöyle anlatıyor:

Yahya Kemal’i ilk defa, bir şiir vesilesiyle, gazete-deki odasında gördüm. Kapıdan girdiğim zaman arkasını koltuğa vermiş, ayaklarını yazı masasına uzatmış, dalgın bir vaziyette idi. Biraz sonra talebe ile muallim gibi, karşılıklı oturmuştuk. O, zamane edebiyatını tenkit ediyordu, ben de dinliyordum.

Tenkitler o kadar geniş boyutlara ulaşır ki, o güne kadar büyük bilinen değerler bir bir can evlerinden vurularak düşmeye başlar. Faruk Nafiz o gün Yahya Kemal’in yanından edebiyat anlayışında büyük bir değişim başlamış olarak ayrıldığını söyler (YKEM, I, 156-157).

Yahya Kemal’in şiir okuma tutkusu ve bu işteki başarısı, onu tanımış olanların hemfikir oldukları bir konudur. Peki bu yıllarda şairin üzerinde durduğu edebiyat konuları nelerdir? Kendisi o dönemde şiirle alakası olanlar arasında dolaşan, üzerinde en fazla durulan kavramların “öz şiir”, “rythme” ve “derûnî âhenk” olduğunu belirtiyor. Öz şiir, Fransızca’da elli senedir mevcut bir kavram olmasına rağmen derûnî âhenk ilk defa Türkçe’de olmak üzere, 1912 yılında Yahya Kemal tarafından ortaya atılmış bir kavramdır:

Fransızca'da o tarihten evvel mevcut olup olmadığını bilmem, lâkin bu terkibe Fransızca'da ben, ancak 1920'de, yani İstanbul'da geçen bahislerden sekiz sene sonra, Râhib Bremond'un şöhret almış olan "öz şiir" mubâhesesinde tesâdüf ettim. Bana öyle geldi ki Râhib Bremond'la aramızda bir tevârüd olmuştur ve onun "rythme intérieur" terkibi, bizim "derûnî âhenk"ten sekiz on sene sonradır (ED, 21).

Şairin, şiirde rythme'in teknik bir mesele olmanın ötesinde başka anlamlar taşıdığını anlatabilmek üzere bir ihtiyaçtan doğduğunu belirttiği bu kavram etrafındaki sohbetleri, o sıralarda Şehabettin Süleyman'ın koruyuculuğunu yaptığı genç kuşak üzerinde bir hayli etkili olmuştur. Şahabettin Süleyman bir yazısında Yahya Kemal'in peşinde koştuğu şeyi "hissiyâtın lisanla imtizaç etmesi", "âhenk ve hissiyâtın yek vücud" olması şeklinde açıklar. Bu yıllarda o etrafında topladığı Halit Fahri, Hakkı Tahsin, Enis Behiç, Hıfzı Tevfik ve Orhan Seyfi gibi gençlerle bu anlayışı bir nazariye ve adını Nâyîler koydukları edebî bir hareket haline getirmek ister. Şahabettin Süleyman'ın Nâyîlik için getirdiği tanım şudur: "Nâyîlik demek, vâsita ile esas, yâni lisan ile hassasiyeti mezcetmek (...) vezin ve âhenkten başka süs kabul etmemek, sâdegîyi timsal addeylemektir."

Mayasını Yahya Kemal'den aldıkları bir anlayışa bağlanan bu edebî topluluk bir varlık gösteremeden dağılmış olsa da, Yahya Kemal'in o yıllarda edebiyat ortamında estirdiği rüzgarı göstermesi bakımından önemlidir.

"BAHR-İ SEFÎD HAVZA-İ MEDENİYETİ"

Derûnî âhenk konusunu açıklarken bir ayağını eski şiirimiz üzerine basarak Neşâtî'den, Nâilî'den, Nedîm'den örnekler getiren Yahya Kemal, diğer ayağıyla da Fransız şiirine uzanmakta, bazı Fransız şairlerin şiirle-

rinden giderek eski Latin ve Yunan şiirine varmaktadır. 1912-1914 döneminde Yahya Kemal'in Yakup Kadri'yi de yanına alarak estirdiği bir başka hava da nev-Yunânîlik olmuştur. Basit bir Yunan sanatı hayranlığına dayanmayan, o zamanki ifadesiyle "Bahr-ı sefid havza-i medeniyeti" ya da bugünkü karşılığıyla Akdeniz Medeniyet Havzası anlayışı bir hayli tartışmalara ve gürültülere sebep olmuştur.

Bu anlayışın Yahya Kemal'de Paris yıllarına uzanan kökleri bulunduğuna işaret etmiştik. Kendisi, İstanbul'a geldikten sonra bunu bir akım haline dönüştürmek istemelerine şöyle değinmektedir:

.. Yakup Kadri ile anlaşmış, yaşlı ve genç bazı arkadaşlara görüşlerimizi anlatmaya koyulmuş ve kendimize göre yeni bir çağır açmağa heveslenmiştik. O vakit nev-Yunânîler ve nev-Yunânîlik tavsifleri ortada bir müddet dolaşmış, bazan iyi bazan kötü telakkilere sebep olmuştur (ED, 20).

Hareketin nesir yönüyle ilgilenen Yakup Kadri de Yahya Kemal'le olan gençlik hatıralarını anlatırken bu konuya değinmekte, Yahya Kemal'in bu nazariyeyi nasıl temellendirdiğini şöyle açıklamaktadır:

.. o kendisini ve Türk milletini ne Asyah, ne de Şarklı telakki ediyordu. Biz Akdenizli'yiz, diyordu. Bugünkü medeniyet ilk ışıklarını bu denizin kıyılarında saçmağa başlamış; insan ve insanlık tam ölçüsünü, tam derinliğini ilk defa burada bulmuştur. Garplılar bu hadiseye "Yunan mucizesi" adını veriyorlar. Halbuki, buna bir "Akdeniz mucizesi" demek daha doğru olur. Zira, Yunanlılar'a mâl edilen fikir, sanat ve medeniyet unsurlarında, Mısırlılar başta olmak üzere, Akdeniz kıyılarına yerleşmiş bütün milliyetlerin payı vardır.

(...) Buna göre, Akdeniz'i bütün insanî değerlerin eritilip süzüldüğü bir pota telakki edersek hiç de mübalağaya düşmüş olmayız (GEH, 151-152).

Kaynaklar konusunda “İran’dan Yunan’a” şeklinde özetlenebilecek bu fikri, etrafındaki genç ve yaşlı bazı arkadaşlarına anlatmaya başlarlar. Bunlardan biri de Rıza Tevfik’tir. Rıza Tevfik, Yahya Kemal’le o günlerdeki bir karşılaşmasını ve kendisine bu konuyu açışını şöyle anlatır:

..tesadüfen, bir latif yaz günü Boğaziçi vapurlarından birinde Yahya Kemal Bey’le buluşmuştuk. Ben Yeniköy’de Köse Râif Paşa köşküne gidiyordum; büyük oğlu miralay Fuat Bey’le dersimiz vardı. Güvertede yan yana kısa bir sefer ettikti. O sırada da pek tabii olarak edebiyata dair bahis açılmış ve Yahya Kemal Bey bana o vakitler zihnini meşgul eden ıslahat fikrini sezdirmişti. Hala Acem mukallitliğinden kendini kurtaramıyan Osmanlı şiirine yeni bir istikamet ve yeni bir ideal vermek lüzumundan söz açmıştı (...).

Culture méditerranéenne zevkine uygun bir şiir numunesi ibdâ etmek ve bu maksadı (réaliser: tahkik) edebilmek için de bu fikre taraftar ve bu niyete mâil olan (ve Avrupa edebiyatına az çok âşinâ bulunan) genç şairleri etrafında toplayıp bir yeni (école) tesis etmek emelinde bulunduğunu anladım (...). Yahya Kemal Bey’in bu tasavvur ve arzusunda (meşru bir ambition olarak kabul edişime rağmen) bu memlekette kök tutabileceğine inanmadığımı söyledim (ET, 270-271).

Yahya Kemal’deki havza medeniyeti düşüncesinin özellikle 1914 yılında en yoğun dönemini yaşadığı anlaşıyor. Peyam-ı Edebî’de bu zevki yansıtan bir üslupla kaleme aldığı “Çamlar Altında Musâhabe” serisinden yazıları yanında Mehmet Tevfik Paşa’nın 1329 (1913) yılında yayımlanan Esâtir-i Yunâniyân adlı kitabı hakkında yazdığı Bir Kitâb-ı Esâtir başlıklı yazısında (31 Mart 1330/13 Nisan 1914) “Yakup Kadri Bey’in dediği gibi, bu sene Lidya dağlarında ilahlar mı uyanıyor?” diye sorar. Tevfik Fikret’i görmeye gittiği bir gün, o sırada Âşîyan’ın üst katındaki odasında hasta yatan şaire de bu fikrini açmış, o günkü görüşmeden “Havza” adıyla bir dergi çıkarma dü-

şüncesi doğmuştur. Dergiyi Yahya Kemal’le Yakup Kadri yönetecektir. Ancak Tevfik Fikret; Cenap Şahabettin ve Rıza Tevfik’in de iştirak etmesini istemektedir. Yahya Kemal ve Yakup Kadri bu konuyu görüşmek üzere Cenap’tan randevu isterler. O da kendilerini Kadıköy’deki evine davet eder.

Birkaç gün sonra bu amaçla Cenap’ın Mühürdar yolundaki evinde Rıza Tevfik’in de katıldığı bir çay toplantısı gerçekleştirilir. Fikirler ortaya konulunca Yakup Kadri ile Yahya Kemal; Cenap Şahabettin ile de Rıza Tevfik birer grup oluştururlar ve görüşmeden bir sonuç alamadan dağılırlar. İki grup birbirinden o kadar farklı düşmüşlerdir ki toplantıdan ayrıldıktan sonra Yakup Kadri, bizim yık-mak istediğimiz zevk ve fikirler işte bunların zevk ve fikirleridir, halbuki onlarla anlaşmağa gelmişiz, diyecektir (SEP, 10).

O yıllarda, Millî Edebiyat akımının temsilcileri de Yahya Kemal ve Yakup Kadri’nin fikirlerine karşı çıkarlar. Ömer Seyfettin, Tanin’de yayınladığı bir hikayede (“Boykotaj Düşmanı”, 17 Mayıs 1330/ 30 Mayıs 1914) “o, şiirlerini, yarımşar mısra yarımşar mısra yazar ve daima kafiye tarafından başlardı” diyerek, Yahya Kemal’i hedef tuttuğu bir şair tipi çizer ve şairle onun yazar arkadaşını (Yakup Kadri) karikatürize eder. Yahya Kemal’in ifadesiyle söylersek, savundukları fikir gülünç gösterilmiş, hikayede kendileri Yunan donanmasına iane toplayan ve Yunanlığa hizmet eden iki adam gibi ele alınarak tehlikeli bir iş yapılmıştır (ET, 256).

KRONOLOJİK SEYİR

1912 yılı Nisan’ında İstanbul’a döndükten sonra Yahya Kemal gerçi dost konaklarından el üstünde tutularak ağırlandırmıştır ama, bir işi olmadığı için bir taraftan da pa-

ra sıkıntısı içinde yaşamıştır. Aktif politikayla doğrudan ilgili olmamasına ve politik gruplaşmaların üzerinde duran bir kişilik sergilemesine rağmen Yahya Kemal'in Paris dönüşü beraber olduğu Şefik Esat ve Kıbrıslı Şevket, kendilerine göre siyasî faaliyetler içinde olan muhalif kişilerdir. Evleri polis gözetimi altındadır. Bâbîâli Baskını'ndan (23 Ocak 1913) sonraki gelişmeler bu kişileri daha büyük bir huzursuzluk içine düşürmüştür. Hatta Yahya Kemal'in de yatıda olduğu bir akşam polis, Kandilli'deki Yahya baskın düzenlemiş, Kıbrıslı Şevket'i tutuklayıp götürmüştür. O senenin Mayıs ayına doğru da Şevket yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır (GZOK, 209-215).

Mevcut iktidardan gelen baskılara dayanamıyan bu çevrenin insanları (Şefik Esat da dahil) birer birer yurt dışına çıkmak zorunda kalınca Yahya Kemal'le içine düştükleri durumu "sudan çıkmış balık" benzetmesiyle açıklayan Yakup Kadri, bundan sonrasını ise, "Kızıltoprak'ta annemle birlikte oturduğum daracık bir eve çekilip sığınacaktık" diye anlatır. Paris dönüşünden beri daha çok muhalif çevrelerle düşüp kalktığından henüz bir iş bulamamış olan Yahya Kemal için oldukça sıkıntılı günler başlamıştır. Muhalefetin köklerinin kazınmakta olduğu bu günlerde "hesabı henüz görülmemiş mimliler" gibi görüldüklerinden bazı eski tanıdıklarınca da dışlanmaktadırlar (GVEH, 164-166). İşte bu sıralarda Yahya Kemal'e, muhtemelen Tevfik Fikret'in teveccühü sebebiyle, eğitim dünyasından bir el uzanmış, Daruüşşafaka Müdürü Satı Bey (Satı el-Husrî) onu bu okulun tarih ve edebiyat hocalığı kadrosuna almıştır. Bu okulda 12 Ekim 1913-14 Ekim 1915 tarihleri arasında iki yıl hocalık yapacak olan Yahya Kemal ilave olarak 1914 yılında Sultan Selim'de açılan Medresetü'l-vâizîn'de ve Haydar Paşa İttihat Mektepleri Lisesi'nde öğretmen vekili olarak medeniyet tarihi ve Türkçe dersleri okutacaktır. (Bu ilk yıllarda Şehremini Cemil Paşa tarafından

kendisine Dârülbedâyi'de kısa süreli bir görev verildiği de bilinmektedir.)

1913 yılından itibaren daimi ikametgah olarak kendisine Büyükada'yı seçen şair, Büyükada nüfus memurluğundan nüfus cüzdanı da çıkartır. Bu durum Birinci Dünya Harbi çıkınca bir belirsizliğe sebep olduğu için müracât ettiği halde askere gidememesine sebep olmuştur. Bu sırada ise Ziya Gökalp'in teklifiyle Darülfünun'a Medeniyet Tarihi Müderrisi olarak atanmıştır (14 Teşrin-i evvel 1331/ 27 Ekim 1915).

Büyükada'ya yerleşen şair yazları orada, kışları ise Şişli'de oturmakta, zaman zaman da misafir olarak dost evlerinde veya Tokatlıyan otelinde kalmaktadır. Üç sene Şişli'de Kâğıthâne Caddesi'nde, Dechié'nin evinde, birinci katta, sokağa bakan odada oturur. Büyükada'da önce Savoie Otel'i'nde (1913), Azarya Yokuşu'nda Yakup Kadri ile beraber tuttukları bir köşkte (1914 baharı), Seferberlik sırasında (2 Ağustos 1914) Ada postahanesi karşısında bir pansiyonda, 1915'te Savoie Otel'i'nin arkasında kiraladığı beyaz köşkte (burada vahim surette hastalanır), sonra Klüp karşısında, çift köşklere birini kiralayarak orada, 1915 yazında Devlet Efendi'nin köşkünün bulunduğu sokakta, 1916'da yine orada Celal Muhtar'ın kiraladığı köşkünde, daha sonra ise Büyükada Klübü'nde en üst katta denize ve bahçeye bakan köşedeki balkonlu odada kalır.

Yahya Kemal'in Ada'ya yerleştiği bu sıralarda (1913-1914) orada görüştükleri arasında Ali Kemal, Peyâm'ın sahibi Necip Şakir, Tahsin Nahit, Ahmet Refik, Nezihe Muhtetin Hanım ve kardeşi Doktor Faik Muhittin, Ada makamı Bedirhanzâde Abdurrahman Bey gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Genellikle İttihat ve Terakki'ye muhalif olan bu kişiler harbe girilmesine de karşıdırlar. İttihat ve Terakki ise ülkenin kurtuluşu için Mısır ve Kafkasya'nın alınmasını hedef olarak gösteren bir politika içindedir. İt-

tihatçılar'ın ortaya attığı propagandaya göre Mısır'ın pamuğuna, Bakü'nün petrolüne ihtiyaç vardır. Böylece ulaşılacak bu iki hedef aynı zamanda bizim Türklük ve İslam âlemine dayanmamızı sağlayacaktır.

Yahya Kemal'in Ada günlerini bir başka yüzüyle Yakup Kadri'nin gençlik hatıralarında buluruz. Yahya Kemal ve Yakup Kadri'den başka, Tahsin Nahit ve doğma büyüme Adalı olan eşi Şefika Hanım başta olmak üzere Bedia Şekip (Muvahhit), Sadrettin Celal gibi gençlerden oluşan bir grup yazları biraraya gelip eğlenceli günler yaşamaktadırlar.

O zamanların en güzelini, en şevklisini, en şetâretlisini dostlarımız Tahsin Nâhit'le eşinin konukseverliği sayesinde, bize Büyükada'da yaşamak nasip olmuştur. "Tahsin Nahit'le eşinin konukseverliği" dedim. Çünkü, onların Maden'deki evi hepimizin toplantı yeri ve câzibe merkeziydi" (GEH, 177).

Ada günlerinin bu yüzü, Yahya Kemal'in o günlerin ilhamıyla yazdığı Şarkılar ve Viran Bağ şiirlerinde (yazılışı 1916) ifadesini bulur. Genç grubun içindeki en yaşlı kişi olan Yahya Kemal'le (30 yaş civarı) en gençleri olan Bedia Şekip (17-18 yaşında) arasındaki duygusal yaklaşmanın ilham ettiği ve biraz da şairin o dönemdeki "Homeric" üslubunu yansıtan şarkılarından birinin ikinci dördlüğü şöyledir:

*Ben gün gibi yorgun, o sebûlar gibi ince
Birdenbire düştük gibi bir gizli sevince
Gezdik yürüdük yanyana rüzgârlar esince
Sallandık o şen kızla salıncaklarınızda*

YAZI HAYATI

Paris'e gitmezden evvel 1901-1903 yıllarında Musavver Terakki, Malumat ve İrtika dergilerinde on yedi şiiri

yayınlanan (bunlardan yedi tanesi hem Malumat hem de İrtika'da olmak üzere ikişer defa yayınlanmıştır) Yahya Kemal'in 1903-1913 arasındaki on sene zarfında yayınladığını bildiğimiz tek metin, Paris'te bulunduğu sırada arkadaş olduğu bir gencin aracı olmasıyla gençlerin çıkardığı Chimère adlı bir dergiye verdiği çeviri kılıklı bir yazıdır (ÇGSEH, 106). Cahit Tanyol'un kendisinden naklettiğine göre, Paris'teki ilk yıllarında, Jön Türkler'in çıkardıkları Şûrâ-i Ümmet gazetesine de "vatan ve ihtilal" konularını işleyen manzumeler vermiştir (TEYK, 136). İstanbul'a geldikten sonra şöhreti şifâhî olarak yayılıp devam eden şairi yazmaya teşvik eden ve basın yoluyla onu ilk tanıtan kişi Ali Kemal olmuştur. Süleyman Sadi takma adıyla Peyâm'da yayımlanan ilk yazısının ("Sorbon'da Bir İhtifâl Münâsebetiyle", 2 Teşrin-i Sâni 1329/15 Kasım 1913) başına Ali Kemal şöyle bir açıklama koyar:

Kâri'lerimiz Süleyman Sâdi Bey'i tanımazlar, bu genç bir hazîne-i irfandır, şâirdir, münşidir, müverrihtir. Birkaç sene Paris'te edebiyat ile iştigal etti. Fakat emsaline ne derece gıpta verici bir tarzda iştigal etti. Bugün şübbânımızdan pek azını biliriz ki san'at-ı edebe bu mertebe vâkıf olsun.

Süleyman Sâdi Bey bu makaleyi bir tecrübe-i kalemiye olmak üzere yazdı. Çünkü rûhen şiire, şâirliğe pek meyyal olduğu için muharrirlikten mütevahhiştir. Umarız ki kâri'lerimiz bu satırları lâıyk olduğu en'am-ı takdire mazhar kılarak o refik-i şebâbımızı böyle mes'ud iştigallere ister istemez sevk ederler.

Böylece bu yazıyla Yahya Kemal yazarlık hayatına atılmış olur. Peyâm ve daha çok da Peyâm-ı Edebî'de Süleyman Sâdi,*** imzalarıyla veya imzasız olmak üzere aralıklarla yazmaya devam eder. Yahya Kemal adıyla yayınladığı tesbit edilen ilk yazısı 12 Temmuz 1914 tarihli Peyâm'da yer alan "Bir Fikir"dir. Ancak şu kadarını belirtelim ki, 1330 (1914) tarihini taşıyan ve Yahya Kemal'in

yazısının da bulunduğu, ilk formasının 1913 yılı sonunda basılmış olduğunu bildiğimiz Nevsâl-i Milli adlı yıllıktaki “Nigar Hanımefendi” başlıklı yazı da Yahya Kemal imzasını taşımaktadır. Yine Nevsâl-i Millî’de basının tanıtımına ayrılan sayfalarda “Yahya Kemal” adı, Peyâm’ın yazar kadrosu içinde resmiyle beraber yer almaktadır. Buradan çıkarak, Faruk Nafiz’in Birinci Dünya harbi’nden önce onu ziyâret ettiğini söylediğı gazete odası, Peyâm’da kendisine tahsis edilen oda olmalıdır, diyoruz.

İstanbul’a döndükten sonra şiir yayınlama konusunda Yahya Kemal’in ne kadar cimri davrandığını biliyoruz. Peyâm’ın yazı kadrosuna dahil olduktan sonra bu gazete- de bir yıl içinde kırk kadar yazı yayınlamasına rağmen henüz yayınlanmış bir şiiri yoktur. Basılı ilk şiirini görmek için 1918’e kadar beklememiz gerekecektir. Şiirleriyle ilgili olarak hazırlanan bir bibliyografyada (DYYYKB, 228-234) 1915’te yayınlanmış gösterilen “Tahmîs-i Manzûme-i Humâyun” Yeni Mecmua’nın 1918’de hazırladığı “Çanak kale Nûsha-i Mümtâzesi”nde (tahminen Mart 1918) yayınlanacaktır. O yıllara gelmeden önce üzerinde durmamız gereken konular vardır.

1915 YILI

Yahya Kemal İstanbul’a ilk geldiğı gün ayak üstü görüştükleri Ziya Gökalp’le uzun bir süre karşılaşmıyacaktır. Türkçü çevrelerden daha çok Halide Edip, Hamdullah Suphi ve Paris’ten tanıdığı Yusuf Akçura ile görüşmektedir. 1915 yılında Türk Yurdu dergisinde, Türkçe’nin ne olduğu ve geleceğı konusunda Ziya Gökalp’le bir münazara yapmaları konusu karara bağlanır. Karşılıklı birbirlerine sorular sorarak bu sorulara göre iki tarafın da fikirlerini ortaya koyduğu münazaradan sonra Ziya Gökalp’le daha çok yakınlaşırlar.

Yahya Kemal o senenin Mart ayı içinde, Çanakkale harbinin en hararetili günlerinde, Türkçü aydınların gizli bir toplantısına çağrılır. Bilgi Derneği'nde yapılan bu toplantıyı Dahiliye Nâzırı (İçişleri Bakanı) Talat Bey düzenlemiştir. Hükümet, Boğaz'ın düşmesi tehlikesi bulunduğu için Anadolu'ya geçme kararı almıştır. Bu arada İstanbul halkını, burada kalmayı düşünecek bazı aydınlara emanet etmeyi planlamaktadır. Toplantıda gruplaşmalar ortaya çıkmış, bazı tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ağaoğlu Ahmet, orada bulunanlara ne kadar itimat edilebileceğini bilmediğini, İttihatçı olmayan bir insanın milliyetperver ve Türkçü olamayacağını sert bir dille söyleyince, kendisi kastedilmese de bu sözden incinen Yahya Kemal “Efendiler ben İttihatçı değilim, lakin kendi düşünüşüme göre Türkçüyüm (..) Davet ettiğiniz insanlara emniyet edip etmemek bahsini çıkarmak ne Türk, ne de insan şîârıdır” dedikten sonra toplantıyı terk eder.

Yahya Kemal o sene Üsküp'ten İstanbul'a göç etmek durumunda kalan büyükannesi ve diğer bazı aile fertleriyle, on üç sene aradan sonra görüşme imkanını bulur. Perişan bir vaziyette Aksaray Sinekli Bakkal'da eski bir eve sığınan bu insanların ziyaretine gittiğinde, nanam dediği Ali Zâim'in karısı Fatma Hanım'ın tutumu şairi bir hayli duygulandırır. Kendisine çok bağlı olan bu iyi yürekli kadının önce bir şey söyleyemez, sonra sükûnetle ağlamaya başlar.

Büyükannesi bir süre sonra Balıkesir'e gidip yerleşir ve savaş gürültüleri arasında orada ölür.

Bu sırada babası da Bursa'ya gelip yerleşmiştir. Babasına yazdığı 15 Nisan 1915 tarihli mektuptan (YKEM, III, 186) İbrahim Naci Bey'in ekzamaya yakalandığı ve o sırada Daruüşşafaka'da öğretmen olan oğlundan yardım istediği anlaşılıyor. Yahya Kemal maaşlar yarım ödendiği için

kendisinin de sıkıntıda olduğunu belirtmekte; elinde bulunan iki liranın bir lirasını gönderdiğini yazmaktadır.

BÜYÜKADA'DAKİ EDEBÎ MUHİT VE YENİ MECMUA

Yahya Kemal'le Ziya Gökalp arasındaki dostluk -Bilgi Derneği'nde yaşananlara rağmen- Gökalp'in, kendisinden habersiz onu Dârülfünûn'a hoca olarak atanmasını sağlamasıyla (27 Ekim 1915) yeni bir safhaya girer. O sırada Büyükada'da oturan Yahya Kemal, İstanbul içinde kapalı bir hayat yaşamaya alışmış olan Gökalp'i Ada'ya taşınma konusunda ikna etmeye çalışır. Önce pek istekli olmayan Gökalp, sıhhati bakımından da faydalı olacağını göz önünde bulundurarak sonunda bu teklifi kabul eder. Ona, o yaz için (1916) Dil'e yakın bahçeli bir köşk tutarlar. Daha sonraki yıllarda Gökalp Ada'da sürekli kalmaya başlar. Ziya Gökalp'in Ada'ya gelmesi Ağaoğlu Ahmet, Hamdullah Suphi, Celal Sahir, Köprülüzâde Fuat, Necmettin Sadık, Halim Sabit gibi diğer Türkçü aydınları da oraya çekmiştir. Bu ise Ada'da yeni bir fikir ortamının doğması demektir.

Adadaki fikrî muhitte, bir süre sonra bir mecmua çıkarma konusu gündeme gelir. Ziya Gökalp mecmua için kendisinden bir isim isteyince Yahya Kemal, sadeliğe olan eğilimini burada da gösterip "Mecmua" adını teklif eder. Gökalp buna "Yeni" sıfatını ekleme gereği duyar. Böylece dönemin önemli dergilerinden birisi haline gelecek olan Yeni Mecmua ortaya çıkar.

YAYINLAMAYA BAŞLADIĞI ŞİİRLER VE BİR ALTIN SAATİN HİKAYESİ

Yahya Kemal İstanbul'a döndükten altı sene sonra ilk defa olmak üzere Yeni Mecmua'da Bir Saki, Mahurdan Gazel, Tahmis-i Manzume-i Humayun, Şerefâbâd, Nazar, Şarkılar, Telâki, Abdülhak Hâmid'e Gazel, Özleyen şiirle-

rini yayınlayacaktır. Bunlar onun daha çok eski tarzda yazdığı şiirleridir. Sultan Reşat'ın Çanakkale Savaşı hakkında yazdığı ve Harp Mecmuası'nda yayınlanmış olan (Temmuz 1916, nr. 11) bir gazelinin en güzel beşlemesi olan "Tahmis-i Manzume-i Humâyun" padişahın da hoşuna gider ve bu şiirinden dolayı Yahya Kemal'e altın bir saat hediye eder.

Yahya Kemal'in şiirindeki bir özelliği ve şairin ulaştığı başarıyı İsmail Habip Sevük şöyle açıklar:

Çanakkale Zaferi üzerine Sultan Reşat namına neşredilen o meşhur gazele o zaman yüzlerle ve yüzlerle tahmis yapılmıştı. Hiçbirisi bir şeye benzemiyordu. Çünkü beyitlerin kafiyesiz olan serbest birinci mısralarındaki son kelimeler kafiyelenmeğe elverişli olmadığından tahmis yapanların hemen hepsi o son kelimeleri redif olarak kullanıp kafiyeyi daha gerilerde yakalamaya çalışıyorlardı. Bu da her bir beyte ilave edilen üç mısraı moloz haline getiriyordu.

(...) Yahya Kemal Büyükkada'da, Paris'ten arkadaşı olan Ali Kemal'e bu gazeli tahmis edeceğini söyleyince bu işlerin teknik taraflarını iyi bilen Ali Kemal buna imkan olamayacağını söyler. Fakat öylesine muvaffak oluyor ki, padişah bile neşesinden genç şaire bir altın saat hediye ediyor (BCYK, 359).

DERİN BİR AŞK

Yahya Kemal Büyükkada'da kaldığı bu yıllarda, Heybeli'deki Bahriye Mektebi'nde de tarih derslerine girmektedir. 1916 yılında bu okula giren Necip Fazıl, onun öğrencisi olmuştur. Necip Fazıl'dan bir iki sınıf önde olan Nazım Hikmet de.. Necip Fazıl'ın belirttiğine göre (KK, 165) Yahya Kemal'in o sırada Büyükkada'da oturmakta olan Nazım'ın annesi Celile Hanım'a sevdalı olduğu bir fısıltı halinde söylenmektedir.

Yahya Kemal'in hatıralarında, isim verilmeksizin 1916 yılında başladığı belirtilen bu aşkın başlangıcını oluşturan Çamlıca Bektâşi tekkesindeki karşılaşma, yine isim verilmeksizin, Yakup Kadri tarafından –şairi bu tekkeye götüren odur– şöyle anlatılır:

O [Yahya Kemal], daha nice Âyin-i Cem'lere hatta bensiz bile katılmakta devam edecekti. Çünkü kendisine en yanık aşk şiirlerini ilham eden kadına ilk defa bu tekkede rast gelecekti. O kadın.. Evet, Yahya Kemal'i hayatının büyük aşk macerasına sürükleyen ve yıllarca türlü ruh krizleri, kıskançlık kuruntuları içinde kıvrandıran ve âkıbet ona:

*Son zevkin eğer aşk ise ummana karış tat
Boynundan o Canan dediğin lâşeyi silk at!*

dedirten kadın, Bektâşilikle hiçbir ilgisi olmadığı halde kaderin garip bir cilvesiyle Yahya Kemal'in karşısına orada çıkacaktır" (GEH, 172).

Bu aşk Yahya Kemal'in kendi ifadesine göre 1919'a kadar üç yıl sürecek, ruhunda büyük fırtınalar doğuracaktır. Bu süre içinde, ressam olan Celile Hanım, aralarında eski bir kıskançlık olayı yüzünden geçimsizlik bulunan kocasından ayrılacak, Yahya Kemal'le evlenmek üzere başlattığı hazırlıklar son safhalara ulaşacak, mahrem mektuplardaki hitaplar aralarındaki ilişki sanki evlilikle noktalanmışçasına samimi bir dile bürünecek, ama son anda Yahya Kemal bu evliliğe yanaşmayacaktır. O sıralar Darülfünûn'da hoca olan şair, bunun sebebini "Bu kadar dile düşmüş bir kadınla ben nasıl evlenebilirim. Sonra herkes bana ne der? Ne gözle bakar?" diyerek açıklayacaktır. Taha Toros, o sıralar delikanlılığa adım atmış olan Nazım Hikmet'in bu evliliği istememesi ve bu konuda Yahya Kemal'i uyarmasına dikkat çeker. Nazım, şairin evlerine geldiği bir gün, pardösüsünün cebine gizlice koyduğu bir kağıda "Hocam olarak girdiğiniz bu eve, babam olarak giremezsiniz!" diye yazmıştır (TEARP, 128).

SES

1919 yılının Ocak-Mayıs ayları içinde Şair, Şair Nedim ve İnci gibi mecmualarda Seyfi'ye Refakat, İthaf, Şarkılar, Viran Bağ, Fazıl Ahmed'e Gazel, Mehlika Sultan, Akıncı, Deniz ve Sene 1140 gibi şiirlerini yayımlayan Yahya Kemal bu tarihten itibaren daha çok Zaman, Akşam ve bilhassa İleri gazetesinde yazılar yayımlar, Darülfünun'daki öğrencileriyle beraber Millî Mücadele'yi destekleyen bir çalışma içine girer. Mayıs 1919'dan Temmuz 1921'e kadar şiir yayımlamaz. Bu tarihte (5 Temmuz 1921) Üniversite'deki öğrencileriyle beraber çıkardıkları Dergah'ta, kendi şiirinin olduğu kadar Türk şiirinin de kilometre taşlarından biri olan Ses şiiri yayımlanır (nr. 6). Yeni bir dönemi haber veren Deniz manzumesinden sonra 1920 yılında Bebek'te söylediğini belirttiği bu şiir (3 Mayıs 1920), üç yıl devam etmiş büyük bir ruh sarsılışının nekahat dönemi içinde kaleme alınmıştır. Kendisi bu şiiriyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar:

Ses'i 1920 yılında Bebek'te oturduğum vakit duydum. O sene hayatımın en ızdıraplı günlerini geçiriyordum. Kapandığını sandığım bir yaranın bir akşam Boğaz'a bakarken, açılmasıyla duyduğum bu manzumenin terkibi 1922'ye [1921 olacak] kadar sürdü ve o sene Dergah mecmuasında çıktı. O vakit kâri'leri pek mahduttu. Cenap Şehâbettin'in Darülfünun'daki talebesine; "Bu manzume sade Türkçe ile güzel söylenmiş, lakin içinde bir şey yok!" dediğini işitmiştim. Ben de: "Cenap Şehâbettin Bey'in şiir anlayışıyla bizim şiir anlayışımız arasındaki esas fark işte bu cümle içindedir" demiştim. Bu bahis büyüdü,..." (MM, 25).

İsmail Habip Sevük, Yahya Kemal'in olgunluk devrini bu şiirle başlatır ve şiirin edebiyat dünyası üzerindeki etkisi konusunda çarpıcı bir yorum yapıyor:

En olgun ilk şiiri Dergah'ın 6'ncı sayısında 30 Temmuz 1921'de [doğrusu 5 Temmuz 1921] çıktı. Ses ismini

taşıyan bu manzumeye bir ‘Roman şiir’ diyebiliriz. O kadar ki, Halide Edip gibi ön safta bir romancımız ‘Kalb Ağrısı’ ve ‘Ateşten Gömlek’ romanlarının isimlerini o şiirden çıkardı” (BCYK, 44).

SONRAKİ YILLARIN KRONOLOJİSİ

1921- 15 Nisan'da Darülfünun'daki öğrencileriyle Dergah dergisini yayınlamayı başladılar. Dergah 5 Ocak 1923'e kadar 42 sayı çıkmıştır.

1921- Bulgaristan seyahati. Yaz ayları içinde kaplıcalardan istifade etmek üzere Sofya'ya gitti. İki ay kadar kaldı. Dönüşte Filibe'ye de uğradı.

1922- Darülfünun'dan bazı hoca ve öğrencilerden oluşan bir heyetle Mustafa Kemal'le görüşmek üzere Bursa'ya gitti. Oradan Lözan Konferansına katılmak üzere Ankara'ya geçti. (Bulgaristan ve Bursa seyahatlerinin ayrıntıları ve bu konuda yapılan spekülasyonların değerlendirilmesi için bk. Âlim Kahraman, "Milli Mücadele Yıllarında Yahya Kemal I, II" Yedi İklim, Mart, Nisan 1996; nr. 72,73)

1922- Lozan Konferansı'na basın müşaviri olarak katıldı.

1923- TBMM II. Devre Urfa milletvekili seçildi. Bunun üzerine Darülfünun'daki görevinden istifa etti (12 Mayıs 1924)

1925- Türkiye-Suriye Hudut Tashihi Komisyonu'nda görev aldı. Fransızlar'la yapılan müzakereler sonunda Pa-

yas İstasyonu arkasındaki altı kilometrelik arazi ile bazı Türk köylerinin anavatana ilhâkını sağladılar.

1926- Urfa milletvekili iken Varşova elçiliğine tayin edildi. Bunun üzerine milletvekilliğinden istifa etti. Yeni görevine başlama tarihi 14 Haziran 1926'dır.

1929- Madrid elçiliğine tayin edildi (6 Şubat 1929). Bu elçilikteki görevi 25 Nisan 1932'de sona erdi.

1932-1933- Avrupa'nın değişik şehirlerinde kaldı. Hamdullah Suphi Bey'le beraber yurda döndü.

1934- Yozgat milletvekili olarak meclise girdi (10 Mart 1934). Soyadı Kanunu çıkınca Beyatlı soyadını aldı.

1935- Tekirdağ milletvekili seçildi (10 Şubat 1935). 1943 yılına kadar bu görevde kaldı.

1946- Kısmî seçimlerde İstanbul milletvekili olarak tekrar meclise girdi. Bir ara Halkevleri sanat müşavirliğine atandı.

1947- Pakistan büyükelçiliğine getirildi. 1949'da bu görevden emekli oldu.

1948- "Hayal Şehir" adlı şiiriyle İnönü Sanat Armağanının kazandı.

1956- Daha önce 1925-1953 arasında zaman zaman bazı şiirlerini yayınladığı görülen şair 1956-1957 yılı içinde düzenli olarak Hürriyet gazetesinde bütün şiirlerini yayınlamıştır.

1957- Tedavi için Paris'e gitti.

1958- Rahatsızlığı artınca Cerrahpaşa Hastanesine yatırıldı. 1 Kasım 1958'de hayata gözlerini yumdu. Son sözleri "Allah'adır tevekkülümüz itimâdımız" olur. Rumeli Hisarı mezarlığında toprağa verildi.

KISALTMALAR VE KAYNAKLAR

BCYK; Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal**, İstanbul 1979.

BŞ; Yahya Kemal, **Bitmemiş Şiirler**, İstanbul 1976.

ÇGSEH; Yahya Kemal, **Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım** İst. 1973.

DYYYKB; Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı, İstanbul 1984.

ED; Yahya Kemal, **Edebiyata Dair**, İstanbul 1971.

EG; Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, İstanbul, 1967

EğD; Yahya Kemal, **Eğil Dağlar**, İstanbul 1975.

EŞR; Yahya Kemal, **Eski Şiirin Rüzgârıyla**, İstanbul 1974.

END; Mustafa Baydar, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar**, İstanbul, 1960

ET; Hasan Âli Yücel, **Edebiyat Tarihimizden**, İstanbul 1989.

GEH; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, Ankara 1969.

GZOK; Sâre Ertuğrul Korel, **Geçmiş Zaman Olur ki**, İstanbul 1987.

İGB; Münevver Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, İstanbul 1973.

KGK; Yahya Kemal, **Kendi Gök Kubbemiz**, İstanbul 1985.

KK; Necip Fazıl Kısakürek, **Kafa Kağıdı**, İstanbul 1987.

MM; Yahya Kemal, **Mektuplar Makaleler**, İstanbul 1977.

SEP; Yahya Kemal, **Siyasî ve Edebî Portreler**, İstanbul 1986.

TEARP; Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı renkli Portre**, İstanbul 1988.

TEYK; Cahit Tanyol, **Türk Edebiyatında Yahya Kemal**, İstanbul 1985.

YK; Ahmet Hamdi tanpınar, **Yahya Kemal**, İstanbul 1962.

YKBSB; Yahya Kemal Beyatlı **Semineri Bildirileri**, Ankara 1985.

YKD; A. Süheyl Ünver, **Yahya Kemal'in Dünyası**, İstanbul 1980.

YKEM; Yahya Kemal Enstitüsü **Mecmuası I, II, III**, İstanbul 1959, 1968, 1988.

YKFŞD; Âdile Ayda, Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası, Ankara 1979.

YKH; Nihad Sâmi Banarlı, Yahya Kemal'in Hatıraları, İstanbul 1960.

YKS; Sermet Sami Uysal, Yahya Kemal'le Sohbetler, İstanbul 1959.

YKV; Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal'e Veda, İstanbul 1969.

ESERLERİNDEN SEÇMELER

AÇIK DENİZ

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı “Byron”u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultusu...
Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,
Rü’yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı.
Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!
Bir gün dedim ki istemem artık ne yer ne yâr!
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;
Gittim o son diyâra ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!

Garbin ucunda, son kıyıda en gürültülü
Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü,
Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi;
Gördüm güzel vücûdunu zümrütliyen der;
Keskin bir ürperişle kımıldandı anbean;
Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan.
Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun gelişt i o!
Birden nasıl toparlanarak kükremişt i o!
Yelken, vapur, ne varsa kaçısmış limanlara,
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!
Yalnız o kalmış ortada, âsî ve bağı rı hûn,
Bin mağra ağı zı açmış, ulurken uzun uzun,
Sezdim bir âşinâ gibi, heybetli hüznünü!

Rûhunla karşı karşı ya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim, ezelî muztarip deniz!
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz.
Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı;
Bir bitmiyen susuzluğa benzer bu ağ rıyı.

KAYBOLAN ŞEHİR

Üsküp ki Yıldırım Beyazıd Han diyârıdır,
Evlâd-ı Fâtihân'a onun yâdigârıdır.

Fîrûze kubbelerle bizim şehrimizdi o;
Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle biz'di o.

Üsküp ki Şar-dağı'nda devâmıydı Bursa'nın.
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın.

Üç şanlı harbin arş'a asılmış silâhları
Parlardi yaşlı gözlere bayram sabahları.

Ben girmeden hayâtı şafaklandıran çağa,
Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa.

İsâ Bey'in fetihte açılmış mezarlığı
Hulyâma âhiret gibi nakşetti varlığı.

Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için.

Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!

Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene.

SÜLEYMÂNİYE'DE BAYRAM SABAHI

Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabâh oldu Süleymânîye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan.
Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanad, yerde ayak sesleridir.
Bir geliş var!. Ne mübârek, ne garib âlem bu!..

Hava boydan boya binlerce hayâletle dolu...
Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir;
O seferlerle açılmış nice yerlerdendir.
Bu sükûnette karıştıkça karanlıkla ışıık,
Yürüyor, durmadan, insan ve hayâlet karışık:
Kimi gökten, kimi yeden üşüşüp her kapıya.
Giriyor, birbiri ardınca, ilâhi yapıya.
Tanrının mâbedi her bir tarafından doluyor.
Bu saatlerde Süleymânîye târih oluyor.

Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpı
Adamış sevdiği Allâhına bir böyle yapı.
En güzel mâbedi olsun diye en son dînin
Budur öz şekli hayâl ettiği mîmârînin.
Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi:
Taşımış harcını gaazîleri, serdârıyla,
Taşı yenmiş nice bin işçisi, mîmârıyla.
Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne,
Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne.
Tâ ki geçsin ezelî rahmete rûh orduları...

Bir neferdir bu zafer mâbedinin mîmârı.
Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum;
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
Senelerden beri rû'yâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.
Dili bir, gönlü bir, îmânı bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yere toplandığını;
Büyük Allâhı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı Tekbîr oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!..

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
Dinliyor vecd ile tekrâr alınan Tekbîr'i;
Ne kadar sâf idi sîmâsı bu mü'min neferin!
Kimdi? Bânîsi mi, mîmârı mı ulvî eserin?
Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu
Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,
Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli,
Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş belli;
Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz.
Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz;
Vatanın hem yaşayan vârisi hem sâhibi o,
Görünür halka bu günlerde tesellî gibi o,
Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde,
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.

Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri,
Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri.
Gökte top sesleri var, belli, derinden derine;
Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine.

Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
Üsküdar'dan mı? Hisar'dan mı? Kavaklar'dan mı?
Bursa'dan, Konya'dan, İzmir'den, uzaktan uzağa,
Çarpıyor birbiri ardınca o dağdan bu dağa;
Şimdi her merhaleden, tâ Beyazıd'dan, Van'dan,
Aynı top sesleri bir bir geliyor her yandan.
Ne kadar duygulu, engin ve mübârek bu seher!
Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar, yer yer.
Dinliyor hepsi büyük hâtıralar rüzgârını.
Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını.

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlaka her biri bir başka zaferden geliyor:
Kosova'dan, Niğbolu'dan Varna'dan, İstanbul'dan...
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an;
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hudutlarda yücelmiş sıra-dağlardan mı?

Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?
Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor!..
Adalardan mı? Tunus'dan mı, Cezâyir'den mi?
Hürr ufuklarda donanmış iki yüz pâre gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübârek gemiler hangi seherden geliyor?

Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine,
Çok şükür Tanrıya, gördüm, bu saatlerde yine
Yaşayanlarla berâber bulunan ervâhı.

Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.

SES

–Fâzıl’a–

Günlerce ne gördüm, ne de bir kimseye sordum;
“Yârab! Hele kalb ağrılarım durdu.” diyordum.
His var mı bu âlemde nekaahet gibi tatlı?
Gönlüm bu sevincin halecâniyle kanatlı
Bir tâze bahâr âlemi seyretti felekte.
Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı Bebek’te;
Akşam... Lekesiz, sâf, iyi bir yüz gibi akşam...
Tâ karşı bayırlarda tutuşmuş iki üç cam,
Sâkin koyu, şen cepheli kasrıyle Küçüksu,
Ardında vatan semtinin ormanları kuytu;
Bir neş’eli hengâmede çepeçevre yamaçlar
Hep aynı tahassüsle meyillenmiş ağaçlar;
Dalgın duyuyor rüzgârın âhengini dal dal,
Baktım süzülüp geçti açıktan iki sandal;
Bir lâhzada bir pancur açılmış gibi yazdan
Bir bestenin engin sesi yükseldi Boğaz’dan.
Coşmuş gene bir aşkın uzak hâtırasıyla,
Aksetti uyanmış tepelerden sırasıyla,
Dağ dağ o güzel ses bütün etrâfı gezindi;
Görmüş ve geçirmiş denizin kalbine sindi.

Âni bir üzüntüyle bu rü’yâdan uyandım
Tekrâr o alev gömleği giymiş gibi yandım.
Her yerden o, hem aynı bakış, aynı emelde.
Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde;
Her yerden o, hem aynı güzellikle, göründü.
Sandım bu biten gün beni râmettiği gündü.

KAR MÛSİKÎLERİ

- Varşova 1927-

Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu.
Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir bu.

Bir kuytu manastırda duâlar gibi gamlı,
Yüzlerce ağızdan koro hâlinde devamlı,

Bir erganun âhengi yayılmakta derinden...
Duydumsa da zevk almadım İslâv kederinden.

Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta,
Tanbûri Cemil Bey çalışıyor eski plâkta.

Birdenbire mes'ûdum işitmek hevesiyle,
Gönlüm dolu İstanbul'un en özlü sesiyle.

Sandım ki uzaklaştı yağan kar ve karanlık,
Uykumda bütün bir gece Körfez'deyim artık!

ESKİ MÛSİKÎ

Çok insan anlayamaz eski mûsıkîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.
Açar bir altın anahtarla rûh ufuklarını,
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını
Ve seslenir büyük İtrî, semâyı örten rûh,
Peşinde dalgalanır bestesiyle Seyyid Nûh,
O mutlu devrede İtrî'ye en yakın bir dost
Işıklı danteleler bestekârı Hâfız Post..
Bu neslin ortada dâhîcedir başardığı iş,
Vatan nasıl karışır mûsıkıyla, göstermiş.

Bu yaz kemeñeyi bir dinledinse Kanlıca'da,
Baharda bir gece tanbûru dinle Çamlıca'da.
Bu sazların duyulur her telinde sâde vâtan,
Sihirli rüzgâr eser dâimâ bu topraktan.

Evet bu eski nesil bir şerefli âlem açar,
Duyuştâ ince zamanlardan inkırâza kadar.
Yüz elli yıl, sıra dağlar birer birer yücelir.
Ve âkıbet Dede'nin anlı şanlı devri gelir.
Bu mûsıkiyi, O, son kudretiyle parlattı;
Ölünce, ülkede bir muhteşem güneş battı.

SESSİZ GEMİ

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyâhatten elemli,
Günlerce siyâh ufka bakar gözleri nemli.
Bîçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayâtın ne de son mâtemidir bu!
Dünyâda sevilmiş ve seven nâfile bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmiyecekler.
Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Bir çok seneler geçti dönen yok seferinden.

TOPKAPI SARAYI'NDA

“Bâzı yerler vardır ki rûh eser” derler. Topkapı Sarayı'nda bir gün geçiren insan, bu sözün kuvvetini derinden derine duyar. Son iki buçuk senenin üzüntülü günlerinden birkaçını Topkapı Sarayı'nın odalarında; sofalarında; bahçelerinde geçirdim. Her ziyâretimde rûhum bu saraydan, soğuk bir demir, kızgın bir ateşten nasıl çıkarsa öyle çıktı.

Topkapı Sarayı kâtiplerinden Dârülfünûn mezunu genç arkadaşım Lütfü Bey orada millî hâtıralarımıza dindârâne bir vazife ile nıgehbandır. Orada bir odası var. Eski şâirlerin divanlarıyla, vak'a-nüvislerin kitapları arasında, eski günlerimizi yaşıyor. Orada eski günlerimizin geçmiş neş'eli yâhut hüznünlü saatlerin zevkini tattıktan sonra Selîm-i Sâlis'in rûhuna hürmeten (ney) üflemeği öğrenmiş. Şimdi hayâletlere hizmet eden hademenin ayak seslerinden başka hiçbir ses işitilmeyen bu ücrâ ve metrûk sarayda yalnız arada sırada bir Türk gencinin “ney”i işitiliyor.

Bu sarayın esrârına onun irşâdı ile sülûk ettim. Eksik sarayları, muayyen bir devirde, muayyen bir bânî için, muayyen bir mîmar kurmuş. Yalnız bir devri ihsâs eden yekpâre bir kütledirler. Topkapı Sarayı yekpâre değil, hattâ bir binâ bile değil; devir devir, parça parça, eklene ekleneye vücut bulmuş bir odadan bir odaya geçerken bir ahd-ı saltanat'dan öteki ahd-ı saltanat'a geçiliyor. Her pâdişâhın bir odası var. Herbiri bir pâdişâhın canlı bir taviri gibi. O kadar ki hakiki bir tasvir böyle bir resim kudretini gösteremez. Cihangir Selîm-i Evvel'in odası o kadar küçük ve sâde ki; uzun seferlerinin birinde konduğu farkîrâne bir han odasını andırıyor. Zanediyorsunuz ki eyerlenmiş atı yanı başındaki kapıda beklemektedir. Büyük pâdişâh kısa bir istirâhatten sonra hemen çıkıp gidecek.

Murâd-ı Sâlis'in ki at oynatılacak kadar geniş ve câmîler gibi kubbeli. Karşılıklı birer köşede iki yatağı var. Bel-

li ki bu harem pâdişâhı bütün saltanatı karılarının konyunda geçirmiş.

Mehmed-i Râbî'inki kuytu ve hürmet hissi veriyor.

Selîm-i Sâlis'in Halic'e nâzır bir boydan bir boya giden ışıklı dâirelerinde ayna, kadife, canfes ve bahardan mürekkep bir hâtıralı havası var. Ve herbir oda böyle Fâtih'in, Feth'i müteâkip Bizans Sarayı'na yerleşmeğe tenez-zül etmediği için o zaman ücrâ olan bu Sarayburnu'nda kurduğu ilk binâ câmî ve hazîne odasından başlayarak pâdişah pâdişah, devir devir tâ Abdülmecid'e kadar taraf taraf, köşe köşe, bütün Osmanlı târihi belli.

Saray kelimesinin bizde de, Frenk'te de bir kadın râ-yihası vardır. Daha ilk ziyâretinizde sezersiniz ki Topkapı Sarayı erkek değil, dişidir. Birinden ötekine geçilen bu yüzlerce oda bir vücut ve ten cenneti imiş. Mermer vücutlu, sarı saçlı, mâvi gözlü İslâv kızları; kömür gözlü Rum kızları; elâ gözlü Lâtin kızları; saz benizli Çerkes kızları...

Bu saray devletten ziyâde saltanat, Türk'den ziyâde Osmanlı, Asya'dan ziyâde Şark'dır. Türk'ün at sırtından inip Harem'e kapandığı günden başlamış bir serencâmı var. çünkü Türk'ün cibillî sarayı otağ'dır. Osmanlı Türk pâdişahları önce seyyar idiler. Çocukluklarından ölümlerine kadar, at sırtından inecek vakit bulamıyorlardı.

İstanbul'un Fâtih'i arada sırada yol üstü uğrayabiliyor, seyyah gibi birkaç gün geçirebiliyordu. Bütün ömrünü seferlerde yıprattıktan sonra feth-etdiği şehir içinde olsun ölemedi; Gebze'de Sultançayırı'nda çadır altında öldü... Oğlu Bâyezid, torunu Selim, onun oğlu Süleyman da yollarda öldüler. Süleyman'ın cenâzesi Zigetvar'dan İstanbul'a getirildiği gün, ilk defâ olarak Osmanlı Pâdişahı saraya girdi. Ağır râyihalı, ağır bir rüyâyı andıran bir vücut

ve ten cennetine daldı. O rü'yâdan uyanıp o cennetten çıkmağa çabalayanlar oldu ise de sendelediler.

Mehmed-i Sâlis'i, eğeri muhârebe meydanında eski ruhlu bir hoca, at sırtında tutabiliyordu. Genç Osman ile Murâd-ı Râbî o cennette; o rü'yâdan uyanıp dışarı uğrayan iki nedrettir.

Lâkin hakikatte Türk fâtihlerinin oğulları, sarayın büyüüne tutulmuş dışına çıkamıyorlardı. Son asırda Türk padişahı bu saraydan çıktı; lâkin Boğaziçi'ne gitmek için. O çıkış da sayfiyeye gider gibi, o kadar hürmetsizce, o kadar çabuk olmuş ki saray, döşemesiz, eşyâsız tamtakır kalmış. Şimdi yalnız köşede, bucakta güvenin didiklediği perdeler, pamukları çıkmış minderler, derme çatma levhalar duruyor. Maamâfih bu yoksulluğun intizamdan fazla bir güzelliği, bir hüznü var. Allah vere de hâtıralara hürmeti, onları cilâlayıp yaldızlayarak, yenileştirmekte gören basiretsiz hürmetkârların elleri bu Harem içine girmese ekser türbelerimizde îkaa edilen bu teceddüd bu Harem'e de girerse; buralarda sâkin olan hayâletler çekilecek. Çünkü onlar, kendi küfleri, kendi yırtık pırtıkları, kendi döüntüleriyle haşrolarak yaşayabiliyorlar.

Bir odadan bir odaya geçerek, konuşa konuşa gezerken, rehberim Lütfü Bey dedi ki: "Hemen her gün iki saatimi bu Harem odalarında geçiriyorum. Lâkin yalnız kalamıyorum. Enderun ağalarından birini alıyorum. Çünkü evham basıyor." Harem'den çıktıktan sonra iki bahçeyi de geçerek Revan Köşkü'ne girdikti. Bu köşk tam mânâsıyla bir müslüman Türk sarayını andırıyor. Güzel, lâkin eskiliği hiç mahsûs değil. Harem rûhundan ârî. Meclisleri de muhârebeleri gibi erkekçe geçmiş olan Murâd-ı Râbî'in tam bir timsâli.

*
* *

Revan Köşkü'nde gezerken kulağıma derinden bir Kur'an sesi geldi. Birdenbire İslâm mîmârîsini tam mânâsıyla gördüm. Çünkü İslâm mîmârîsinin içine bir rûh gibi muhakkak rahle başında bir Kur'an sesi lâzım. O ses olmadığı zaman bu mîmârî kuru bir şekilde görünüyor. Bu fikrimi rehberim Lütü Bey'e söyledim. Ve bu Kur'an sesinin nereden geldiğini sordum.

"Hırka-i Saâdet Dairesi'nden!" dedi. Yavaş yavaş sesin geldiği pencereye yaklaştım. Baktım; yeşil, yemyeşil rûhânî yeşil bir dâire, pencereye arkasını çevirmiş bir hâfız, öteki âleme dalmış bir rûhun istirâhatiyle okuyor; diğer bir hâfız da gözlerini yummuş bir köşede tesbihini çekerek bekliyor.

Rehberim Lütü Bey'e sordum, Hırka-i Saâdet'de ne zamanlar bu hatim indirilir? Lütü Bey gülümseyerek kulağıma dedi ki: "Her gün! Her saat! Dört yüz seneden beri geceli gündüzlü bilâfâsıla..."

Hayretten gözlerim kapanmış dinliyordum. Lütü Bey biraz mâlûmat verdi: "Yavuz Sultan Selim hilâfetin alâmâtı olan Hırka-i Şerif, Sened-i Şerif ve diğer Emânât-ı Mübâreke'yi Mısır'dan İstanbul'a hatimler indirterek getirmiş; İstanbul'a vardığı gece, Saray'da yüksek bir mevki'ye yerleştirmiş; mimarbaşı ve ustalar, asıl tevdi olunacak makamı harıl harıl inşâ ederlerken sefer yorgunluğuna bakmaksızın sabaha kadar ayakta beklemiş. O gece geceli gündüzlü Kur'an okunması için bir vazife, tertip ederken kırkıncısı bizzat kendi olmak üzere kırk hâfız tâyin eylemiş. İşte o günden bu âna kadar bu dâirede bir sâniye tevakkuf etmeksizin Kur'an okunuyor. Bu hâfızlar el'an kırk kişidir. Dâima ikişerî nöbetleşe vazifelerini ifâ ederler. Bu gün de bu iki hâfızın nöbeti" dedi.

Bu gece, bu saat, ben burada bu satırları yazarken Hırka-i Saâdet Dâiresi'nde Kur'an okunuyor! Siz bu saat benim bu satırlarımı okurken Hırka-i Saâdet Dâiresi'nde

Kur'an okunuyor! Tam dörtyüz seneden beri de böyle fâsılasız okunmuş.

O günden beri bu düşünce bir saat rakkası gibi hâfizanda sallanıyor. O günden beri Hilâfetin Türk kalbinde ne kadar derin bir temeli olduğunu duydum. Hilâfet inakârı olan İstanbul'da böyle bir makamın yanında dört asırdır durmamış bir Kur'an sesi olduğunu bilmezdim. Nice Türk'ler, hattâ nice İstanbullular da bilmezler. Bu sarayın içinde dörtyüz seneden beri olmuş ihtilâller, hali'ler; kitâller bu Kur'an sesini bir an susturamamış. Bu hâdiseyi idrâk ettikten sonra İstanbul'dan niçin çıkarılmıyoruz? Bu şüpheyi halleder gibi oldum.

6722209

-
1. Asıl adı, **Hilâfete Yakın bir Gün** olan bu yazı, ilk defâ, 14 Şubat 1921 târihli İleri gazetesinde neşrolunmuştur.

EZAN VE KUR'AN

Bir çok günlerimi Ziya Gökalp'le konuşarak geçirdim. Diyarıbekir'in bir hârika olan bu oğlu konuştuğu zaman istikbâlin muhayyel bünyânını kuran dev gibi bir mîmara benzerdi; İlk müslümanlar gibi mütedeyyin, ilk Türkler gibi bânî idi; Mâzîye arkasını çevirmiş sâbit bir bakışla yalnız istikbâle bakardı. Mâzîye karşı dâüsslamı harâretle söylediğim bir gün dedi ki:

*Harâbîsin harâbâtî değilsin
Gözün mâzîdedir âtî değilsin.*

Ben de mâzînin kulağıma fısıldadığı bir sesle cevap verdim:

*Ne harâbî ne harâbâtîyim,
Kökü mâzîde olan âtîyim.*

dedim. Bir cevaptan başka ciddî mânâsı olmayan bu sözde sonraları hissettim, ki, küçük bir hakikat varmış Mütârekeden sonra mâzîye karşı dâüsslam arttı. Kendimi avutmak için tek başıma İstanbul'da geziniyordum. Bu şehirde geçen beş asırlık hayâtımızın safhalarını birer birer hissettikten sonra gönlüm bir merhalede tevakkuf etti. Fâtih'in Edirne'den İstanbul üzerine yürüdüğü 857 senesinin bahârını hissettim. Edirne'den İstanbul üzerine o yürüyüş; yirmi iki yaşında bir çocuk olan o Fâtih; Kostantaniye fethine dâir bir hadîs'in müjdesini hisseden o asker; târihin en büyük faslını açmağa gelmiş olan o ejder gibi toplar Gelibolu'dan gelen o binbir yelkenli beyaz donanma; hâsılı o safha kalbimde canlandı. Elli yedi gün süren muhâsarada ihtiyar Ak Şemseddin'in kocamış bir kartal gibi kollarını açarak top gürültüsüne karışmış bir sesle: "Yâ Müfettihi'l-ebvâb!" diye bağırdığı tepelerden surlara baktım. İhtiyar Karaca Bey'in Rumeli askerlerini yıldırım gibi boşaltarak kırdığı Edirnekapı ve Tekfur Sarayı burçla-

rının üstünde oturdum. Zağanos Paşa'nın elli yedi gün Türk hamlesiyle yıkmağa çalıştığı Eğri Kapı ve Haliç kulelerini gezindim. Yedikule'den Eyüb'e kadar Türk ordularının bir sel gibi taşıdığı uzun yolda yürüdüm. Topkapı'dan Edirnekapi'ya kadar giden büyük sûrun orta kapısından şehre girdim. Rûmî Mayısın Yirmi dokuzuncu Salı sabahı şafak sökerken, fetih askeri ilk defâ buradan girmiştiler. O şafak vaktini, o müthiş mahşeri, 857 seneden beri İslâm'ın muntazır olduğu o sabahı, o büyük saatleri, o coşkunluğu, o sevinci bütün kalbimle hissettim.

Fatih'in büyük tabutunun cephesinde duran destârı, Bellini'nin meşhur resmi kadar canlı bir tasvirin vehmini veriyordu. Fakat bu gördüğüm rû'yâ mâziydi. Birgün Aya-sofya minâresinden ezan okunduğunu işittim. 857 senesinin o sabahından beri asırlarca günde beş defâ okunmuş olan bu ezan, hâl-i vâki'di. Bu ezanı dinlerken Fâtih'i asıl mânâsıyla ilk defâ idrâk ettim!

Yine bir gün pâdişahlarımızın Topkapı Sarayı'nda Revan Köşkü'nü ziyâret ediyordum; uzaktan Kur'an okunuyordu, yavaş yavaş sese doğru yaklaşıırken nereden geldiğini ziyâretimde rehber olan zâta sordum. Dedi ki: "Hırka-i Saâdet Dâiresi'nden geliyor."

Peygamberimizin hırkasını sakladığımız cennet gibi yeşil bir odanın türkkârî penceresi önünde durduk. İçerde iki hâfız vardı. Biri ellerini kavuşturmuş gözlerini yummuş oturuyordu, diğeri diz çökmüş müsterih ve yüksek bir sesle okuyordu, rehberime sordum: "Hırka-i saâdet önünde Kur'an ne zaman okunur?" dedi ki: "Dört asırdan beri her saat! Geceli gündüzlü."

Yavuz Sultan Selim'in Hırka-i Saâdet'i Mısır'dan getirip bu odadaki mevkiine koyduğundan beri kırk hâfız nöbetle Kur'an okur. Türk târihinde bir dakika bile buradaki Kur'an sesi kesilmemiştir.

Gezintilerimde bir hakikat keşfettim. Bu devletin iki mânevî temeli vardır: Fâtih'in Ayasofya minâresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor! Selim'in Hırka-i Saâdet önünde okuttuğu Kur'an ki hâlâ okunuyor!

Eskişehir'in, Afyon Karahisar'ın, Kars'ın genç askerleri siz bu kadar güzel iki şey için döğüştünüz!¹

/

1. Bu yazı, ilk defâ 30 Mart 1922'de Tevhid-i Efkar gazetesinde neşrolunmuştur.

EZANSIZ SEMTLER

Kendi kendime diyorum ki: Şişli, Kadıköy, Moda gibi semtlerde doğan büyüyen oynayan Türk çocukları, milliyetlerinden tam bir derecede nasîp alabiliyorlar mı? O semtlerde ki minâreler görülmez ezanlar işitilmez, Ramazan ve kandil günleri hissedilmez. Çocuklar müslümanlığın çocukluk rû'yâsını nasıl görürler?

İşte bu rû'yâ, çocukluk dediğimiz bu müslüman rû'yâsıdır ki bizi henüz bir millet hâlinde tutuyor. Bu günkü Türk babaları havası ve toprağı müslümanlık rû'yâsı ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler, mübârek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur'an'ın sesini işittiler; bir raf üzerinde duran Kitâbullâh'ı indirdiler, küçücük elleriyle açtılar, gülyâğı gibi bir rûh olan sarı sahîfelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, câmiler içinde şafak sökerken Tekbîr'leri dinlediler, dinin böyle bir merhalesinden geçtiler hayâta girdiler. Türk oldular.

Bugünün çocukları büyük bir ekseriyetle yine müslüman semtlerde doğuyorlar, büyüyorlar, eskisi kadar derin bir tahassüs ile değilse bile yine müslümanlığı hissediyorlar. Fakat fazla medenileşen üst tabakanın çocukları ezansız yeni semtlerde alafranga terbiye ile yetişirken Türk çocukluğunun en güzel rû'yâsını göremiyorlar. Bu çocukların sütü çok temiz hilkatleri çok metin olmalı ki ileride alafranga hayat Türklüğü büsbütün sardıktan sonra milliyetlerine bağlı kalabilsinler, yoksa ne muhit ne yeni yaşayış, ne semt, hiçbir şey bu yavrulara Türklüğü hissettiremez.

*
* *

Ah! Büyük cedlerimiz! Onlar da Galata, Beyoğlu gibi frenk semtlerinde yerleşirlerdi, fakat yerleştikleri mahallede müslümanlığın nûru belirir, beş vakitte ezan işitilir, asmalı minâre, gölgeli mescit peydâ olur; sokak köşesinde bir türbenin kandili uyanır, hâsılı o toprağın o köşesi îmâna gelirdi; Beyoğlu'nu ve Galata'yı saran yeni yapıların yığını arasında o mescitlerden, o türbelerden bir ikisi kaldı da gördük ki cedlerimiz o kefare frenk mahallelerinin toprağına böyle nüfûz ederlerdi. Biz- bugünün Türkleri bilâkis Şişli, Nişantaşı, Kadıköy, Moda gibi küçücük bir şehri andıran yerlere yerleştik, fakat o yerler müslüman rûhundan ârî, çorak ve kurudur. Bir Üsküdar'a bakınız bir de Kadıköy'ne, Üsküdar'ın yanında Kadıköy Tatavla'yı¹ andırır. Eski Türklerin rûhları ile yeni Türklerin rûhları arasındaki farkı anlamak isterseniz bu son asırda peydâ olan semtlerde İstanbul içlerini mukayese ediniz. Medenîleştikçe müslümanlıktan çıktığımızı tabii ve hoş gören eblehler uzağı değil Balkan Devletleri'nin şehirlerine kadar gitsinler. Görürler ki baştan başa yenileşen o şehirlerin her tarafında çan kuleleri yükselir, pazar ve yortu günleri çan sesleri işitilir. Manzara halkın dinini ve milliyetini hatırlatır. O şehirler bizim yeni semtlerimiz gibi millî rûhtan ârî değildirler. Artık Türk milletinin rûhu bir râyiha gibi uçtu mu? Hayır büyük kitlere yine o ruh vâir fakat biz son nesil bir sürü gibi büyük kâfileden uzaklaştık, kaybolduk, fakat daha uzağı gitmeyeceğiz, döneceğiz, tekrâr büyük kaafileyeye iltihak edeceğimiz, yeni tarzda yaşayışla cedlerimizin diyânetini mezcedip, bizi bu çoraklıktan, bu karanlıktan, bu ufûnetten kurtaracak mürşidler, şâirler, edîbler, hatîbler yetişmedi fakat gaayet tabîî bir revîşle büyük kâfileye kendi kendimize döneceğiz.

1. Tatavla: Bugünkü Kurtuluş'un eski adı.

Dinsizliğin kayıtsızlığın aksülâmeli başladı bile. Çocukluktan beri diyânet yolundan ayrılmamış olan kardeşlerimiz bizim gibi rücû hislerini itiraf edenlere henüz inanmıyorlar. Onlara tamâmiyle ilticâ edeceğimiz zaman da bizi birden tanıyamayacaklar. Çünkü onlardan çok ayrı çok uzak düştük.

*
* *

Dört sene evvel Büyükada'da oturuyordum, bayram da bayram namazına gitmeğe niyetlendim, fakat frenk hayâtının gecesinde sabah namazına kalkılır mı? Sabah erken uyanamamak korkusu ile o gece hiç uyumadım. Vakit gelince abdest aldım, Büyükada'nın mahalle içindeki sâkit yollarından kendi başıma câmie doğru gittim. Vâiz kürsüde va'zediyordu. Ben kapıdan girince bütün cemâatin gözleri bana çevrildi. Beni daha doğrusu bizim nesilden benim gibi birini, câmîde gördüklerine şaşıyorlardı. Orada o saatte toplanan ümmet-i Muhammed, içine bir yabancının geldiğini zannediordu. Ben içim hüznle dolu yavaş yavaş gittim. Va'zı diz çöküp dinleyen iki hamalın arasına oturdum. Kardeşlerim müslümanlar bütün cemâatin arasında yalnız benim vücûdumu hissediyorlardı. Ben de onların bu nazarlarını hissediyordum. Vaazdan sonra namazda ve hutbede onların içine karışıp Muhammed sesi kulağıma geldiği zaman gözlerim yaşla doldu. Onlarla kendimi yek-dil, yek-vücûd olarak gördüm. O sabah o müslümanlığa az âşinâ Büyükada'nın o küçücük camii içinde, şafakta aynı milletin rûhlu bir cemâati idik. Namazdan çıkarken, kapıda âyandan Reşid Akif Paşa durdu. Bayramlaşmayı unutarak elimi tuttu: "Bu bayram namazında iki defa mes'ûdum hamdolsun sizlerden birini kendi başına câmie gelmiş gördüm! Berhudâr ol oğlum, gözlerimi kapamadan evvel bunu görmek beni müteselli etti!" dedi.

Hem geldiğimi hem de bayramımı tebriketti. Yanındaki eski adamlar da onun gibi tebrikettiler. Bu basit hâdiseden pek samimi olarak mahzuzdular. O sabah gönlüm her zamandan fazla açıktı.

*
* *

Biz ki minâreler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüdük. O mübârek muhitten çok sonra ayrıldık, biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minâresiz ve ezansız semtlerde doğan, frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları dönecekleri yeri hatırlayamayacaklar!¹

1. Bu yazı ilk defa 23 Nisan 1922 de Tevhîd-i Efkar gazetesinde neşrolunmuştur.

BİR RÜYÂDA GÖRDÜĞÜMÜZ EYÜB

Eyüb, Türklerin ölüm şehri Eyüb Avrupa toprağının bittiği sâhilde İslâm cennetinin bir bahçesi gibi yeşil duruyor. Bu ölüm şehrine bir defâ girenler, kendilerini bir servi ve çini rü'yâsı içinde kaybolmuş gibi hissettikleri zaman biliyorlar mı ki hakikaten bir rü'yâda bulunuyorlar? Çünkü Eyüb İstanbul'u fethetmeye gelen Türk ordularının hicretin 857 inci senesi bahârında, surlara karşı gördükleri bir rüyâ idi. İşte o rü'yâ, Halic'in kenarında şimdi gördüğümüz yeşil şehir oldu.

Epey seneler evvel İstanbul'u görmeğe gelen şâir Henri de Regnier, Eyüb mezarlıklarının bir yokuşunda durmuş, Türk ölümünün derin bir vecdiyle, Türk ırkından doğup, bizimle berâber yaşayıp, öldükten sonra, mezarına sarıklı bir taşın dikilmeyeceğine acımış ve "İstanbul! Mü'minlerinin o kadar sevdiği Eyüb servilerinin altında kendimi senin ölülerinle kardeş hissettim." demişti. Bir Katolik şâirini böyle söyleten Eyüb, bizi de içine aldığı zaman fazla düşündürmüyor; orada âhiret havasını teneffüs ederken müsterih oluyoruz; zihnimizi yormuyoruz.

Fakat Eyüb'ün bu servi ve çini rü'yâsından uyanan bir zâir diyebilir ki: "Neredeyim!.. Bulunduğum yer İslâm cennetinin yeşil bir bahçesini andırıyor. Maamâfih ne kadar garip ki Rum kayserlerinin "Vlaherna" dedikleri meşhur saraylarının harâbesi burada! Upuzun giden bu surlar o kayserlerin müdafaa siperleriydi. Bu toprakta Medine'de doğmuş, Muhammed'le görüşmüş ve konuşmuş olan bir sahâbe yatıyor ki ismi Ebâ Eyyûb Hâlid!.. Medine nerede? Bizans sarayının burçları nerede? Bunların arasında ne münâsebet var? bu toprağa İslâm'ın yeşil nûru niçin böyle bol yağmış?.."

*
* *

Ben de bu sualleri kendi kendime sordum. Düşünmeğe başladığım zaman Eyüb'ün mâverâsı gözlerime bir kat daha nurlu göründü. 857 senesinin baharında Edirne'den Kostantaniyye surlarına doğru boşanan Türk ordusu, anlı şanlı ve kuvvetli idi. Başında yeni tahta çıkmış, yirmi iki yaşında bir padişah vardı, onun devrini açmağa geliyordu. Fakat birkaç sene evvel o padişahın babası Murâd-ı Sâni ile Varna'da ve Kosova'da iki defâ Ehl-i Salib'in zorlu ordularını yenmiş, dağıtmış, kaçırmış ve galebenin en sarp zevkiyle mest olmuştu.

Her zaferden daha kuvvetli çıkan bu ordu, o zamana kadar taşlarına dayanan bütün barbar sellerini kırmış olan o müthiş surları sararken kendi azametini, kendi şan ve şerefini, kendi kudretini görmüyordu; yalnız 857 sene evvel Hicaz çöllerinde geçmiş bir gazveyi, Bedir gazasını düşünüyordu, çünkü o gazvede Peygamber'in yeşil sancağını taşımış olan sahâbî Hâlid Ebâ Eyyûb, seksen yaşında bir pir iken, İslâm ordularıyla Kostantaniyye'ye gelmiş bu surları sarmış, sonra Eğri Kapu burçları yanında şehit düşmüştü; rivâyete göre mezarı oradaydı.

Ah!... İman devirlerinin hâli. O zamanki Yeniçeri ortaları kendi büyük ve müthiş mâcerâlarından zevk almazdılar, kışlalarda kendilerine hikâye edilen Bedir, Uhud, Huneyn gazvelerini, İmam Ali'nin yararlıklarını, kamaşmış gözlerle dinlerlerdi. İstanbul'un fethi için surların önüne geldikleri zaman da gözlerini Peygamber'in Bedir gazâsında yeşil sancağını taşıyan Hâlid kamaştırıyordu.

Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği o hazine senenin hikâyesi fetih askerlerinin kalbindeydi. Peygamber muhâcirinle Medine'ye girerken çocuklar sokaklarda: "Rasûlullah geldi." nidasıyla çığırıyorlarmış, Medine düğün bayram edercesine şenlik ediyormuş, halk Rasûlullah'ın devesinin yularına sarılıyormuş, fakat Rasûlullah,

onları “Ona dokunmayınız, Allah tarafından me’mur olduğu mahalle gidiyor durunuz bakalım, nereye gidecek?” diye men ediyormuş, devenin yularını bırakmış o nerede dursursa oraya ineceğini söylüyormuş; o mübarek hayvan gitmiş, önce hâlî bir arsada çökmüş, lakin çok durmamış, kalkmış, tavus gibi süzülerek Hâlid yâni Ebâ Eyyûb Ensârî’nin evi önünde çökmüş ve sonra boynunu uzatmış, bağırmış, Resûl-i Ekrem de: “İnşallah konağımız burasıdır.” demiş, Hâlid’in evine girmiş. O gün Medine halkı Hâlid’in evi önünde Resûlullah’ı görmek için ayakta bekliyormuş; Mü’minlerle berâber Yahudi ulemâsından Abdullah bin Sellâm da gelmiş, Peygamber’in yüzüne bakmış “Bu yüz yalancı yüzü değildir” demiş. O da müslüman olmuş.

Sonra Rasûlullah, devenin çöktüğü o yerde bir mescid binâ edilmesini arzû etmiş, bu mescid binâ edilirken eshâbıyla beraber çalışmış, kendi mübârek elleriyle kerpiç taşımış. Şimdi Mescid-i Nebevî dediğimiz yer Halid’in evinin yeri imiş; Allah’ın insanlara gönderdiği son peygamber orada yatıyormuş. Kendi evi Ravza-i Mutahhara olduktan sonra Kostantaniyye’de bir burcun yanında garip bir şehid olarak vücûdunu bırakan Hâlid, Yeniçerinin Rumeli ve Anadolu ocaklarının gözlerinde tütüyordu. Bâhusus ki Hâlid, Rasûlullah’ın Bedir gazâsında yeşil sancağını taşımış; Muhammed’in asker kavmi olan Türkler, bunun için millî bir temâyülle Hâlid’i daha ziyâde seviyorlardı; çölde o mübârek Bedir gazâsı... O yeşil sancak. Müşriklerin o hezimetî. İslâm’ın ilk galebesi...

İşte o rûhânî gazâda yeşil sancağı taşıyan Hâlid seksen yaşına girdikten sonra Arap ordularıyla Kostantiniyye’yi muhâsaraya gelmişti. Kostantiniyye’nin müslümanlar tarafından ikinci muhâsarası diye anılan o sefer ne hâzindir: Uzun bir muhâsaradan sonra şiddetli bir kış olur, güneş çocukları olan Araplar, Ayastafanos’tan Haliç’e kadar, kesif bir kar altında kalırlar, kırılırlar, ölürler. Şimdi

Türk ölülerinin sur boyunca, yattığı o mezarlara o zaman Peygamber'i görmüş, yâhut da Peygamber'i görenleri görmüş olanların kemikleri gömülmüştü.

*
* *

Kostantaniyye'nin son muhâsarası, surların aşılmaz, kırılmaz, yıkılmaz, geçilmez metaneti önünde bir müddet gevşer gibi oldu. Sadrâzam Halil Paşa'yla birçok ulemâ bu muhâsaranın ref'ine taraftardılar. Akşemseddin ve Zağanos Paşa şiddetle harbe devâm etmeği istiyorlardı. Muhâsaranın ref'ine temâyül arttığı günlerde Akşemseddin fecî bir sıkıntı geçiriyormuş; bir zaman murâkabeye varmış Resûlullahın alemdârı Hâlid Ebâ Eyyûb'un mezarını keşfetmek için ter döküyormuş. Akşemseddin'i bu murâkabe de görenler: "Efendi kabri Eyyub'u bulamadığı için hicâbindan hâba vardı." diye tâciz etmişler. Bir saat sonra Akşemseddin secdeden başını kaldırmış mubârek gözleri kan çanağını andırır bir halde başında bekleyen genç Fâtih'e: "Beğim, hikmet-i Hudâ, seccâdemizi tâ kabri Eyyûb üzre döşemişler. Hemen şu mahalli kazsunlar." demiş. Toprak üç zürrâ derinliğinde kazıldıktan sonra, üzerinde kûfî hatla "Hâzâ Kabrû Ebî Eyyûb" kitâbesi olan bir sanduka çıkmış.

Ah o saatte sûrun bir ucundan bir ucuna sirâyet eden sevinç. Müjde haberleri. Galeyan. Fetih askerleri Hâlid'i yeşil sancakla tecellî etmiş kadar bâriz hissetmiş.

Hâlid'in kabri zâhir olduktan sonra, muhâsaranın ref'ini tavsiye edenlerin dili tutulmuş, surlara son hücum hazırlığı kan ter içinde başlamış.

Fetih gecesi, sabaha karşı, Akşemseddin bir tepe üzerinden, kanatlarını açan kocamış bir kartal gibi, kollarını açarak: "Yâ müfettihü'l-ebvâb!" nidâsıyla bağırırken, genç

Fâtih, sağ kolunun yumruğuna toplanmış yıldırımlar gibi sıra ile, büyük topları, Anadolu, Rumeli ocaklarının askerlerini, azepleri, seymenleri, sipâhîleri ve son darbe olan Yeniçeri'yi surların üzerine boşaltıyordu. Kurûn-ı Vus-tâ'nın o son gecesi geçip, şafak sökerken, asırlardan beri yüzlerce Barbar orduları karşısında çözülmeyen surlar birden bire çözüldüler. Genç ve dinç Yeniçeriler, Topkapı ve Edirnekapı arasındaki Lykos vâdisinin ortasından Kostantaniyye'nin içine girdiler.

*
* *

Fetihden sonra, sahâbi Hâlid'in kabri etrâfına ilk şehitler gömüldüler. Akşemseddin'le fetih askerlerinin, muhâsara günlerinde gözlerine görünen sahâbî Hâlid, bir timsâl iken toprakta bir makam oldu, o makam bir şehitlik oldu, o şehitlik bir ölüm şehri oldu, ölüm şehri Avrupa toprağında, İslâm cennetinin, yeşil ve rûhânî bir bahçesi oldu. Fetihden beri, yumuşak bir Türk söyleyişiyle "Eyüp" dediğimiz bu cennet bahçesine, en büyük sadrâzamlardan en fakir mü'minlere kadar kabile kabile rûhlar girdiler.

Bütün o kabirlerin aralarından geçtiğim bir gün sahâbi Hâlid'in yanında fetih askerlerinden birinin burma kavuklu taşına vecidle uzun uzun baktım; tiryâkî bir ocak ihtiyarının vücûdunu haber veren o metin taş, ölümün ortasında kavuğu yıkmış, hâlâ fetih rû'yasını görüyor gibi dalgın duruyordu.

Zâten Eyüp, o rû'yânın toprakta mücessem bir devâmı değil mi?¹

1. Bu yazı, ilk defa, 5 Mart 1922 tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesinde neşredilmiştir.

SÂDE BİR GÖRÜŞ

Bir naaş nasıl yavaş yavaş solar, çürür, lîme lîme olur, bir kemik çerçevesi kalırsa Türk şiirinin de öyle önce rûhu çekildi, sonra yavaş yavaş lisânı çürüdü, vezni bozuldu, âhengi çetrefilleşti Nihâyet kuru bir iskeleti kaldı. Senelerdir en usta şanatkârlar bu iskeleti diriltemiyor. İnkıraz devirlerinin başlıca fârikasıdır, *bir edebiyat ölürse lûgat, vezin, sarf, nahiv hevesleri ortalığı sarar*, edebî nazariyeler kaynaşır, yenilik bir iptilâ olur, şiirin kendi ölür binlerce şâir ürer; tıpkı bir naaş, rûhu olduğu zaman bir vücûtken, çürüdükten sonra bir kurt mahşeri kesildiği gibi!

Bir asırdan beri şiirimizi bir kül olarak göz önüne getirince bu misâl canlanmaz mı? Bu merhalenin ilk kısmında Türk şiiri kansız, cansız, dermansız, ihtiyardır, eski mazmunları darb-ı mesel diye söyler, eski âhenkleri mırıldanır, eski hisleri, eski kalıbından çıkarır, yeni kalıpta bir daha döker, sonra teceddüd dediğimiz senelerine girince, o dermansız rûh bile çekilir, naaşı dökülmeğe yüz tutar: Önce, eski manzûmelerin çok muayyen şekilleri zâil olur, yeni çeşit, lâkin gayrı muayyen manzûme şekilleri türer, bu inhilâl vezne dayanır, derken vezinler sökölür, mısra'dan mısra'a geçişte, heva vü hevese tâbî' müstezadlarda da kalmaz, serbest nazma kadar çözülp gider, o da olmaz, hece vaznine heveslenir, en sonra, hece vezninin halk türkülerindeki şekillerine sevdâlanır.

Gövdenin bu çürüyüşündeki seyre dikkat etmek bütün hakikati oldukça vuzûhla anlatır. Bu gövdenin bir rûhu olsaydı hiç böyle çürür müydü?

*

* *

Eski Türk cemiyeti kılığı ve kıyâfetiyle, düşünüşü ve yaşayışıyla, zevk ve şevkiyle ortadan kaybolduktan sonra türeyen yazılara muâsırlar Yeni Edebiyat diyorlar. Bu dev-

renin vâkıâ, her inkıraz devrinde görüldüğü gibi, çok kudretli bir kaç şahsiyeti var, lâkin eserleri sırf şahsîdir. Umûmî bir görüşle bütün edebiyâta bakılsa demin bahsi geçen naaş görülür.

Bu naaş Yeni Edebiyat devrinden evvel bir vücûttu, o vücûdun bir rûhu vardı, o rûh bütün bir cemiyetti. İki şâir bu cemiyetin rûhunu biri saraylarda inşadla, biri kahve peykelerinde sazlar tekrar o cemiyete terennüm ediyordu. Söyleyenlerle dinleyenler bir nevîdendiler.

Şâir bütün öteki sanatlara bağılydı: dîvânını yazıp bitirdikten sonra hattata veriyordu, hatta o dîvandandan ta'lik hattın son kıvraklığıyla bir sanat eseri daha yaratıyordu, mücellid deriden, sahtiyandan temâsın bir hazzına daha misâl gösteriyordu, müzehhib, gözleri arabkârî çizginin oyunlarıyla, zevkiyle bir daha kamaştırıyordu.

Şâirin dîvânındaki şarkıları bestekâr birer makamdan besteliyor, Boğaziçi yalılarını, Rumeli ve Anadolu'nun konaklarını neş'eden, hüzünden mestediordu; gazellerini hânende Kâğıthâne'nin ve Osmanlı ülkesinin Budin'den Mısır'a kadar, semâsına yükseltiyordu; naatlerini naathân mevlidlerde okurken, bütün bir ümmet zevkinden: "Allah!" ve "Yâ Muhammed!" nidâsıyla, kubbeleri inletiyordu.

Şâire, mîmar câmi'lerinin, mescidlerinin, saraylarının, hanlarının, medreselerinin, çeşmelerinin, şadırvanlarının cephelerinde bir yer ayırıyordu, taşçı kitâbe taşıni kesiyor, hattat kitâbeyi yazıyor, hakkâk oyuyordu.

Şâir millî hayâtın şâhidi mevkiinde idi, pâdişahın serdâra kadar bütün şahsiyetleri o yaşatıyordu. Nef'î diyor ki: Sultan Süleyman'ın nâmını haşredeki yaşatan bâkî'nin sözündeki âb-ı hayattır... Naîmâ ise İbşir Paşa'yı bütün bayağılığıyla tasvîr ettikten sonra hakkında hiçbir kasîde yazılmadığını mühim bir fârika olarak kaydediyor.

Hâsılı şâir bütün sanatlara, bütün hayâta böyle bağlarla bağlı ve o cemiyetin timsâli idi. Şiirin âletleri, usulleri, lisânı, zevki birdi ve her yerde aynı seviyeye hitâp ediyordu. Tesâlya Yenişehir'indeki şâirin gazelinin Diyârberkonaklarında, Urfalı şâirin kasîdesini Bosna Saraykonaklarında okuyor, anlıyor, coşuyorlardı. Havâs tabakasının şiiri böyle olduğu gibi halk tabakasının da böyleydi. Anadolu âşıkları Rumeli'yi, Rumeli âşıkları Anadolu'yu sazlarıyla şehir şehir, çarşı çarşı dolaşüyor, o kadar geniş bir ülkede rûhları destanlarla, koşmalarla, semâîlerle birbirine bağlıyorlardı.

*
* *

Bu cemiyet coşkun, taşkın bütün mânâsıyla yaşıyordu; onun için şiiri de içeriden dışarıya bir atılıştır, zühed hayâta sataştığı için zâhidlere söver, felek bu hayâta ksettittiği için feleğe bağırır. Güzelliği görmekten, çirkinliğe bakıp da iğrenmeğe vakit bulamaz. Sevmekten, nefret edilecek şeyleri göremez. Bu şiirde aşk bugünkülerin anladığı gibi bir çehreye alâka mânâsında değil bir ummandır. Fuzûlî kimi sevdiğini, sevdiğinden ne istediğini sevdiği sorsa ne söyleyeceğini bilmez. Nedîm durup dinlenmeksiz, lâubâli bir meşreple sever. Galib Dede aşkı öyle bir cezbede duyar ki gözler kamaşır:

*Bir şu'lesi var ki şem'-i cânın
Fânûsuna sığmaz âsmânın!*

Aşk rûhun yanıklığı ve uzun bir susamak olduğu için bütün o şâirler şiirlerinde Cem'in şarap küplerini devirirler, muttasıl kadehler doldururlar, bir türlü kanmazlar. İşte bu cemiyet böyle yaşarken söylediklerini bize kadar gönderdi; onların gazellerini okurken hayattan biraz zevk alabiliyoruz. Onların zarâfetlerini ihtivâ eden berceste mısraları zaman zaman söylüyoruz.

O cemiyet yavaş yavaş ihtiyarladı, sonra öldü bize şiirinin gövdesini mîras bıraktı.

*
* *

Son asırda biz bir cemiyet değil o göçen hey'etin artı-ğıydık. Eğer halk, Anadolu'nun, Rumeli'nin bozulmayan tabakalardaki halkı, sâf ve kırmızı kanını vermiyeydi ben-zimiz büsbütün solardı.

Eski müesseseler birer birer yıkıldıktan sonra yavaş yavaş soyunduk, eski kisvemizi attık, destârın yerine baş-ka bir serpûş, pabucun yerine başka bir çarşının ayakka-bısını, bol esvab yerine başka bir makastan çıkan dar bir esvab giydik, Türk çarşısı söndü, bütün bu değişikliğin sil-silesi saymakla biter tükenir mi? Tepeden tırnağa, içimiz-den dışımıza kadar muttasıl değiştik. Buna, hayat mânâ-sını, îmâ eden bir kelimeyle, teceddüd diyorduk, halbuki bir heyetin ölümüydü! Bu tetricî ölümde eski sanatlar bi-rer birer kayboluyordu, yalnız bir dereceye kadar şiir ve dikkat edilmeğe çok şâyan bir kudretle, mûsıkî devâm edi-yordu. Şimdi el'an o âlemin hayâtı mûsıkîde devâm ediyor; acabâ Türk medeniyetinin en canlı cüz'ü mûsıkî miydi? Alafranga mûsıkî kulaklarımızda hâlâ bir türlü onun yeri-ni tutamadı, nitekim Garp mûsıkîsinin ayrılığını henüz fark ettiğimiz için Alafranga Mûsıkî diyoruz.

Edebiyat artık âteşin bir hayattan fışkırmadığı için atılışlı değil, çoraktır. Sevmiyor iğreniyor, hayrân olmu-yor tiksiniyor, zevk almıyor eğleniyor, aşk'ın mânâsı alâ-ka, hayât'ın mânâsı nefsin bütün arzûlarını teskîn oluyor. Bu hey'et çürüye, çürüye bir düziye değişen kalıbında ra-hatsızdır.

Bu devrin iki büyük sîmâsı var: Biri Hâlid Ziyâ Bey ki bu inhilâlden tiksinererek yeni bir âlemi özlüyor, öteki de Hüseyin Rahmi Bey ki eski cemiyetin inhilâli karşısında gülüyor.

Şâir, şiiri rûhunda bulamadığı için, vezinden, kelime-
den çıkarmağa çabalıyor; “Fikrimi anlatmak için kelime
bulamıyorum; bu lisan çok dar!” diyor, kaamûsun köşe-
lerinde yeni kelimeler buluyor, bazân da uyduruyor; “Duy-
duğum âhenkleri ifâde etmek için bu vezinler çok katı!” di-
yor, vezni yumuşatmağa kalkışıyor, âhengi hisden çıkara-
madığı için vezinlerden çıkarıyor! Zannediyor ki bu vezin,
yağmuru; o vezin, fırtınayı çok güzel ifâde eder. Hâsılı şiir
bir zaman sırf mâneviyken, şimdi maddîleşiyor.

Eskilerin bakmağa vakit bulamadıkları bir âlem var-
dı: Hâricî âlem. Bu boş ülkeyi yeni sanatkârlar mal bulmuş
mağribî gibi buluyorlar. Gerek nazım, gerek de nesir bu boş
ülkeye dalıyor; resim, muttasıl resim. Hâricî âlemin kışrın-
dan hareketlerine, en hurda noktalarına kadar, resim. Lâ-
kin edebiyat bu ibtilâ yüzünden resim oluyor, rûhu değil
ancak gözleri okşuyor. Zâten bir cins sanatın diğer bir cins
sanata istihâlesi de bir inhilâl alâmeti değil mi?

Son nesil nihâyet anlıyor ki, bir millet edebiyâtından
saman kâğıdıyla meşk ederse çirkin bir şey oluyor, birkaç
sanatkârın hüneriyle îmal etmek de imkânsızdır, yeni bir
hevese kapılıyor: Sâf tabîate dönüş halkın samîmî lehçesi-
ni, şiirini söylediği sazı, döktüğü kalıpları, zevkini almak
bu derde dermandır. Hastalara sâf havaya, sıhhate teşne
oldukları gibi, bir edebiyâtın son nesli de iptidâî devrin saf-
vetine, masallarına, koşmalarına meftûn olur, edebiyâtının
rûhu çekilmiş kaç millet son zamanlarda bu hevese kapıl-
dı, hattâ biz sona kaldık. Onların tecrübesi bizde de aynı
netîceyi verdi. Bu iptidâîlik meftunları nazîrenin -şeklî de-
ğil hakîkî mânâsıyla- tâ ortasına düştüler. Eski nefesleri,
eski mânîleri, eski koşmaları bir daha mırıldandılar.

İleriye hareket, tabîata dönüş, halka yaklaşış, bütün
bu sözleri göstermez mi ki bu nesil kendi kabında rahat-
sızdır. Kendinde olmayan bir harâreti kâh uzakta, kâh

başkasında arıyor. Eskiler o âteşin hayatları müddetince ne hâricî âleme bakabildiler, ne de edebiyâtın âletleriyle uğraştılar. Harâretlerini ifâde etmeğe kelimeler de kifâyet etti, manzûme şekilleri de, vezinler de!

*
* *

Muttasıl teceddüd denilen bu inkırazdan sonra bir uyanıklık varsa o da yavaş yavaş edebiyâtı hakikî mânâsıyla telâkkîye doğru hâsıl olan meyildir, sanırım. Bâzı yeniler artık seziyor ki: Şiirin ve nesrin yazı mârifetinden başka bir mâhiyeti var, duymayanlar lisanda ne kadar üstâd olsalar duyuramazlar, düşünmeyenler satırları ne kadar hünerle, zevkle oysalar düşündüremezler; söyleyecek ıztırapları, şevkleri, emelleri, hasretleri olmayanlar, niçin şiir söyler? Söyleyecek fikirleri olmayanlar, niçin yazı yazar? Nazım bir mûsikî âleti, nesir Gutenberg'in makinesinden biraz önce muhtâç olduğumuz bir vâsıtaadır. Eski Türkler'in mânevî bir hayâtı varken bir edebiyâtı vardı. Yeni Türkler'in ancak mânevî bir hayâtı olursa edebiyâtı olur.¹

1. Dergâh Mecmûası, 1 Mayıs 1337 (1921)

GÖNÜL KERESTESİYLE

Türk devleti, aslı olan müslüman tabakanın hamuruyla tekrar yoğrulmadıkça tam bir sıhhatle yaşayamaz.

Henüz Acem'in kırmızı kadehleriyle çekik gözlerini, kırmızı gülleriyle yanık bülbüllerini, kırmızı şallarıyla servi boylarını öğrenmediğimiz senelerde şiirimizde teşbîh ve istiâreler çocukça denilecek kadar saftı. İşte o zaman Osman Gaazi, Sögüd yaylâlarında bir türkü söylüyordu:

*Gönül kerestesiyile bir
Yeni şehir ve bâzar yap!*

Çobanlık devrini hatırlatan bu sâde, bu güzel istiâre, bu mânîdar türkü bize bugün en doğru siyâset rehberidir!

Anadolu'daki mâcerâyı uzaktan yakından kâh sevine sevine, kâh korka korka seyreden nice gaafiller zannediyor ki eğer bu harbden Yunan'a karşı silâhlarımızın zafe-riyle çıkarsak, Kırım ve Tesalya seferlerinden sonra olduğu gibi, devlet eski düzende bir daha dirilir, bir müddet daha keyif süreriz. Bu gaafiller kâinâtı sırf siyâset gözlüğüyle seyrettikleri için bedbîn olurlarsa yaman bedbîn oluyor, müebbedden batacağımıza inanıyorlar, nikbin olurlarsa eski devletin eski düzende bir daha kurulacağını sanıyorlar. Lâkin bu mâcerâyı bu gözlerle seyredenler beyaz görürken de aldanıyorlar, siyah görürken de, Bugünkü Anadolu hâdisesinin mânâsından bihaberdirler!

Siyâset Türk mes'elesini hâletmekle üç seneden beri yerinde sayarken tabiat yürüdü.

Hakîkî bir görüşle devletin eski bünyânı bu harbin son günlerinden sonra battı. O batışla millî hareketin ilk tekevvün ettiği sene arasındaki fâsılayı istikbâlin müverrihleri bir devlet fasılası gibi görecektir. Yeni Türk devleti millî hareketle doğdu. Gözlerini biraz oğup da etrâfına ba-

kınan her akıllı Türk, hemen idrâk eder ki millî hareket, porgramının başlıca kısmını yapmıştır. Millî hareket, eski saltanatın, nüevesi olan Türk toprağından on vilâyeti kurtararak bir devlet kurdu. Bu devlet bugün tam mânâsıyla vardır, müstakildir, Avrupa'nın son nazariyelerine göre, sinesinde hak ve halk karışmış ve temelleri Türk milletinin bağrındadır.

Şimdiye kadar milletin uzakta yakında bütün gönüllerini al bayrak altına toplayan bu devlet ihtilâl devrinden nasıl muzaffer çıktıysa, harb devrinden de muzaffer çıkacak ve sulhten sonra yeni bir hayâta girecektir. İnönü şehidleri ve gaazileri Yunanlıları dağıtıp, bütün Türk gönüllerini topladığından beri vâkıâ bütün millet nikbîniz yalnız bu nikbinlikte bâzılarının gözleri arkaya, bazıların gözünü ileriye bakıyor. Gözleri arkada olanlar mâzurdurlar. Çünkü o kadar asırlık hudutsuz bir saltanatın kendi girdince bile uzun bir zaman vehmi kalır. Süleymân'ı Kanûnî o kadar uzun bir saltanattan sonra öldüğü zaman uzun seneler halk hâlâ yaşadığına inanmış; bütün bir saltanata göre bu hâdisе daha ziyâde böyle tecellî eder, bunun için mâzurdurlar.

Sonra da millî hareket bu son bir sene zarfında o kadar sür'atli bir mûcize gösterdi ki büyüklüğüyle gözleri kamaştırıyorsa da, Türk âleminde yeni tecellî etmiş bir hâdisе olduğu için, herkes daha bu günden hakîkî mânâsını etrâfıyla idrâk edemiyor. Daha geçen sene millî hareketi boğmak için haydut Anzavur ve Kuvâ-yı İnzibâtîyye'nin zibidi sürüleri sevk olundu, senesine girmeden millî hareket Yunanistan gibi en mükemmel derecede mücehhez bir devleti yendi. Bu kadar sür'atle tecellî eden bir mûcizeyi bütün idrakler birden tam mânâsıyla kavrayamaz. Bütün bu Anadolu cidâline, ekseri gazetelerin dediğı gibi bir muâhedenin tâdili eski saltanatın mehmâ-emken tamâmiyetini muhâfaza ve bu uğurda çalışanların mübârek himme-

ti gibi bir mânâ verilirse, böyle düşünenler bir kere ellerini şakaklarına koyup derinden derine tekrar düşünseler ki Anadolu cidâli bu kadar basit bir hâdise olsa o kadar heyecâna değmezdi. Şimdiye kadar kaç defâ bu son felakete yakın felâketler gördük ve kaç defa dacivanmerd, azimkâr, dîni bütün müncilerimizin himmetiyle kurtulduk. Lâkin o kurtuluşlar bir netice vermedi, aradan kırk sene geçmedi ki yeni bir felâkete uğradık ve böyle bu günlere kadar geldik. Osmanlı târihinde ıslâhat ve inkılâplar bir değil, on değil bütün bir silsiledir. Lâkin hep eskiyi tâmir ettikleri için têsirleri neticesiz kaldı. Bu son necat tamâmıyla tecellî ettiğinden sonra da eski bünyâmı, eski zihniyet, eski idâre ile, eski tabakalarında tekrar kursak az bir müddet sonra aynı neticeyi verir. Özleyeceğimiz şeyler eski saltanatın şanları, şerefleri, bayrakları, medeniyeti, mûsikîsi, mîmârîsi, şiiridir, lâkin şekli, idâresi, siyâseti değildir.

Zâten insan târihe biraz dikkatli bir bakışla baksa görmez mi ki o saltanat iki buçuk asır evvel Viyana'da mağlûp olduktan sonra merhale merhale dayandı, lâkin en vâsi' hudutlarını bir türlü koruyamadı, düşman istilâsı gele gele en sonra Osmancığın mezarına, bu devletin ilk teşekkül ettiği ovaya kadar geldi ve bugün orada tekrar doğdu. Viyana mağlûbiyetinden son asrın sonlarına kadar eski saltanatı kâh harble, kâh siyâsetle koruduk. Gördük ki ne silâhlarımızın muzafferiyeti, ne de Avrupa siyâset-i hâriciyesinin müzaheretî o derde devâ değilmiş, türk devleti aslı olan müslüman tabakanın hamuruyla tekrar yuğurulmadıkça tam bir sıhhatle yaşayamazdı. Osmancığın eski türküsü bununçün bugün bize en doğru siyâset rehberidir.